

23965

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EYÜP ESKİ KENT DOKUSU

ZAL MAHMUD PAŞA CAMİİ VE ÇEVRESİ
TARİHİ GELİŞİMİ-KORUMA ÖNERİSİ

(Röleve ve Restorasyon Yüksek Lisans Tezi)

Mimar Ali Toy

Tez Danışmanı
Yar. Doç. Dr. Lütfi Yazıcıoğlu

İstanbul - 1992

İÇİNDEKİLER

Önsöz	1
Özet	2
İngilizce Özet	3
1. Fiziksel Tanım	
1. 1. Eyüp'ün Konumu	4
1. 2. Jeolojik Özellikler	4
1. 3. Klimatik Yapısı	5
2. Tarihsel Gelişim	
2. 1. Bizans Öncesi	5
2. 2. Bizans Dönemi	8
2. 3. Osmanlı Dönemi	9
2. 4. Cumhuriyet Dönemi	11
3. Eyüp İsminin Kaynağı	11
4. Tarihi Yapılar	
4. 1. Dini Yapılar, Külliyeler	
4. 1. 1. Zal Mahmud Paşa Camii ve Medresesi	18
4. 1. 2. Cezeri Kasım Paşa Camii	34
4. 1. 3. Kızıl Mescit	42
4. 1. 4. Bey Mescidi	44
4. 2. Eğitim Yapıları	
4. 2. 1. Şah Sultan Mektebi	47
4. 2. 2. Ramazan Ağa Mektebi	50
4. 2. 3. Balçık Tekkesi (Mescid-Türbe)	54
4. 3. Türbeler	
4. 3. 1. Nakkaş Hasan Paşa Türbesi	57
4. 3. 2. Zal Mahmud Paşa Türbesi	62
4. 3. 3. Şah Sultan Türbesi	67
4. 3. 4. Ebud Derda Türbesi	75
4. 3. 5. Karabaş Ahmet Efendi Türbesi	78
4. 4. Su Yapıları	
4. 4. 1. Şah Sultan Sebili	80
4. 4. 2. Mehmed Paşa Çeşmesi	82
4. 4. 3. Şah Sultan Çeşmesi	85
4. 4. 4. Su Haznesi	87

4. 5. Sivil Yapılar	88
4. 5. 1.—4. 5. 10.	88-97
4. 6. Kamu Yapıları	
4. 6. 1. Feshane	98
4. 6. 2. Askeri Dikim Evi	106
5. Eyüp'le İlgili Koruma Çalışmaları	
5. 1. Tespit ve Tescil Çalışması	107
5. 2. Eyüp Koruma İmar Planı	107
5. 3. 1979 onaylı Eyüp Koruma İmar Planında bulunan ve bugün yok olan veya değişen yapılar:	
5. 3. 1.—5. 3. 8.	108-119
5. 4. Eyüp Koruma İmar Planının Kısa Tenkidi	120
6. Öneriler	
6. 1. Eyüp Koruma İmar Planının Uygulanması	122
6. 2. Ulaşım	122
6. 3. İşlev	122
6. 4. İmar İhlalleri	123
6. 5. Koruma Çalışmalarının Yayını	123
6. 6. Koruma Yönetimi	123
7. Sonuç	124
Bibliyografya	125

Ekler

1. 1/1000 Korunması Gerekli Eserler Planı
2. 1/1000 Bölge Trafik Durumu
3. 1/ 500 Eyüp Koruma İmar Planı

ÖNSÖZ

Eyüp, Zal Mahmud Paşa Camii ve çevresi birçok anıt eser ve değerli sivil konutların bulunduğu İstanbul'un en önemli tarihi zenginlikte olan bölgelerinden biridir. İstanbul'un her bölgesinde olduğu gibi bu bölgede de tarihi çevre özellikle sivil yapılar bozulmaya, yok olmaya başlamıştır.

Bugüne kadar yapılan bütün çalışmalar tarihi çevreyi, eserleri korumaya yetmemektedir. Yapılan çalışmaların ek çalışmalar, yeni düzenlemelerle etkili hale getirilmesi gerekmektedir.

İstanbul'da en eski Türk semti olan, önemli tarihi ve dini bir merkez olan Eyüp ve çevresinin tarihi çevre ve mimari değerlerinin korunması için gerekli her türlü çalışmanın hızla yapılması gerekmektedir. Bu sınırlı çalışma, bu amaca yöneliktir.

Çalışmalarımın bana yardımcı olan değerli hocam, Y. Doç. Dr. Lütfi Yazıcıoğlu'na teşekkür ederim.

Mimar

Ali Toy

ÖZET

İstanbul'un en önemli tarihi çevre ve dini merkezlerinden biri olan Eyüp'ün fiziksel değerleri ve tarihi gelişimi incelendi.

Eyüp, Zal Mahmud Paşa Camii ve çevresinde bugün mevcut anıt eserler, kamu hizmet binaları, önemli tarihi sivil mimari örnekleri tanıtılarak sorunları tespit edildi. Belgelere dayanılarak değişen veya yok olan eserler tanıtıldı.

Bu sınırlı çalışmada bölgenin tarihi çevre değerlerinin korunması amaçlanmıştır.

SUMMARY

Physical values and historical developments of Eyup, one of the most important historical environments and religious centers of Istanbul, have been studied.

Existing monumental works, public buildings, important civil architectural samples of today's in the surrounding area of the Zal Mahmood Pasha Mosque, Eyup, were introduced and their problems were determined. Basing on the documents, the works that changed or disappeared have been explained.

In this limited work, it is aimed to protect historical and environmental values of the district.

1. FİZİKSEL TANIM

1.1. EYÜP'ÜN KONUMU:

Eyüb Haliç'in yukarı kesiminde ve batı yakasındadır. İstanbul'un Ayvansaray semtinde Theodosius surlarının batısında ve yayla sathından yüz metre alçak olan İslambey deresinin geniş vadisinin deltası üzerinde¹ kurulmuş olan Eyüb Bizans devrindeki Cosmidion köyünün bulunduğu yerdedir. Eyüb kaza merkezi Haliç'in batı kısmındaki alüvyon saha ile bunun gerisindeki platonun kenarında kurulmuştur. İlçe merkezinin yayılmış olduğu saha bir dörtgeni andırır. Bu dörtgenin içinde yer alan kaza merkezinin doğusunda Haliç'le, güneyinde Fatih ilçesi sınırı ile çevrilmiş olması dolayısıyla ancak batı ve kuzey kısımlarına doğru genişleme imkanına sahiptir.²

1.2. JEOLojİK ÖZELLİKLER:

Haliç'te paleozoik zamanda oluşmuş içinde feldspatik anenit kilaşı, silttaşı bulunan biçimlenmeler vardır. Senezoik zamana ait biçimlemeler, kıvrımlı ve aşınmış üst paleozoik üzerinde diskorden olarak bulunmaktadır. Haliç ve çevresindeki arazide en geç jeolojik biçimlenme ise dere yataklarındaki alüvyonlar ile kuyularda ve deniz dibinde bulunan tortulardır.³ Yüzölçümü 414 km² olan ilçenin fiziki durumu esas itibariyle devon ve neojen arazisinden müteşekkildir. Temeli devon teşkil etmekte ve bunun üzerinde kalı bir neojen tabakası bulunmaktadır.⁴ Bölge toprakları genel olarak kireçsiz kahverengi topraklar ile redzinal topraklar oluşturur.

1.3. KLİMATİK YAPISI:

Bölge Akdeniz iklimine girer. Çatalca ile Kocaeli arasında bir intikal saha teşkil eder.⁵ Yazlar sıcak, az yağışlı, sonbahar, kış ve ilkbahar yağışlı ve ılık geçer. Bölgede hakim rüzgârlar kuzey ve kuzeydoğu rüzgârlarıdır. Kuzey rüzgârları bölgenin Karadeniz'e bakan kısmında kuvvetli hissedilir, kuzeydoğu rüzgârları ise bölgenin Marmara Denizi'ne bakan yamaçlarında kendini gösterir.⁶

2 TARİHSEL GELİŞİM

2.1. BİZANS ÖNCESİ:

Byzantion'un (İstanbul'un) kurucusu Byzas, efsaneye göre Poseidon ile Keroessa'nın oğludur ve İstanbul yakınlarında doğmuştur.⁷ İlk çağ yazarlarından Miletos'lu Hesykios naklettiği efsaneye göre Byzas'ın annesi olarak ettiği Keroessa'nın Alibey ve Kağıthane Dereleri arasında, bunların tam Halic'e döküldükleri yerde yükselen tepenin üstünde doğduğunu ileri sürer. Böylece Halic'in eski adı olan Keras'ı Keroessa'dan almış olmaktadır.⁸ Efsaneye göre tanrı Zeus'un sevgilisi İo bir inek haline getirildikten sonra, Zeus'un karısı Hera'nın musallat ettiği taundan kaçarken yukarıda anlatılan yerde Keroessa adı verilen kızını doğurmuştur. Daha sonra Poseidon'dan Byzas'ı doğurmuştur.⁹

Diğer bir rivâyete göre, Byzas Megara'dan gelen göçmenlerin reisi idi. Megaralılar kuracakları yeni şehrin mevkiini tayin etmesi için Delphide Apollon Tapınağı'nın kahinine müracaat etmiş ve ondan ye-

ni şehri "Körler Memleketi'nin" karşısında kurmalarını bildiren bir cevap almışlardır. Cevaptaki "Körler"le Halhoton (Kadıköy) halkı kastediliyordu.¹⁰

Bu efsaneler bize ilkçağın her şeyi Mitologya Efsanelerine bağlayan davranışının bir işaretidir. Ancak bunda gerçeğin payınıda vermek mümkündür. O da İstanbul'un ilk yerleşmesinin etrafı verimli topraklarla çevrili olan, bol balık avı sağlayan ve denizcilere çok geniş ve çok emin bir sığınak olan Haliç'in yukarı ucunda olduğudur İlkçağın Haliç'i sakin temiz denizi ve girintili çıntılı yamaçları yeşillikler ve ormanlıklar ile kaplı küçük koylar ile bezenmiş sakin bir kanal idi. O devrin ihtiyaçlarına ve nisbetlerine göre fazla geniş ve derin olduğundan bütünü ile bir liman görevi görmüyordu. Ancak kıyılardaki koylar ve gayeye hizmet ediyordu. Yamaçların tepelerinde yer yer mabed ve sunahların olması ve Haliç'in sonunda veya bir kaç yerde yerleşme yerlerinin olduğunu sanmak doğru olur. Herhalde Sarayburnu bölgesindeki yerleşmeden başka Haliç'in sağladığı geniş imkanlardan faydalanan bazı yerleşmeler onun kıyılarında kurulmuş olmalıdır. Fakat bu yerleşmelere dair bugün belirli bir iz yoktur.¹¹

Bu yukarıda anlatılanlardan sonra İstanbul'un (Byzantion) ilk önce sarayın bulunduğu burunda M.Ö. 658¹² yılında inşa edilmiş olduğu sanılmaktadır. Çünkü Sarayburnu'ndaki demiryolu inşaatı sırasında ve daha sonra yapılan sondajlarda Trakyalı kavimlere ait kalıntılara rastlanmıştır.

Şehir daha sonra sırasıyla Dara, İon ve Kserkses, Atinalılar hakimiyeti altına düşmüş.¹³ Şehir İspartalıları elindeyken Greklerin hakimiyetine girmiş.¹⁴

Bu tarihten sonra şehir büyümüş ve boğazdan geçen gemilerden ondalık alınmaya başlanmış.¹⁵ Böylece nüfus ve mali yönden büyüyen şehir stratejik konumundan dolayı M.Ö. 5.y.y.¹⁶ kendini diğer Yunan şehirlerine kabul ettirerek bağımsız bir şehir olur.

Byzantion Roma hakimiyetine tam olarak imparator Septimus Severus zamanında girilmiştir. Daha önceleri şehir Roma'ya sadık kaldığı için iç işlerinde serbest bırakılmış ve hür şehir gibi her sene Roma'ya elçi göndermek hakkı tanınmıştır. Fakat Septimus zamanında Suriye Lejyonu kumandanı Pescenius'un askerleri tarafından imparator ilân edilmesi ve Byzantion'un Pescenius'u tutması sonucunda imparator Septimus şehri zaptetmiştir. İmparator Septimus Byzantion'un sur duvarlarını, tiyatrolarını, hamamları ve diğer umumi binalarını tahrib etmiş, şehrin serbestisini kaldırmış. Fakat Byzantion'un tahribi ile Pontus ve Asya'ya kadar mühim bir Roma Kalesi'nin ortadan kalktığını anlayan Severus yedi sene sonra şehri tekrar inşa edilmesini emretmiştir.¹⁷

Byzantion (İstanbul) antik çağ tarihi içindeki yeri değerlendirilmeye çalışıldığı zaman 2 faktörün birbirlerini takip ederek şehrin kaderini tayin ettikleri görülür. 1. Grek Kolonizasyonu ve ona bağlı ekonomik bir faktör, 2. Helenistik çağdan sonra özellikle Roma İmparatoru devrinde tarihi gelişmelerin yönelttiği politik ve askeri bir faktör. Roma çağının İstanbul'a bağlı yol strüktürü stratejik veriler sonucunda ortaya çıkmıştır.¹⁸ İmparatorluk politikasınınca hizmet eden bir askeri yol düzeniydi. Bu şehrin Konstantin tarafından başkent seçilmesinin

nedeni o günlerin politik konjonktürü içinde stratejik konumundan dolayı olmuştur.

Byzantion'un yarımadaının en ucunda Sarayburnu'nu taçlandıran birinci tepe üzerinde kurulduğunu ve surlarında bu tepeyi ancak kavrayacak şekilde batıda bugünkü Sirkeci'ye teğet olarak Sarayburnu'na ulaştığı, Marmara sahilinde ise bugünkü Ahırkapı civarında denize ulaştığı¹⁹ eski yazar tarafından yazılmış. Haliç'in üst kısımlarında kurulan yerleşmeler ise bu surların dışında kalmış ve gelişen şehrin fiziksel nitelikleri üzerinde bir etkisi olmamıştır. Bu ilk surlardan sonra şehrin büyümesiyle ve bazı güvenlik önlemleriyle surlar üç kez büyütülerek şehir alanı genişletilmiş.

1- Septimus Severus Dönemi 193-211

2- Constanius Dönemi 306-337

3- 2. Theodosius Dönemi 408-450²⁰

Bu gelişmelere rağmen Haliç'in üst kısımları surların dışında kalacak bir köy yerleşmeleri durumunda kalmış.

2.2. BİZANS DÖNEMİ:

Roma İmparatorluğunun son yüzyılında ve Ortaçağ başlarından itibaren gelişen İstanbul, IV. yüzyıl başlarında Konstantin'in²¹ bu şehri devletin Roma'nın yanında 2. başkent yapmak onu imar etmesi ve 395'den itibaren İstanbul Doğu Roma İmparatorluğu'nun²² başkenti olmuş ve V. yüzyılda 2. Theodosius şehir surlarını genişleterek Ayvansaray'dan Marmara'ya indirmesi ile büyük bir Hıristiyan merkezi olan şehrin bir yanını koruyan ve emin büyük bir liman yapmıştır.

2. Theodosius zamanında Haliç'in yukarı bölge-

sinde genişleyen dinsel merkez VI. Y.Y.'da Sustinianosun dinsel yapılara önem vermesi ve Haliç'in yukarı ucunda, arazinin dik bir yamaç halinde suya indiği yerde, büyük ihtimalle Eyüp'te Kosmas ve Damianos adlarında evvelce yapılmış kiliseyi de ihya ettirmiş ve bu bölgeye Aziz Cosmasi'ndan dolayı Cosmidion olarak adlandırılmıştır.²³

Sur dışındaki bu bölgede pek çok kilise, manastır ve imparator köşkleri vardır. Bu bölgede Bizans dönemindeki başlıca kiliseler Cosma-dominianos, Ayifotini, Ayios Pantelemon, Anargyras, Ayios manastırındır.²⁴ Bu köyde nüfus köyün kilise binası etrafında toplanmıştı. Böylece ilk nüfus dini tesirle oluşmuş oluyordu.²⁵ Köy surların dışında kalmasına rağmen ve fazla genişleyip büyümemesine karşın Bizans imparatorları tahta çıktıklarında taçlarını patriğin elinden bu köyde aldıklarından ayrı bir önemi vardı.²⁶ Buna rağmen gene de bir kır manzarası arzietmekte olup şehirdeki emniyet burada tam manasıyla tesis edilmemiş ve zaman zaman tahribata uğramış.

Bu tahribatlar İstanbul'un her kuşatılmasında oluşmuş. Bunlar sırasıyla İslâm Orduları tarafından ve özellikle 4. Haçlı seferiyle Latinler 13 Nisan 1204'de²⁷ şehri işgal ettikleri zaman ilk önce şehrin Yedikule'den, Cosmidion (Eyüp) Köyü'ne kadar olan sahasını yakmışlardı.²⁸ Eyüb-i Ensari'nin mezarı hicri 4. Y.Y. da burada tanındığı²⁹ halde 4. Haçlı seferlerinde Cosmidion Köyü'de tahrip edildiği ve kaybolduğu hatıra gelebilir.

2.3. OSMANLI DÖNEMİ:

1453'de Fatih'in İstanbul'u bir Türk şehri yapmasından sonra, İstanbul'un alınmasında büyük

manevi itici gücü olan Eyub-i Ensari'nin mezarının Fatih'in hocası Akşemsettin tarafından yerinin keşfi ve burada Fatih'in emri ile türbe, cami, medrese, imâret, yapılmasıyla ruhani bir bölge halini aldı. Bundan dolayı buraya Eyüb-i Ensariye izafeten Eyüb adı verildi.

Türbe, cami ve medresenin 1458-59²⁹ yılında tamamlanmasıyla İstanbul'un her yerinde olduğu gibi burada da ilk imar hareketlerine girişilmiş oldu. Böylece bu müesseselerin etrafına evler yapılarak nüfusun toplanması sağlandı. Fatih bu imar hareketleriyle burada Bizans zamanında sağlanamayan emniyet ve kontrol tesis edilmiş oldu. Buna rağmen nüfus gene de çoğalmıyor ve toplanan nüfus gelip geçici oluyordu. Yalnız senenin belirli günlerinde taşradan ibadet için gelip bilahare dönen kimseler olduğundan Eyüp tamamen yerli halkını kazanmış değildi. Daha sonraları Fatih Bursa'lıları Eyüp Sultana Ayvansaray civarına da Yahudileri³⁰ yerleştirdikten sonra imar faaliyetleri kendiliğinden artmış ve muntıka yerli nüfusunu kazanarak burada ziraat hayatı kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Balıkçılıkla birlikte ziraat ürünlerinin İstanbul'a nakliyle ticaret hayatı gelişmiş, 3. Ahmet zamanında çevrenin itibarı son haddine vararak en güzel günlerini yaşamıştır. 2. Mahmud zamanında da geniş ve büyük çapta imar edilmiştir.³¹ Bu imar hareketlerine rağmen gene de Eyüb yangınlar sonucu bir çok kez büyük çapta tahribatlara maruz kalmış. Bu yangınlardan sonuncusu 1707 de³² olmuş ve binlerce evi pek çok değerli eseri mahvetmiştir.

Osmanlı döneminde Eyüb'e büyük ölçüde bir saygı ve önem verilmiştir. Temiz hava olarak kabul

edilen poyraz rüzgarını aldığından sivil halktan ileri gelenlerinin konakları ile kıyı kaplanmıştı. Hatta padişahların tahta çıktıklarında hakan olduklarının tastiki olan "kılıç kuşanma" töreni daima burada yapılmış ve yeni sultan saraydan deniz yoluyla Eyüb türbesini ziyarete gelirlerdi.³³ Diğer bir önemi ise Osmanlıdaki dört büyük kadılıktan birinin Eyüb kadılığı olmasıdır.

Ayrıca buranın ruhani özelliğinden dolayı son uykularına yatmak isteyenlerde türbelerini inşaa ettirmişler. Böylece dini ve kutsal bir ziyaret merkezi olmakla beraber aynı zamanda ölüm ve hayatın iç içe girift olduğu bir yer durumunu almıştır. Eyüb'ün yanında, etrafında şehrin büyük bir mezarlığı doğmuş ve gelişmiştir. Bunları gölgeleyen selviler Haliç'in yukarı bölgesine koyu yeşil bir fon sağlamıştır.

2.4. CUMHURİYET DÖNEMİ:

Cumhuriyet dönemiyle birlikte bölge endüstri bölgesi durumuna geldiği için bir dinence yeri olma özelliğinden hızla sıyrıldığı³⁴ ve İstanbul'a olan göçten dolayı nüfusu artmış ve onun yanında yanlış kentleşmenin getirdiği sorunlar bölgenin tarihsel özelliğinin gün geçtikçe kaybolmasına neden olmaktadır. Fakat Eyüb merkezi ve çevresi dinsel merkez olma özelliğini koruyabilmiştir. Bu sayede dinsel yapılar korunabilmekte, çevredeki sivil yapılar için bunu söyleyemeyiz.

3. EYÜP İSMİNİN KAYNAĞI

Bizans döneminde adı Cosmodion olan Eyüb semtine ve dolayısıyla bu isimdeki kadılığa Eyüb is-

minin verilmesi İstanbul'un Türk'ler tarafından fet-
hinden sonradır. Eyüb ismi Eyyüb-i Ensari'ye iza-
feten verilmiştir.

İstanbul'da en büyük türbeye sahip ve diğer sa-
habelerden daha çok ziyaret edilen Eyyüb-i Ensari'nin İstanbul'un hemen Türkleşmesi ve İslamlaş-
masında büyük tesiri olmuştur. İsmi tam olarak
Halid İbn-i Zeyd Ebu Eyyub-i Ensari³⁵ olan ve son-
raki şöhreti Alemdarı Resul.³⁶ Bu ismin kendisine
verilmesine sebep peygamberimizin hicri yılın ilk
günlerinde evinde konuk olduğu bu kişiyi kendisi-
ne bayraktar yapmasıdır.

Ebu Eyyub-i Ensari ilk müslümanlardan ve
Medine'deki ensarlardandır. Peygamberimiz ilk defa
Kureyş taarruzundan azade olarak yedi ay bu zatta
misafir olmuştur.³⁷

Hicretten yarın asır sonra Emevi devletini kuran
I. Muaviye aynı zamanda peygamberin katipliğini
yaptığı için İstanbul fethi hakkındaki kudsi hadisi
gayet iyi bilmekte idi. Bu hadiste peygamberimiz
"İstanbul elbette ve elbette fethedilecektir. Onu fet-
heden kumandan ne iyi kumandan ve o asker ne
iyi askerdir." deniyordu. Muaviye o hadisin bahsettiği
şerefi kazanmak için hicretin 49., Miladın 669.
yılında kuvvetli bir donanma ile İstanbul'a bir ordu
gönderdi.³⁸

Bu sırada Ermenistan valisi Saborios'ta impara-
tor Konstans'a isyan etmişti. Muaviye Ermeni vali-
sine yardım için Fedalet İbn-i Ebeydi Ensari ku-
mandasında bir donanma yolladı. Fakat bu kuvvet
İstanbul önlerine geldiğinde Saborios ölmüş ve
Rumlar arasında ihtilaf çıkmış 4. Konstantin Pago-
nat imparator olmuştu. Arap kuvvetleri Kadıköy'de

kışlamış gelen yardımlara rağmen bir netice alamamışlardır.³⁹

Bu sefer sırasında Eyyub-i Ensari'den yaşlılığı sebebiyle gizlenmek istenmişse de bunu haber alıp sefere katılmıştır. Eyyub-i Ensari İstanbul'a gelmeden yolda hastalanmış olup "ben ölünce düşman arazisinde ilerleyebildiğiniz yere kadar beni beraber götürün ileriye gidemeyeceğiniz yer neresi ise beni oraya defnedin" demiş olduğuna dair bir rivayet vardır.⁴⁰ Diğer bir rivayete göre "beni düşman arazisinde gidebildiğiniz yere kadar götürün. Çünkü İstanbul surları önünde mübarek bir adam defnedileceğini resulullahtan işitmiştim umarım ki o adam ben olayım" dediği rivayet edilir.⁴¹ Diğer kuvvetli bir varsayımda Ebu Eyyüb-i muhasara esnasında nefes darlığından hastalanarak vefat edince bu makama gömülmüştür.⁴² Semavi Eyice ise Eyyüb-i ensari'nin esas şehid edildiği yer surların iç tarafında Ayvansaray'da⁴³ olduğunu söyler. İslam Bizans çarpışmaları sırasında şehre bir anlaşma ile giren müslümanlar sonra bir ihanete uğramışlar ve surlara sıkıştırılarak öldürülmüşlerdi. Buna kanıt olarak da sahabe kabirlerinin en fazla İstanbul'un Haliç kıyısındaki bu köşesinde toplanmış olmasını gösterir.

Ölüm tarihi hakkında da kesin tarih yoktur. Belirtilen tarihler ise

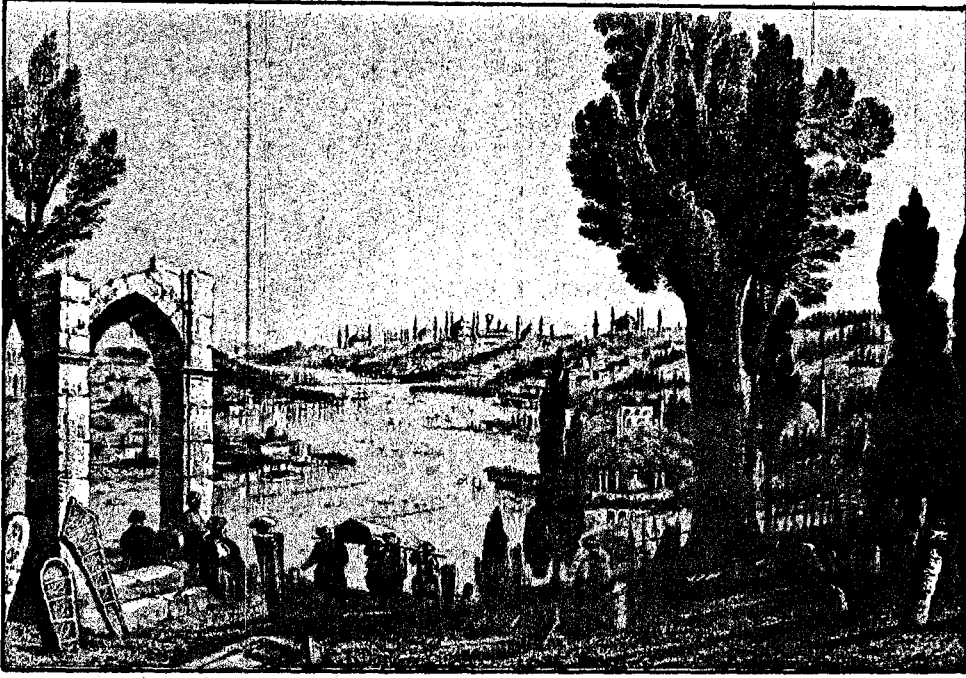
- a) Hicretin 49. yılı
- b) Hicretin 52. yılı
- c) Hicretin 53. yılı

olduğu rivâyetleri mevcuttur.⁴⁴ Fatih'in isteğiyle hocası Akşemseddin tarafından mezarı keşfedilip

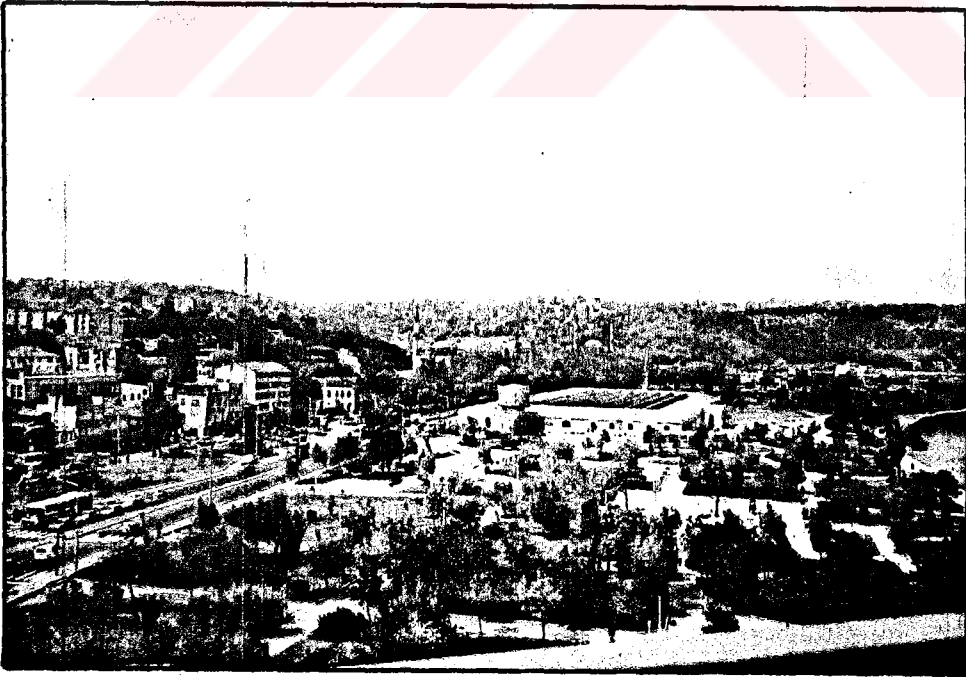
kazılını ilkin bakışta İbranice sanılan bir kitabe çıkmıştır. Bu kitabe uzun yıllar araştırmacıların zihinlerini kurcalamıştır. 1918 de üniversitede eski diller profesörü olan Avram Galanti bunu araştırarak çözdü. Yazdığı makalede şöyle demektedir "o zamanki arap yazısı eski küfice olup bu yazıda halutça yazıdan çıkmıştır. O da arabca yazı vasıtasıyla İbraniceden geliyor ve başta yazının İbranice sanılması bundandır."⁴⁵

1. Soyboğa, Eyüb Abideleri, 1962, s. 32.
2. Alemdaroğlu, Eyüb Kazası Monoğrafyası, 1964, s. 32.
3. Keskin, Eyüb Nişanca....., 1987, s. 4.
4. Alemdaroğlu, op.cit., 5.
5. Güngör, Eyüb Jeomorfolojisi, 1964, s. 3.
6. ibid.
7. İnciyan, 18. Asırda İstanbul, 1976, s. 77
8. Eyice, "Haliç Sempozyumu", 1975, s. 263.
9. ibid.
10. İnciyan, loc. cit.
11. Eyice, op. cit., s. 265.
12. İnciyan, loc. cit.
13. ibid.
14. Selçuk, İstanbul Karasurları.... 1988, s. 6.
15. İnciyan, op.cit., s. 78.
16. Selçuk, op.cit., s. 7.
17. İnciyan, loc. cit.
18. Selçuk, op. cit., s. 8.
19. ibid., s. 9.
20. ibid.
21. Eyice, loc. cit.
22. ibid., s. 266.
23. ibid., s. 267.
24. Kömürcüyan, İstanbul Tarihi, s. 206.
25. Soybağa, op. cit., s. 6.
26. ibid., s. 7.
27. ibid., s. 8.
28. ibid.
29. ibid.
30. Soyboğa, op.cit., s. 12.
31. ibid., s. 13.
32. Eyici, op. cit., s. 281.
33. ibid., s. 278.
34. Keskin, op. cit., s. 8.
35. Ünver, İstanbul'da Sahabe Kabirleri, 1953, s. 30.
36. ibid., s. 36.
37. Soyboğa, op. cilt., s. 1.
38. Ünver, loc. cit.
39. Marius, "Tarih ve Efsaneye Göre...", 1956, s. 217.
40. ibid., s. 220.
41. ibid., s. 221.
42. Ünver, op. cit., s. 31.
43. Eyice, op.cilt., s. 277.
44. Soyboğa, op.cit., s. 5.
45. Galanti, "Ebu Eyyub-i Ensari'nin...", 1918, s. 53.

Zal Paşa ve çevresinin 1830'lu yıllardaki hali- (Miss Pardeu'dan)

Zal Paşa ve çevresinin bugünkü hali (1992)

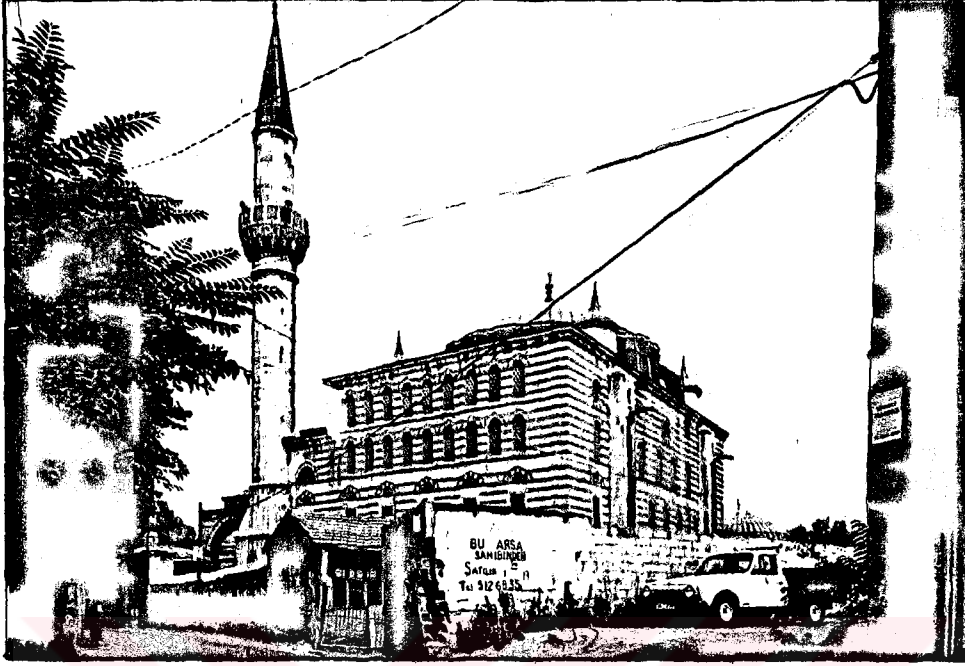

Published by A. Fisher, London & New York.

4. TARİHİ YAPILAR

4. 1. DİNİ YAPILAR, KÜLLİYELER

4. 1. 1. ZAL MAHMUD PAŞA CAMİİ ve MEDRESESİ

Zal Mahmud Paşa Camii

Yer: Eyüp Feshane Caddesi ile Zal Mahmud Paşa Caddesi arasındadır. Her iki cadde üzerinde avlu kapısı vardır.

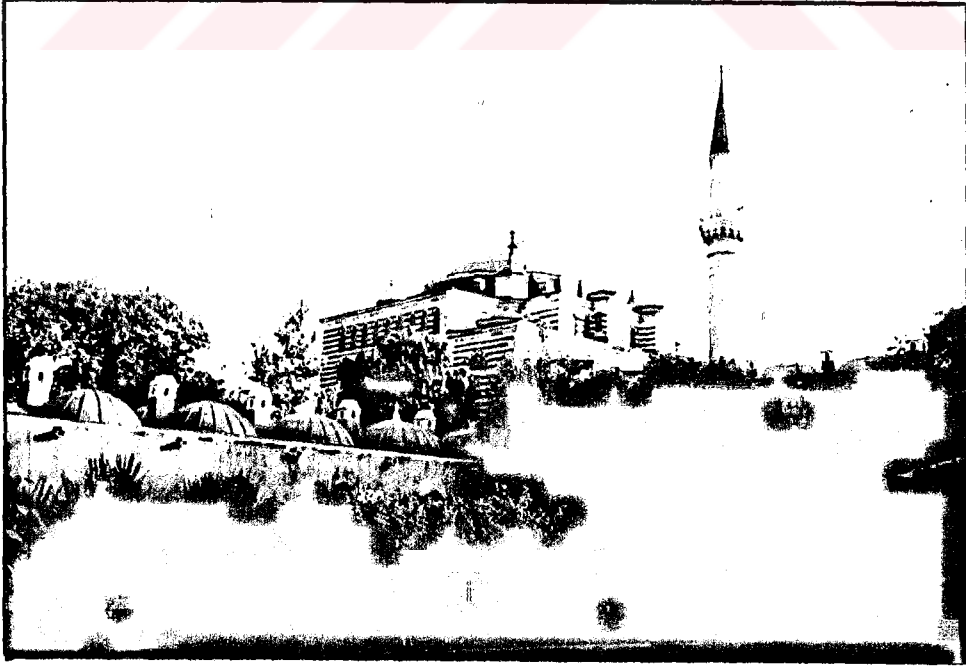
Yapan: Mimar Sinan

Yaptıran: Zal Mahmud Paşa

Tarih: 1575-1580'li yıllar.¹

Mimari: Cami, orta mekanın üç yanında derin mahfiller bulunan dikdörtgen planlı, fevkani bir yapıdır. Kubbe, kapı yanındaki iki ayak ile mihrabın yanındaki payelerin taşıdığı kemerlere müstenittir. Kubbe çapı 12.40 m., kubbe merkezinin yüksekliği 21.80 metredir. Kubbeye geçişte pandantif kullanılmıştır. Kubbeyi dıştan kuşaklayan kasnak her köşede ikişer kemerli payanda ile desteklenmiş ve üst örtüyü yırtan filayaklarının üzerlerine soğan kubbecikler yerleştirilerek orta kubbe sistemi tamamlanmıştır. Caminin kubbeli orta mekanını doğu, ba-

ti ve kuzeyden saran derin mahfiller dörder sütuna binen beş kemere otururlar. Mahfilleri örten yüksek tavanlar ayna tanozlarla örtülmüştür. Son cemaat mahallinin beş revak gözünün ortadaki ayna tonozlu, kenardakiler kubbe ile örtülüdür. Revak sütunları mermer başlıkları mukarnalıdır. Minaresi klasik üslupta olmasına rağmen 16. yüzyıla inmez, 1894 depreminden sonra yenilenmiştir. Cami cephelerinde dört sıra pencere açılmıştır. Kible duvarında en üstte üç yuvarlak pencere bulunur. Birinci sıra pencerelerin kaş kemerleri açık bırakılacak alçı şebekeler geçirilmiştir. Alt pencereler mermer sövelidir. İkinci sıra pencereler de biraz dar olmakla birlikte aynıdır. Üst iki sıra pencereler sivri kemerli, alçı şebekelidir. Mihrab beyaz mermerdir. Beş köşeli mihrap nişi tepesi mukarnalıdır. Bordürü iki sıra çini kaplıdır. İnce işçilikli mermer minberi vardır. Cami bir sıra küfeki kesme taş üç sıra derzli tuğla ile inşa edilmiştir.²

Zal Mahmud Paşa Camii ve Medresesi'nin kuzeyden görünüşü

Medrese:

Zal Paşa Camiinin giriş avlusunda üç kollu üst medrese kubbeli bir dersane ile beşi ayna tonoz, sekizi kubbeli onüç odadan meydana gelir. Medresenin önü revaklı, batı kolu revaksızdır.

Dershanenin 6.70 m. çaplı kubbesi pandantiflerle oniki köşeli sağır bir kasnağa oturur. İki kuzeyde, iki doğuda, bir de güneyde beş pencerelidir. Odalar birer pencere ve ocaklıdır. Medresenin batı kolu kıvrılan Zal Paşa Caddesine uydurulduğundan cami eksenine göre asimetriktir. Medrese revak kemerleri tuğla, sekizgen revak sütunları taş, baklavalı başlıklar beyaz mermerdir. Kapı ve pencereleri taş sövelidir. Medresenin bir bölümü cami gibi üç sıra tuğla, bir sıra küfeki taşla örülmüş, kalan bölümler kaba taştan yapılarak üstü sıvanmıştır.

Cami, şadırvan ve üç kollu üst medresenin bulunduğu avludan tek kollu taş merdivenle güneyinde türbe, kuzey ve doğusunda iki kollu alt medrese bulunan avluya inilir. Alt medresenin doğu cephesinin kademeli ve asimetrik olması Feshane Caddesine uydurulmasındandır. Kubbeli odalar tek pencere ve ocaklıdır. Alt medresenin köşesindeki ayna tonozla örtülü odanın kuzey cephesinde üç pencere, doğuda dışarıya açılan ikinci bir kapısı vardır. Alt dershanede iki sıra pencere vardır. Cadde cephesinde iki alt üç üst, güneyde altı üstlü iki pencere vardır. 5.90 m. çapındaki alt medrese dershanesi kubbesi, sekiz köşeli yüksek kasnakla çevrelenmiştir. Dershaneye mihrab da konarak mescit işlevi verilmiştir. Toplam onbeş odalı alt medresenin üç odası üst medrese altına rastlar. Kubbeli olan revaklar yuvarlak kemerli ve tuğla, sütunlar sekizgen taştan, başlıklar baklavalıdır. İnşa tekniği ve malzemesi üst medrese gibidir.³

Üslup:

Zal Mahmud Paşa Külliyesi Klasik Devir Osmanlı mimari eseridir.

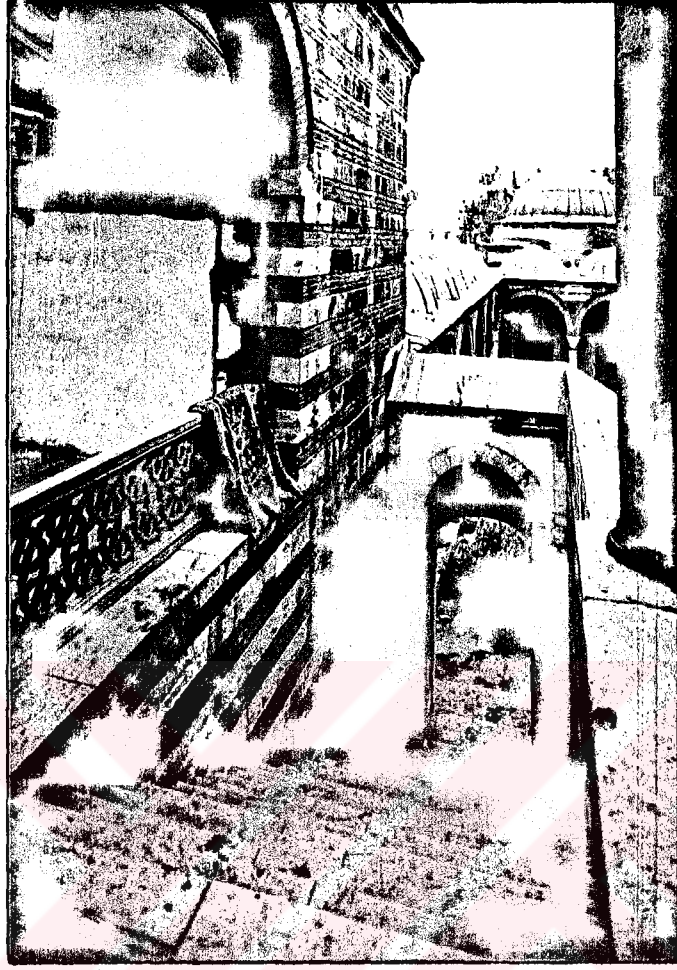
Süsleme:

Cami kubbe, pendentif ve kemerleri, son cemaat mahalli revak kubbeleri, mahvil altı ve üst tavanında, medrese revak kubbelerinde, alt dersane ve revak pendentiflerinde zengin kalemışi süslemeler vardır. Dersanenin alçı pencerelerinin içlikleri renkli camlıdır. Mihrap, giriş, başlıklar ve minberde temiz bir taş işçiliği görülür.

Cami revağından alt medresenin görünüşü

Not: Kalemkar Semih İrteş'in ifadesine göre Zal Paşa külliyesinin kalemışleri babası Sabri İrteş tarafından 1961-65 yıllarındaki restorasyon sırasında yenilenmiş bazı klasik desenler de eklenmiştir.

Alt medreseye inen taş merdiven

Bugünkü durum: Külliye 16 yy. karakterini iyi korumuştur. Bugün genelde iyi durumdadır.

* Medrese çatısı kurşun örtüsü kısmi bakımı gerektiriyor.

* Külliye avlusunu temizlenmesi ve düzenlenmesi gerekiyor.

* Külliye'nin batı girişinde 0.50 m. doğu girişinde 1.5 m. cadde kotu düşürülmelidir. Caddeler sürekli doldurularak külliye kotu aşağıda kalmıştır.

* Medreselerin şu an kullanılmaması tahribata sebep oluyor. Öğrenci yurdu olarak kullanılabilir.

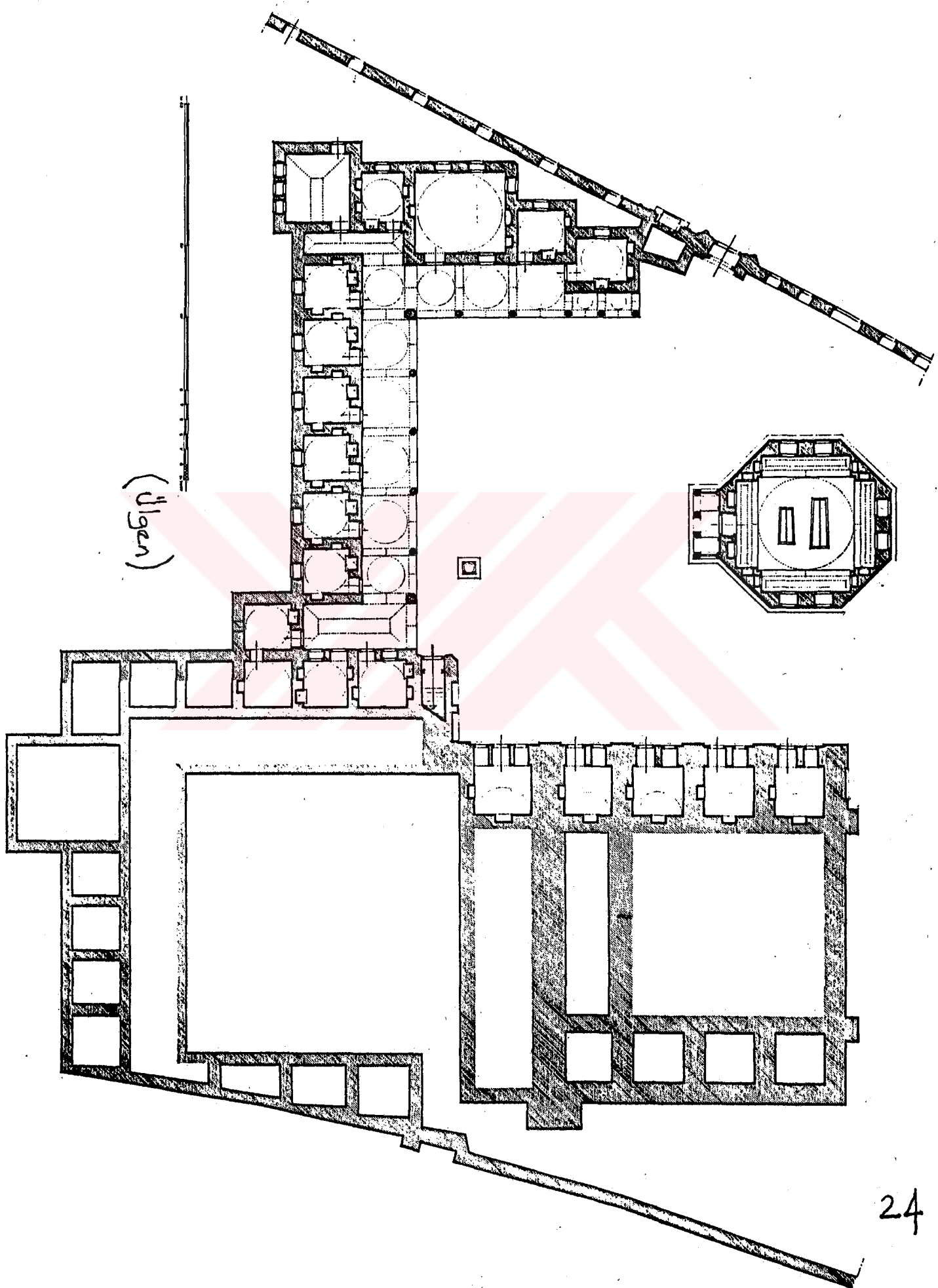
1. Kuran, Mimar Sinan, s. 199.
2. İbid.
3. İbid., s. 201-203.

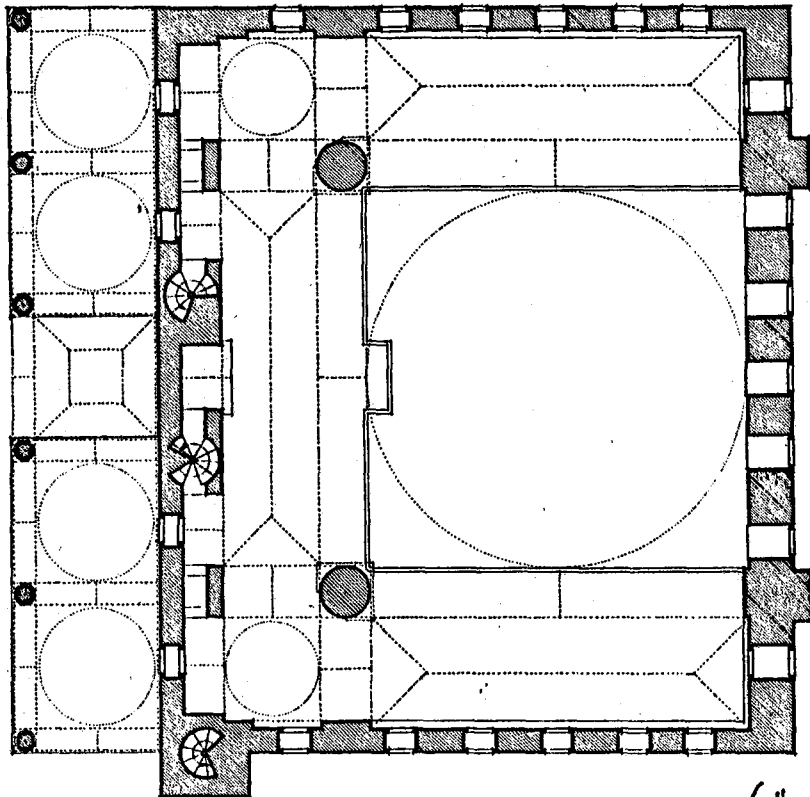
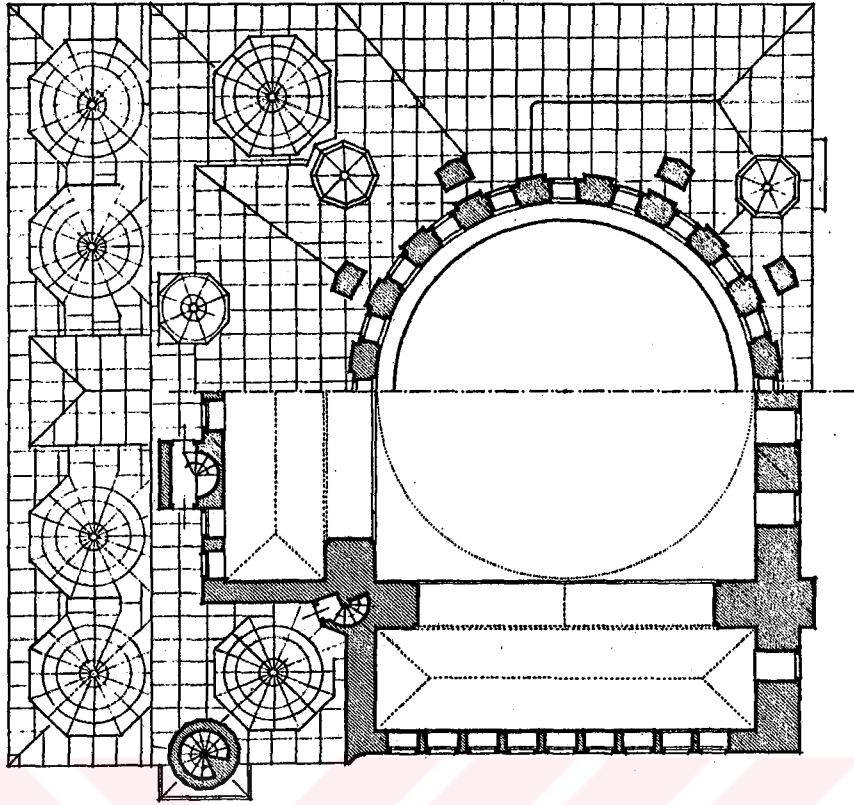
Zal Mahmud Paşa Üst Medrese

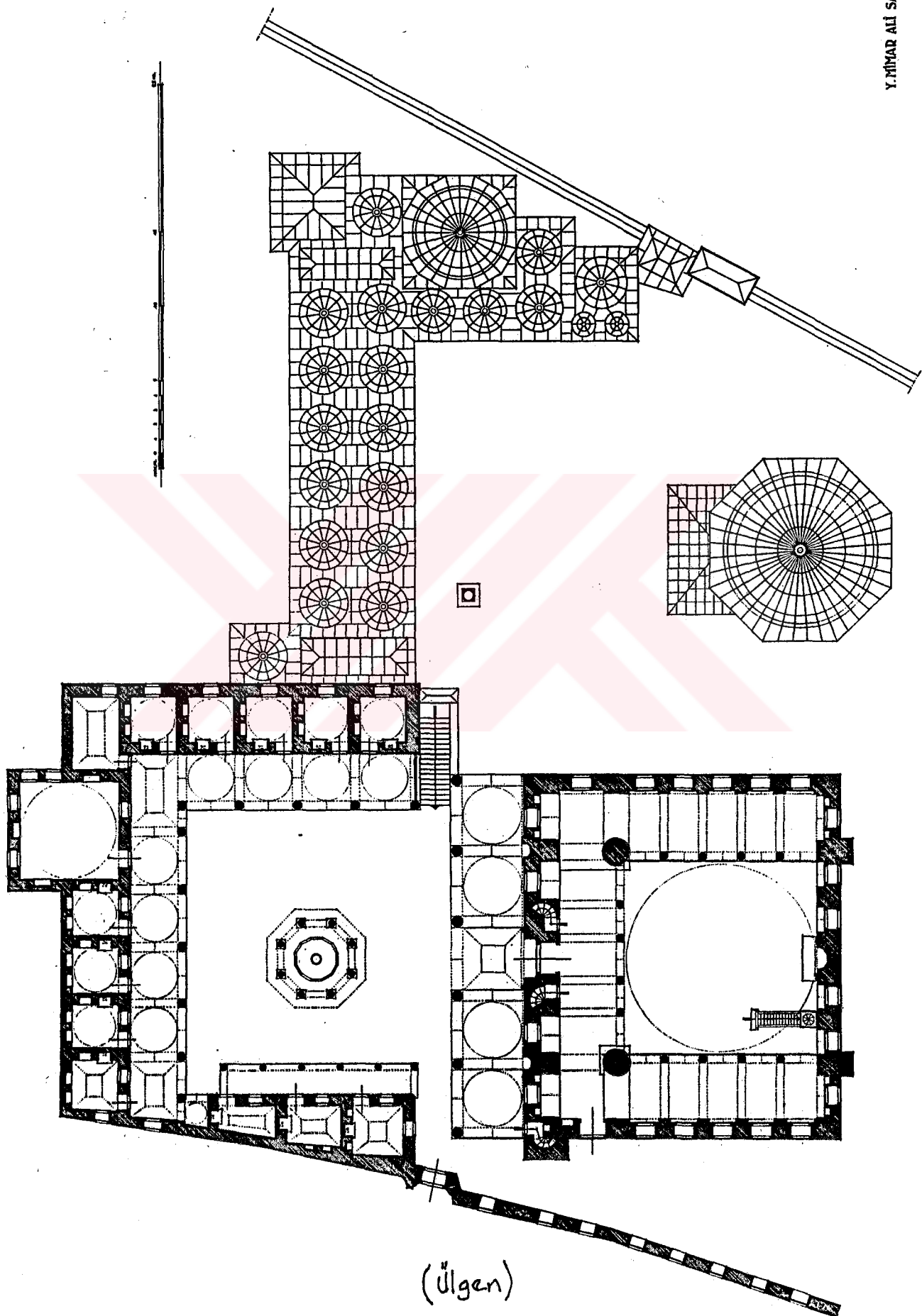
Zal Mahmud Paşa Alt Medrese

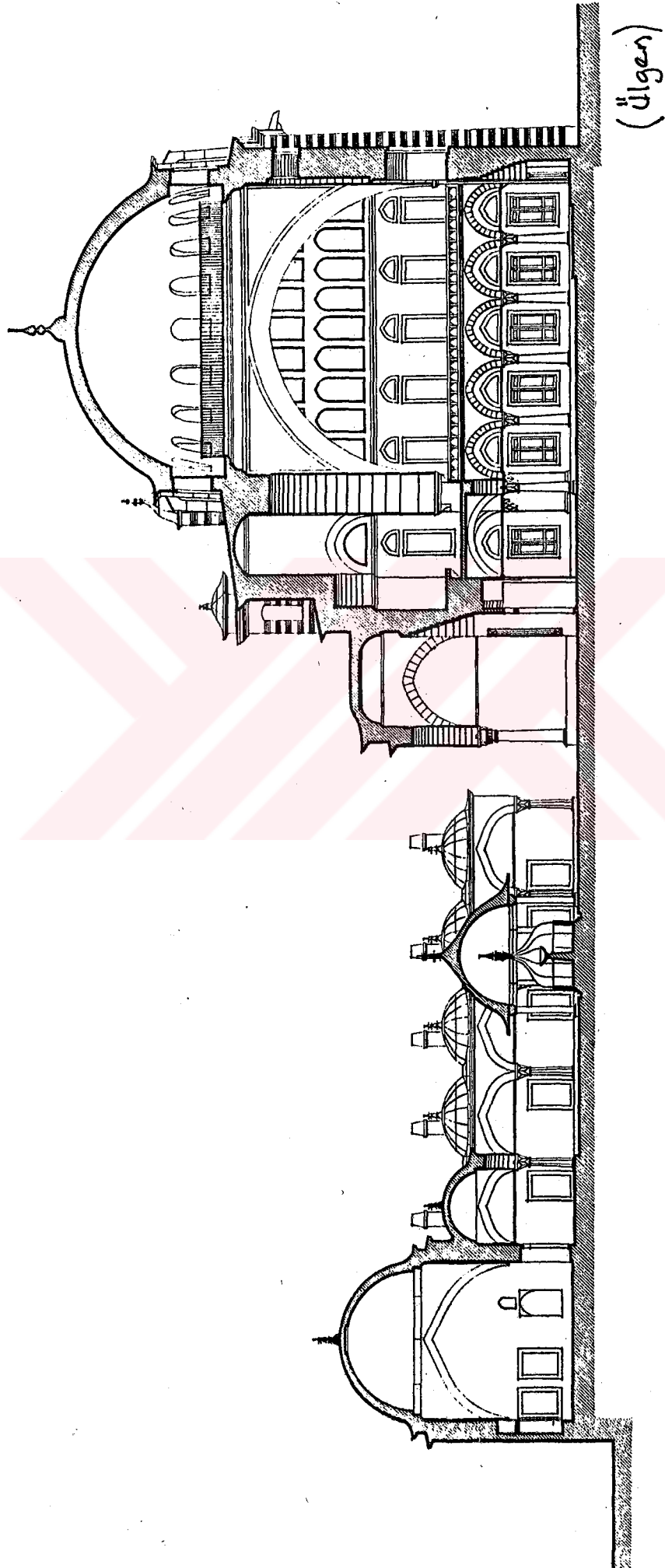
(Ulgan)

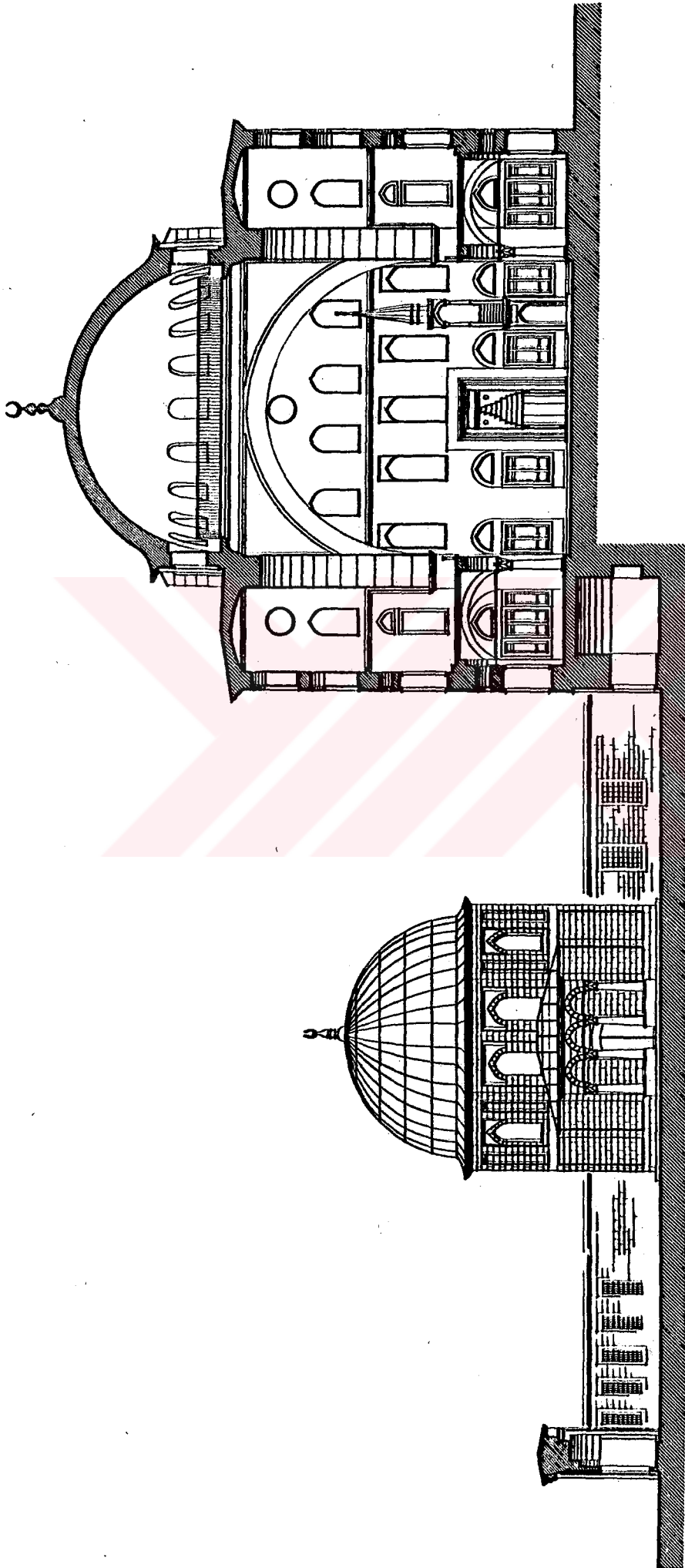

(11)

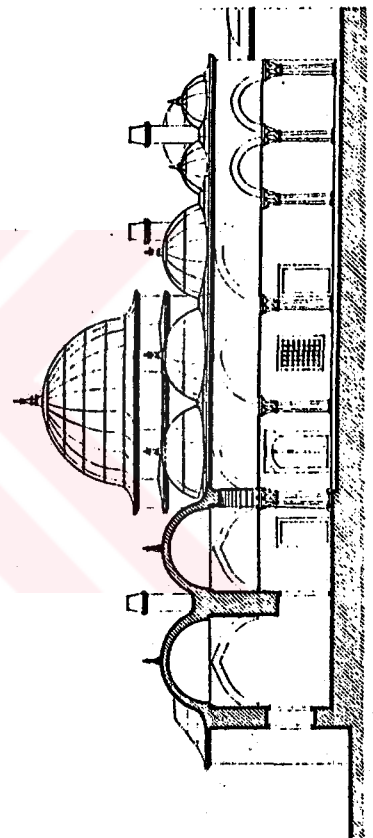
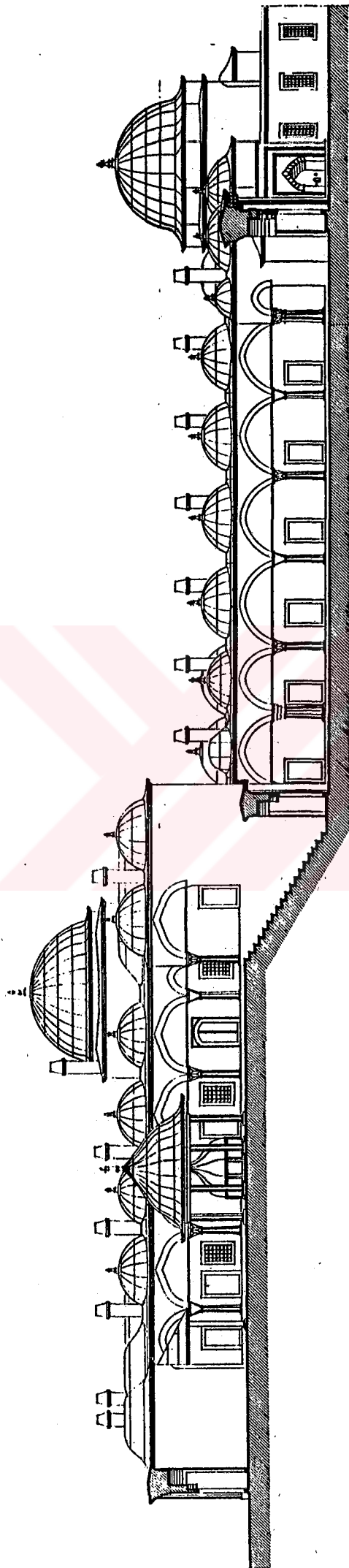

(Ülgen)

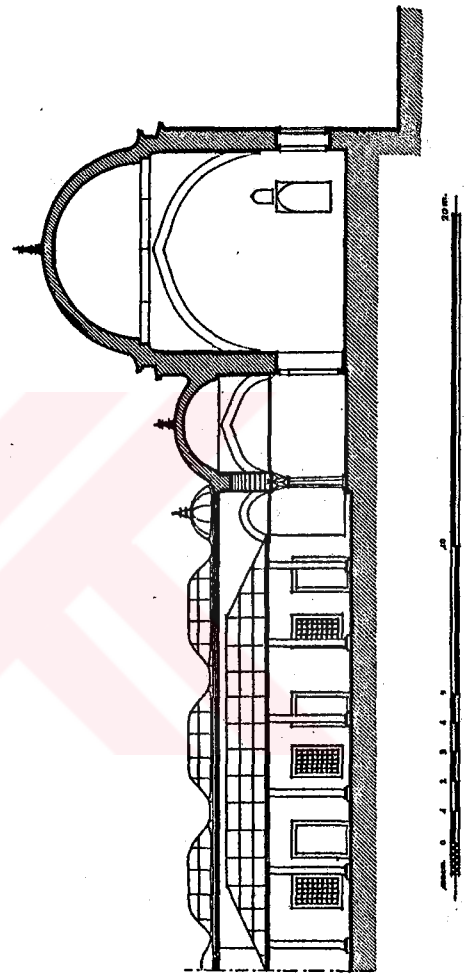
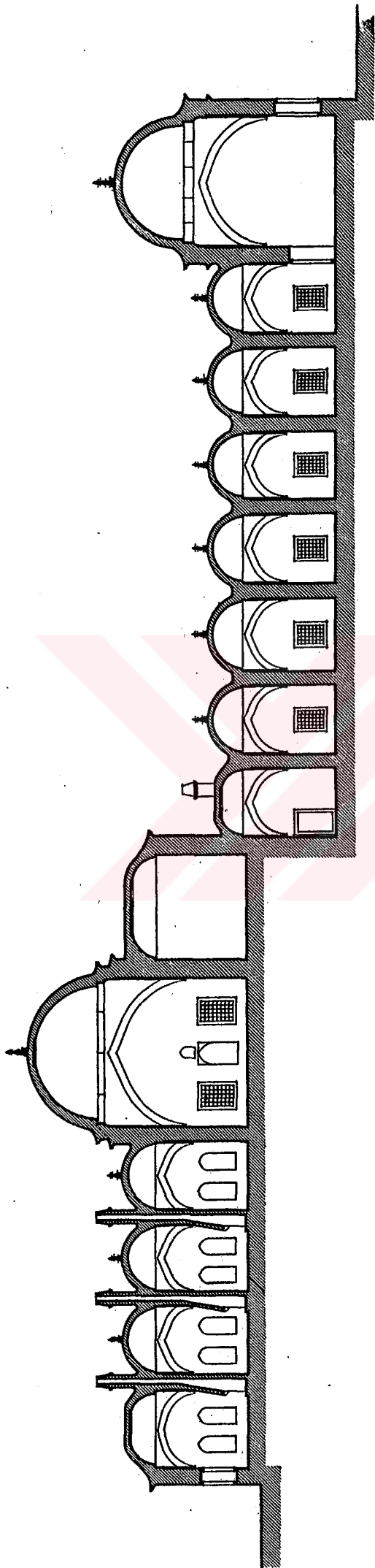

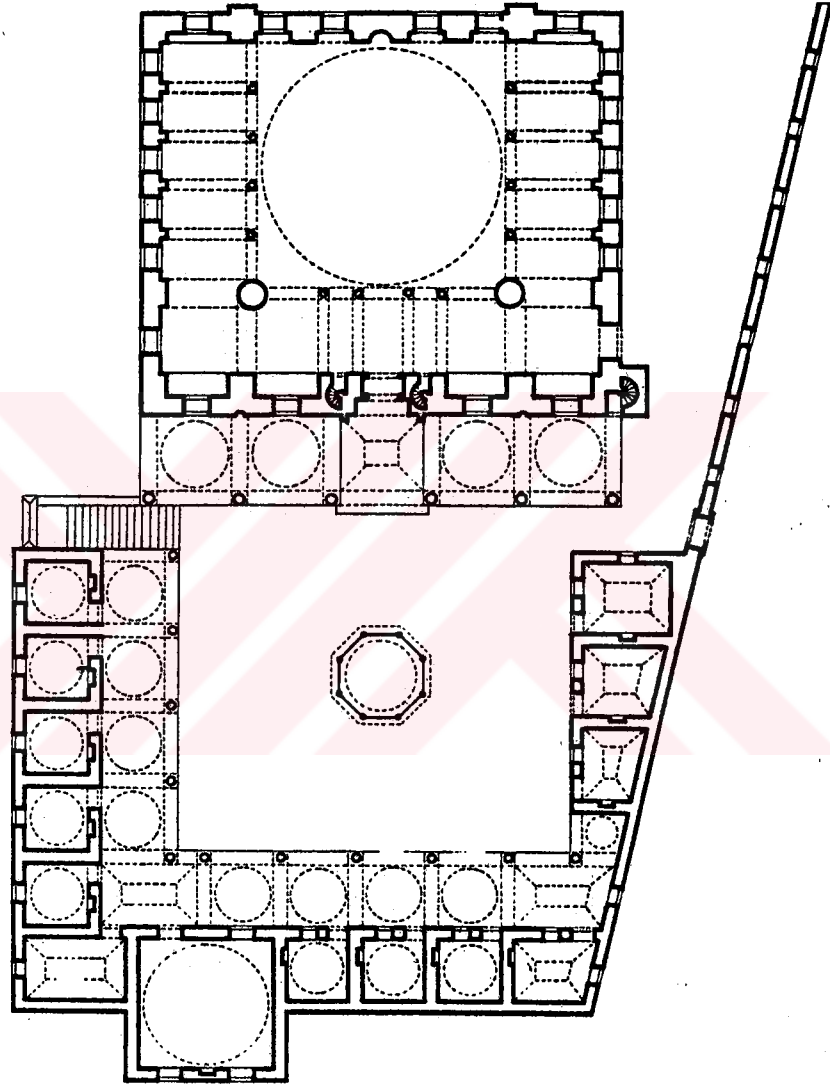
(Ulgan)

(ülgən)

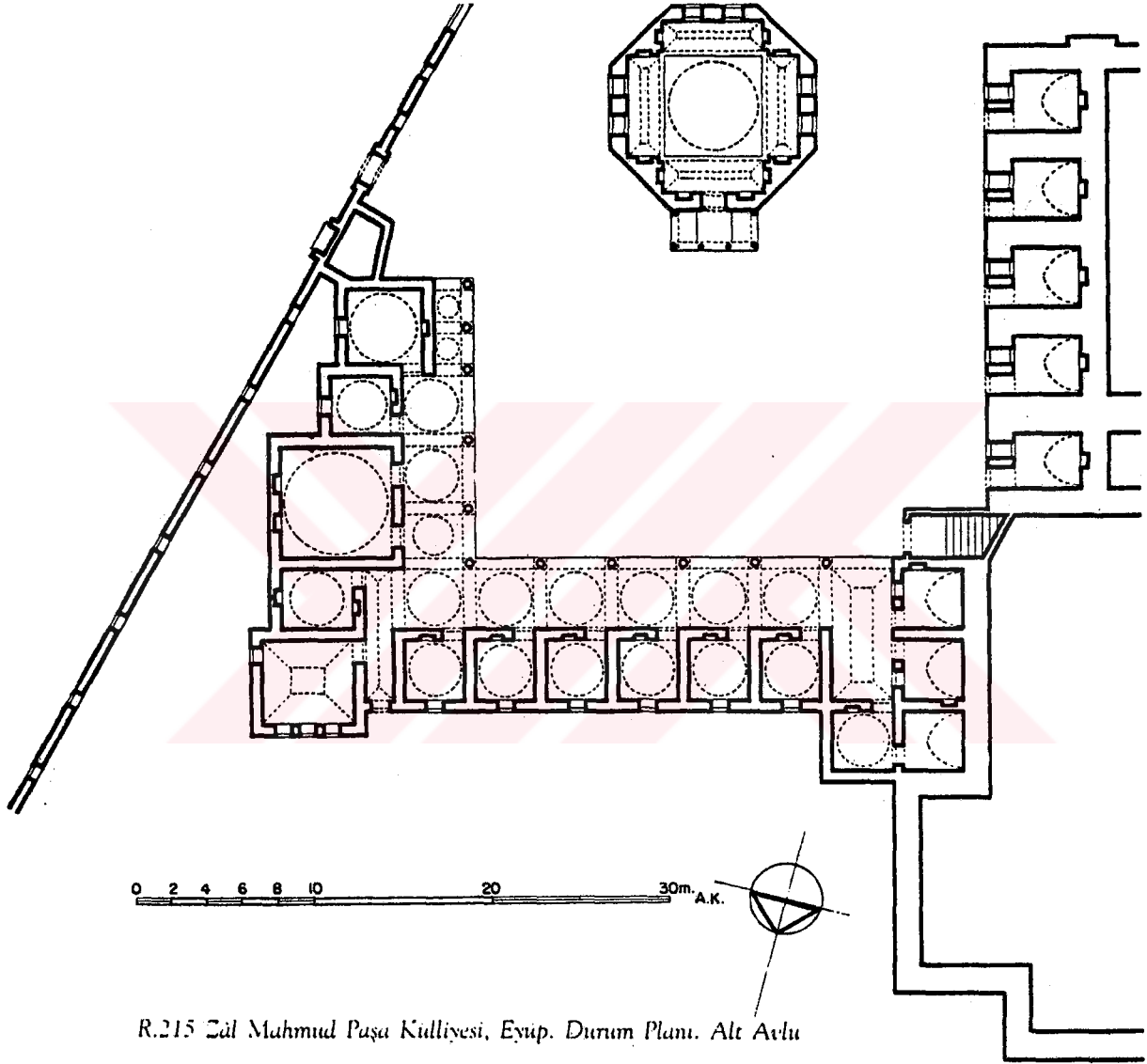

digen

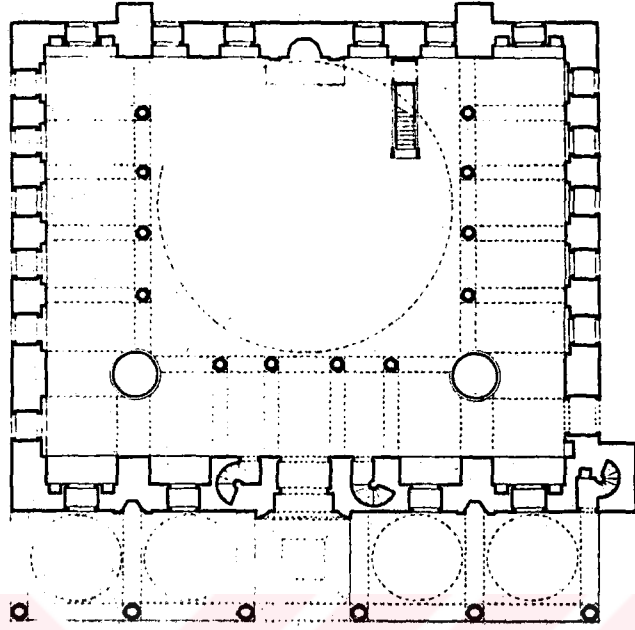

R.216 Zül Mahmud Paşa Külliyesi, Eyüp. Durum Planı. Üst Avlu

(A. Kuran)

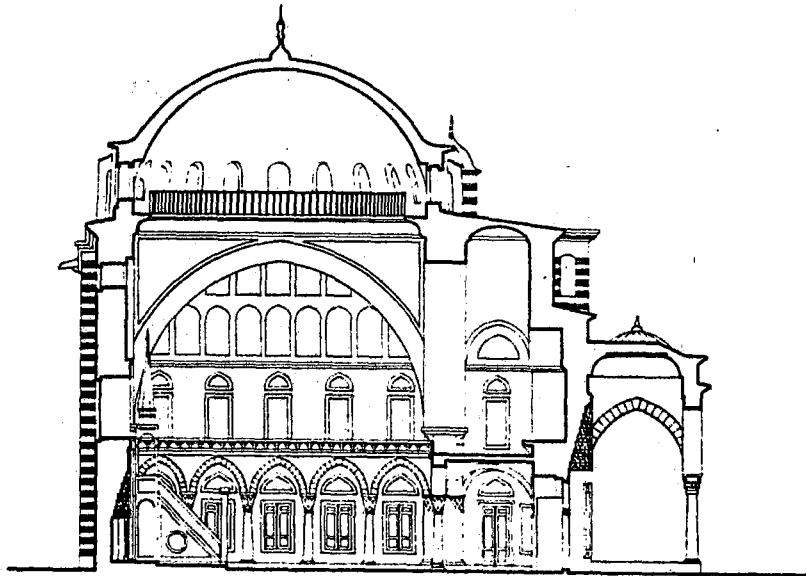
(A. Kuran)

0 1 2 3 4 5 10 15 20m AK

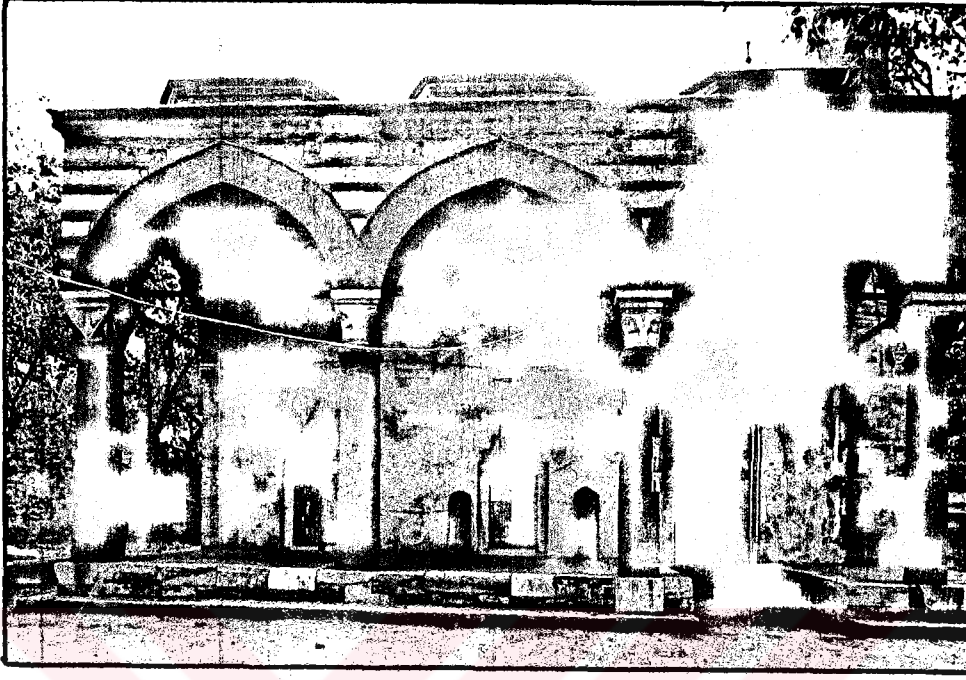
Zâl Paşa Camii Planı

Zâl Mahmud Paşa Camii,
Eyüp Kesit

0 1 2 3 4 5 10 15 20m AK

4. 1. 2. CEZERİ KASIM PAŞA CAMİİ (Eyüp)

Cezeri Kasım Paşa Camii Giriş Cephesi

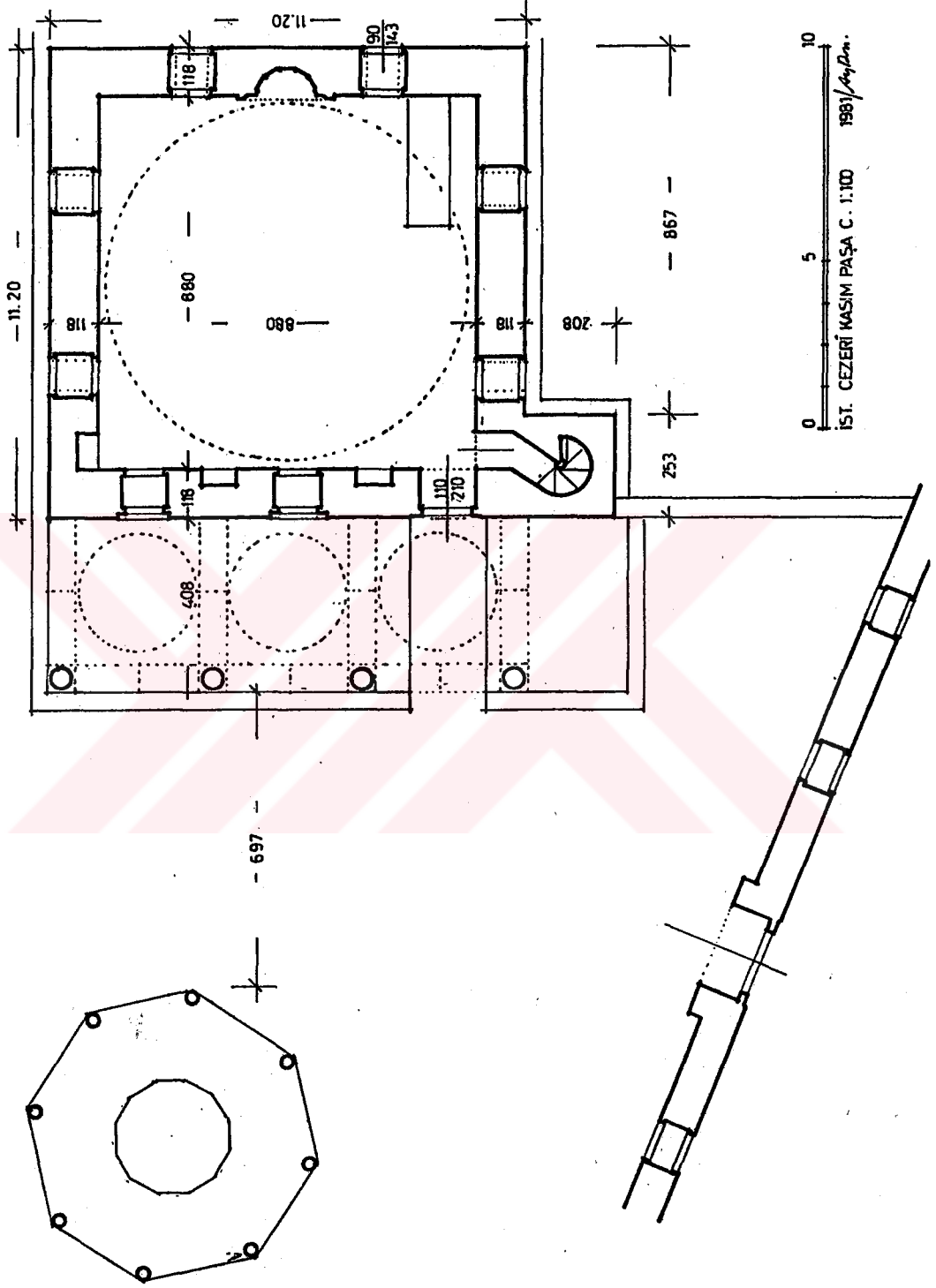
Yeri: Eyüp Zal Mahmud Paşa Caddesi ile Cezeri Kasım Akar Çeşme Sokağının kesiştiği köşededir.

Yapan: Mimar Ali.¹

Yaptıran: Cezeri Kasım Paşa. Camiin üzerinde Cezeri Kasım Paşa'nın yaptırdığına ve inşa tarihine ait bilgi yoktur. Fakat mahalinde böyle bilinmektedir.²

Tarih: H. 921-M. 1515-16 (Kesin değildir)³

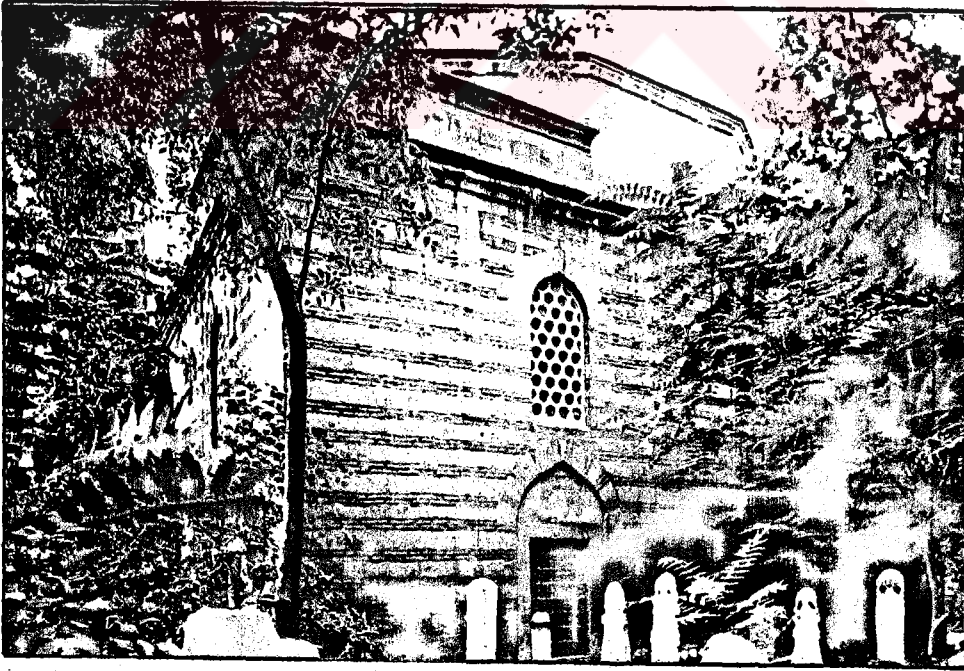
Mimari: Plan olarak tek kubbelidir. Üç kubbeli son cemaat yeri, sağda bir minaresi vardır. Son cemaat yeri sütunları granitten olup kaidesizdir. Başlıkların iki yandakileri baklavalı, ortadakiler yapraklıdır. Cümle kapısı son cemaat duvarının sağındadır. Kapı üstünde tamir kitabesi vardır. Kapı solunda iki pencere vardır. Pencere söveleri 13 cm. derinlikte

(A. Yüksel)

olup üstü bademlerle mihrab gibi işlenmiştir.

İç ölçüleri 8.80 x 8.80 m., duvar kalınlığı 1.18 m. da iki alt sırada, iki de üst sırada pencereler vardır. Son cemaat duvarında ikinci sıra pencere yoktur. İçerde giriş duvarında iki, sol duvar dibinde bir dolap yeri vardır. Minareye içerden giriş kapısının yanından girilmektedir. Kubbe köşelikleri pandantifli, kasnak sekiz köşeli ve penceresizdir. Yapı iki sıra tuğla ve bir sıra kesme küfeki taştan inşa edilmiştir.⁴

Cezeri Kasım Paşa Camii Kible Cephesi

Cezeri Kasım Paşa Camii Minaresi

Minare:

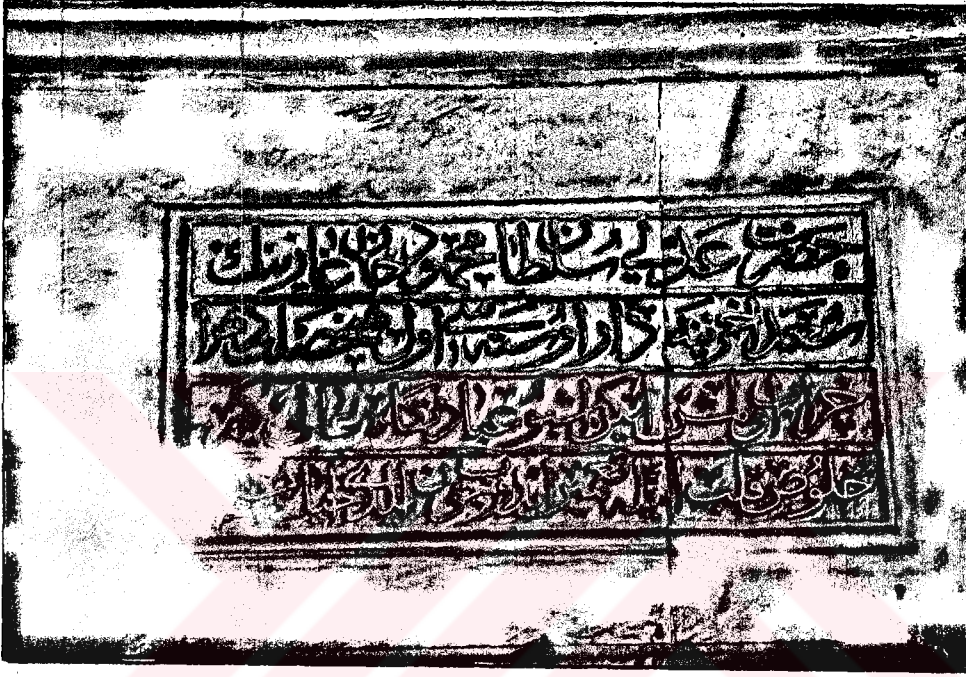
Kare bir kaideye, sahiptir ve tamamen kesme taştan yapılmıştır. Papuç piremidedir. Gövde 12 kenarlıdır. Şerefe altında kırmızı bir kuşak mevcuttur. Şerefe altı, İstanbul Atık Ali Paşa Zincirlikuyu, Bostancıbaşı, Topkapı Kürkcübaşı, Amasya Mehmed Paşa ve Abdullah Paşa ve Sivrihisar Kuşunlu Camii şerefelerini hatırlatmaktadır.⁵

Üslup:

Yapı klasik üslup ve teknikle inşa edilmiştir.

Şadırvan:

Avluda biraz solda olup sekiz ahşap sütunlu alaturka kiremitli bir saçağa ve oniki kenarlı birhavuza sahiptir. Şadırvanı, Hatice Sultan'ın kethudası Mehmed Efendi yaptırmıştır.⁶

Cezeri Kasım Paşa Camii Tamir Kitabesi

Kitabe:

40x80 ebatında 4 satır sülüsle yazılmıştır. Mermer kabartmadır. H. 1238 - M. 1822.

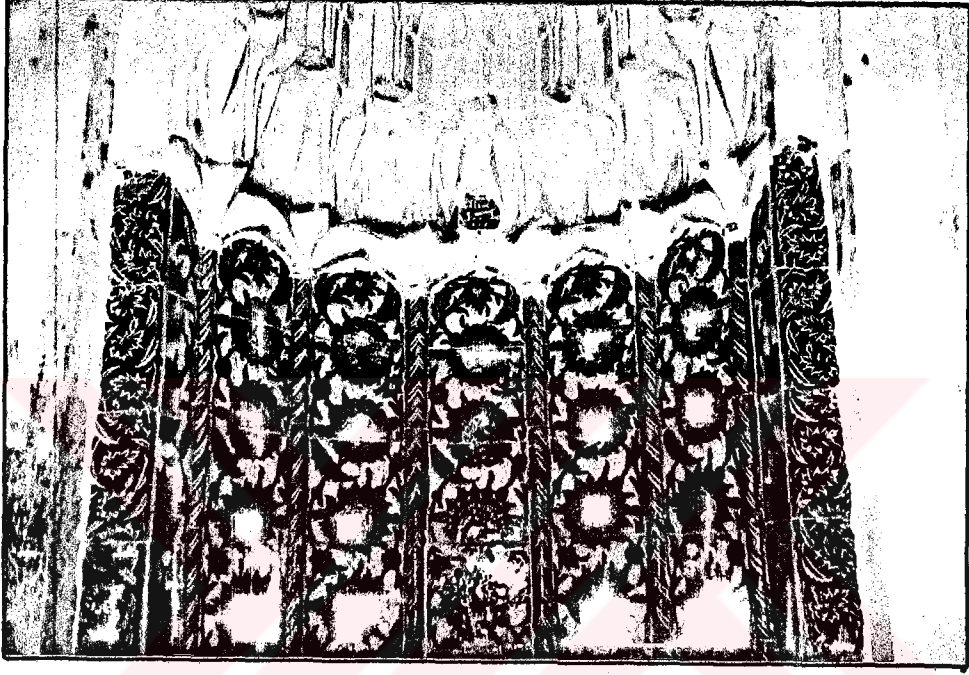
"Hazreti adli Sultan Mahmud Han Gazinin
Sueda hazinedar ustası ol hem hasleti zehra
Harab olmuş iken işbu ibadetgahı âli kîm
Hulusi kalb ile tamir edib çün eyledi ihya
3 Muharrem 1238.

Onarımlar:

Yapı 1940'larda askeri depo olarak kullanılmış. H. 1238 - M. 1822 / H. 1318 - M. 1900 de esaslı bir tâmir görmüştür. Daha sonra bir tamir görmüş olması muhakkaktır.⁷

Süsleme:

Mihrap nişi tamamen çini kaplı olup 7 kenarlı ve 4 sıra bademlidir. Çiniler hatai motiftir. Mihrabda çini üstünde 22 Receb 1138/1726 tarihi mevcuttur. Mihrab nişi yukarıda bir Bursa kemeri içine alınmıştır. Sade bir çerçeve bütün mihrabı kaplamaktadır.

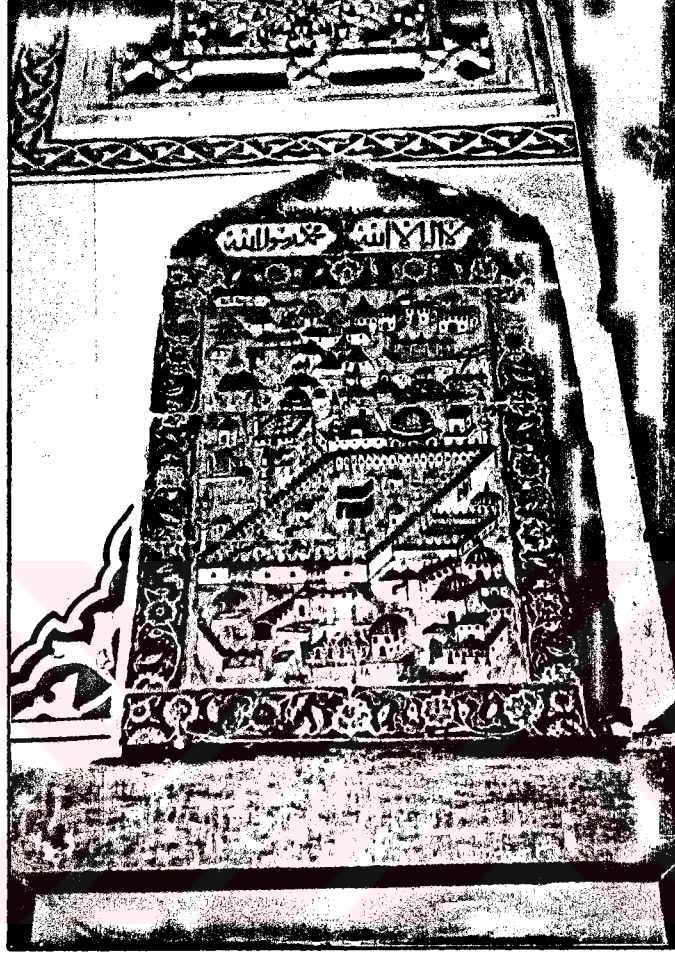

Çezeri Kasım Camiinin çinili mihrabı

Mihrabın sağındaki pencere üstünde sivri kemerli bir çini pano vardır ve Mekke'yi tasvir etmektedir. Panoda (Sahibül hayrat vel hasenat İznikli Osman İbni Mehmed) imzası ve 1138/1726 tarihi vardır. Bu çiniler Tekfur Sarayında İznikli ustalar tarafından yapılmış ve tamiratlar sırasında camiye yerleştirilmiştir.⁸ Bilindiği üzere İznik çini fırınları kapanmaya başladığında çini ustaları İstanbul Tekfur Sarayı ve Haliç kıyısında çini fırınlarında çalışmaya başlamıştır.

Cami kubbe, revak ve duvarlarındaki kalem işi formları orijinal olup, 1970 ve 1986 yıllarında

Kalemkâr Semih İrteş tarafından yenilenmiştir. Kalemîşi formları klasiktir.

Cezeri Kasım Paşa Camiindeki çini pano

Ek yapılar:

Cezeri Kasım Paşa Medresesi

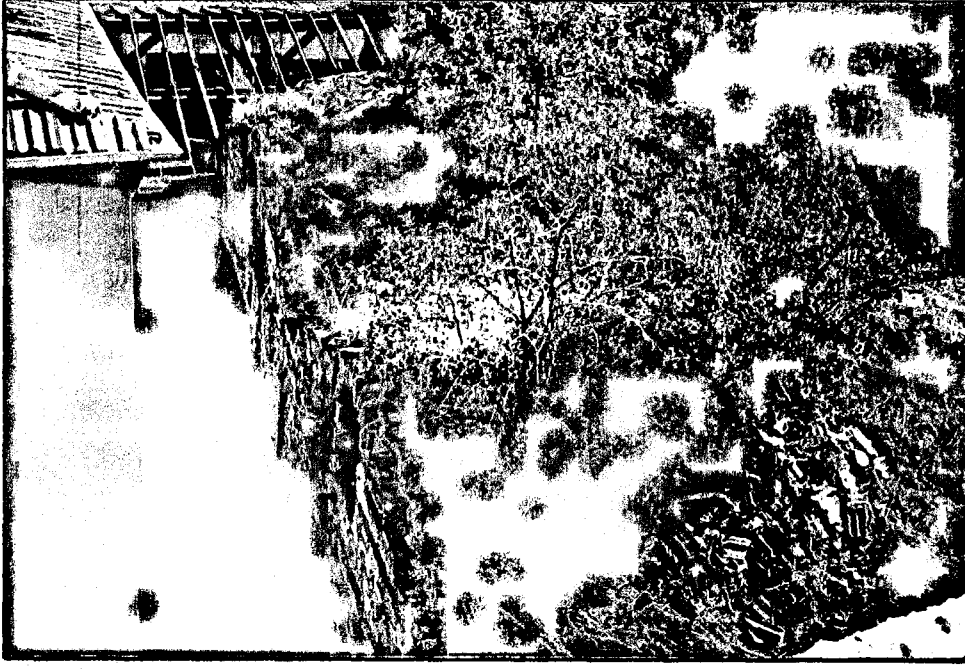
İnşa tarihi bilinmeyen medrese ahşaptandı. Medresesi 1918 yılına kadar ayakta imiş.⁹

Cezeri Kasım Paşa Mektebi

Hadikanın bahsettiği mektep fevkani idi. Elimizde başka bilgi yoktur. Bugün yoktur.

Su deposu

Caminin avlusunda muhtemelen 1900'lü yıllarda yapılmış bir su haznesi vardır.

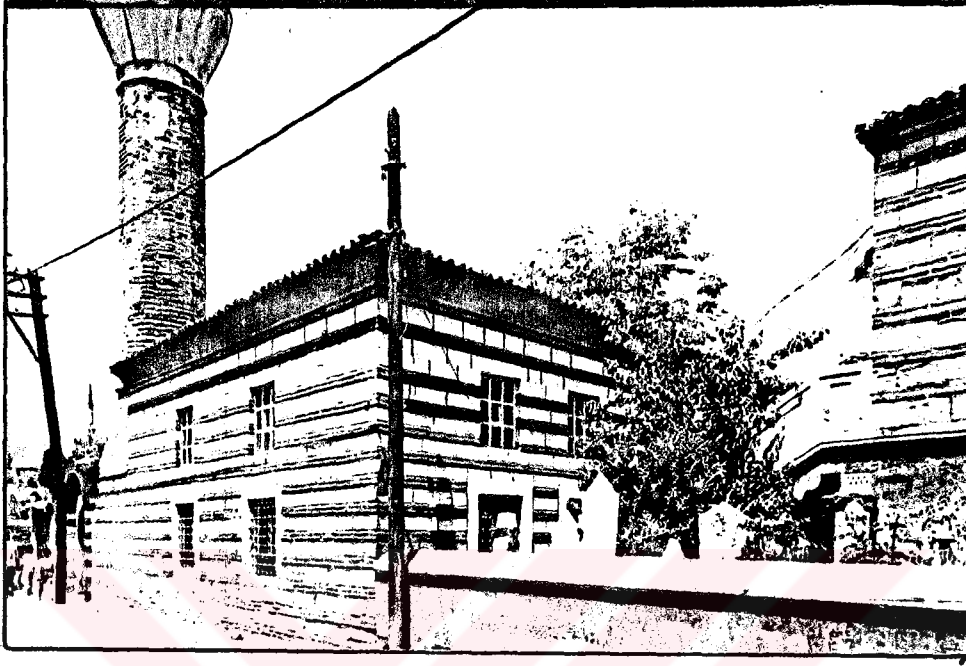
Cezeri Kasım Paşa Camii avlusundaki su deposu

Bugünkü durumu: Cezeri Kasım Paşa Camii bugün iyi durumdadır.

- * Bahçesinin düzenlenmesi
- * Haziresinin temizlenmesi
- * Tuvalet yerinin değiştirilmesi
- * Avlu içindeki iki uyumsuz yapının kaldırılması.
- * Avlu duvarına bitişik Zal Paşa Caddesi ve Cezeri Kasım Akar Çeşme Sokağı kotlarının avlu seviyesine düşürülmesi
- * Avlu duvarının temizlik ve bakımı gerekmektedir.

1. Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s. 160
2. Yüksel, II. Bayezit Devri, s.432.
3. İbid.
4. İbid.
5. İbid., s.433
6. Öz, İstanbul Camileri, Cilt 1, s. 39
7. Yüksel, op. cit., s.433
8. Öz, op.cit.
9. Yüksel opcit., s.434

4. 1. 3. KIZIL MESCİT
(Kiremitçi Süleyman Mescidi)

Kızıl Mescit

Yer: Eyüp Zal Paşa Caddesi ile Kızıl Değirmen sokağının keşiştiği köşededir.

Yapan: Mimarı belli değildir.

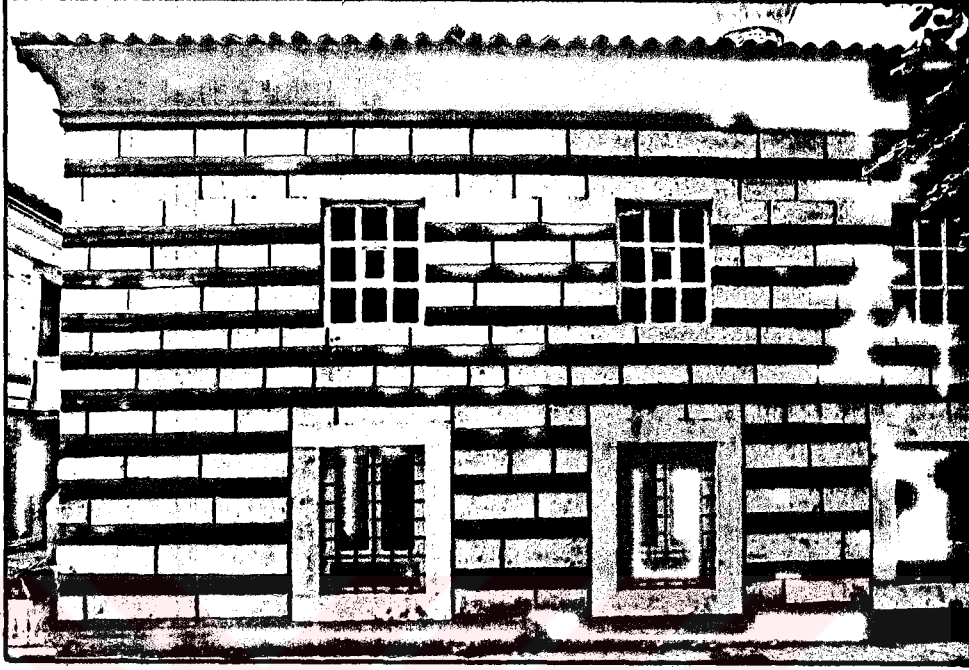
Yaptıran: Kiremitçi Süleyman Çelebi¹

Tarih: 1581²

Mimari: Dikdörtgen planlıdır. Bir sıra kesmetaş iki sıra tuğla ile yapılmıştır. Çatısı ahşaptır ve alaturka kiremit kaplıdır. Minaresi tuğladandır. Mescidin birçok tamir ve bakım gördüğü anlaşılıyor.

Süsleme:

Yapıda orijinal süsleme ögesi yoktur. Mescit alt pencerelerin üst hizasına kadar yeni Kütahya çinileriyle kaplanmıştır.

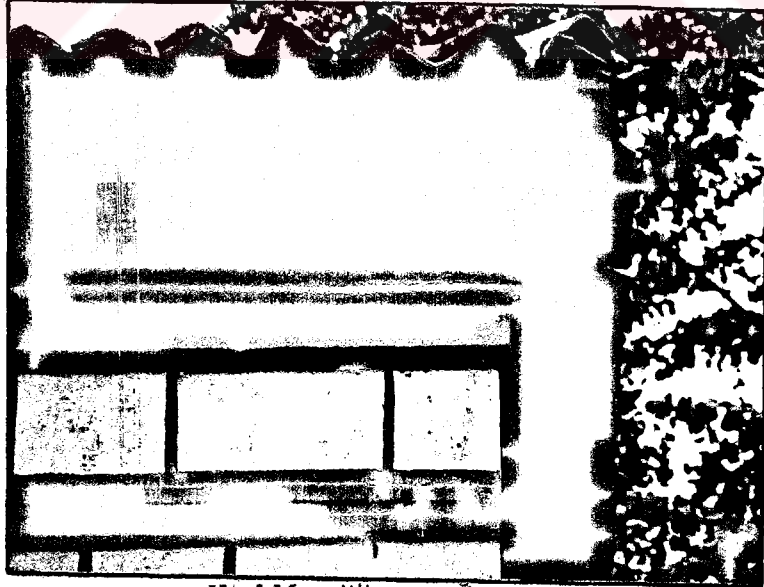

Sol
Caphe

Bugünkü durum:

Mescit iyi durumdadır. Faaliyettedir.

- * Girişe yapılan ek bölümün kaldırılması,
- * Avlu duvarı tanzimi,
- * Şadırvan ve tuvalet yapımı gereklidir.

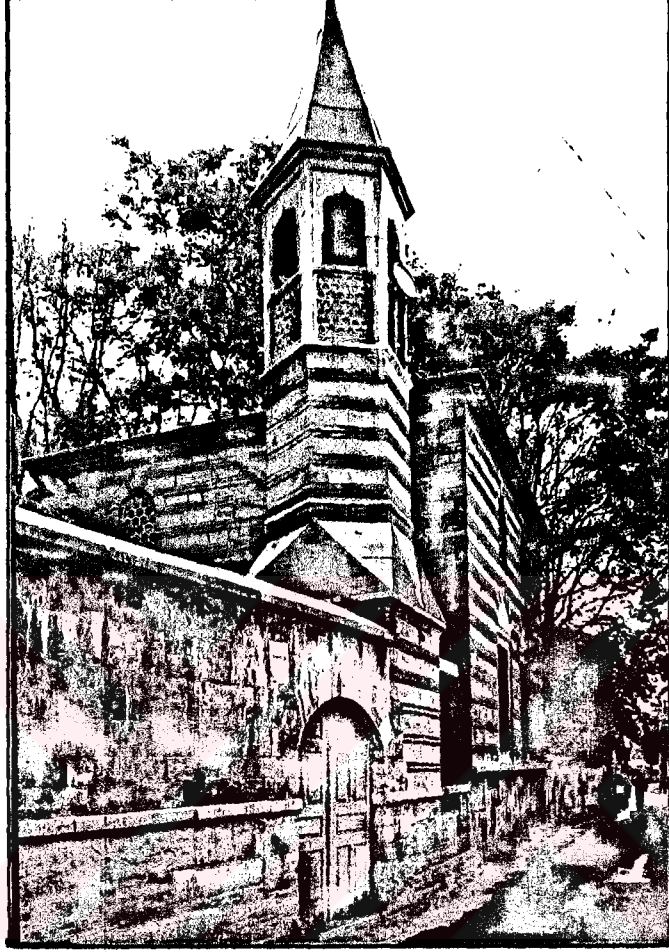

Kızıl Mescit'in saçağı

1. Öz, İstanbul Camileri I, s. 91
2. ibid.

4. 1. 4. BEY MESCİDİ

(Selâhi Camii, Surahi Camii, Silahşör Mehmed Bey Camii)

Bey Mescidi

Yer: Eyüp Zal Mahmud Paşa Caddesinde, Zal Mahmud Paşa Camii karşısındadır.

Yapan: Mimar Sinan.¹

Yaptıran: Silahşör Mehmed Bey. Hazirede medfundur.²

Tarih: 16. y.y. muhtemelen 1550 yılları.

Mimari:

Mescit kare planlı, duvarları kârgir, çatısı ahşap fevkani bir yapıdır. Bir sıra kesmetaş iki sıra tuğla ile inşa edilmiştir. Çatı, tuğla kirpi saçakla bitmektedir. Avlu duvarı, giriş kapısı, minare, mescit çok uyumlu bir şekilde sıralanmıştır. Mescidin kapısı güney duvarındadır. Mescit dokuz pencere ile aydınlanır. Alt pencereler dikdörtgen, üst pencereler sivri kemerli ve alçı rezvendir. Minare kible köşesindedir. Kare planlı, gövdesi poligonal, şerefesi taşkın değildir. Şerefe pencereleri kemerlidir. Kurşun kaplı minare külahı da poligonaldır. Bu haliyle minare eşine az rastlanır bir karakter arz etmektedir.

Bey Mescidinin perişan avlusu

Üslup:

Mescit klasik üslup ve teknikte inşa edilmiştir.

Süsleme:

Tuğla kırpi saçak gayet muntazamdır. Minare şerefesi Bursa kemerine benzer sivri kemerlidir. Şerife korkuluklarında güzel kabartma geometrik geçmeler vardır. Minare kürsü gövde arası papuç taş ve tuğla yedi sekiz geçmelerden oluşuyor.

Bey Mescidi çatısındaki tahribat

Bugünkü Durum:

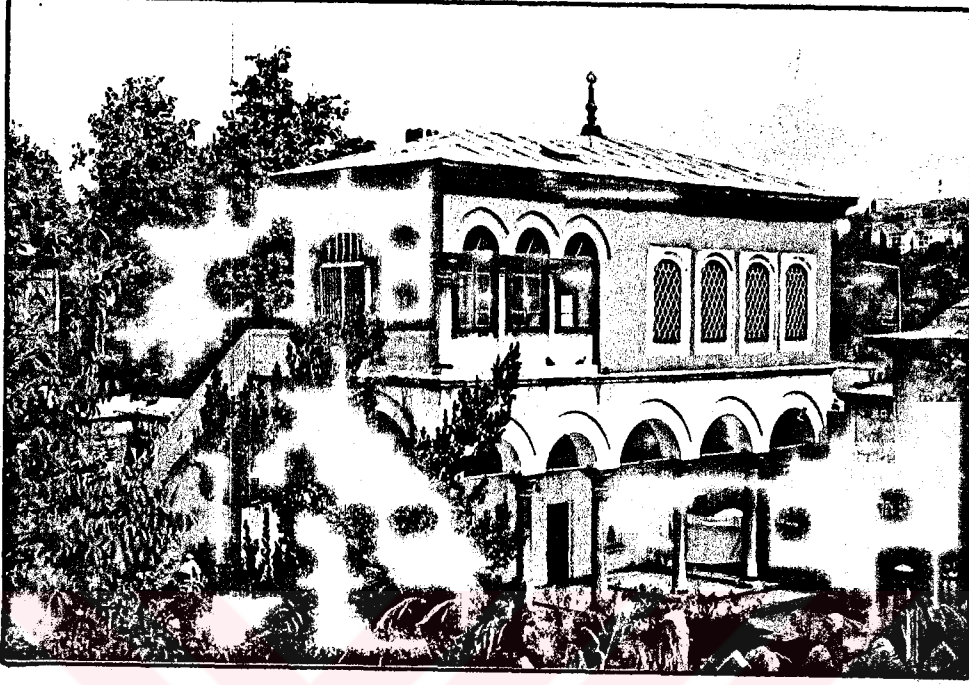
Bey Mescidi bugün kapalıdır. İlgili kişiler bulunamadığı için girilememiştir. Dıştan görüldüğü kadarı ile iyi durumdadır. Son yapılan onarımda çatı kurşun kaplamaya benzetilerek beton şapla kapatılmıştır. Çatıda yer yer çatlama ve dökülmeler vardır. Avlusu perişan durumdadır. Yakınında Zal Paşa Camii olduğu gerekçesiyle Diyanet görevli vermemektedir. Genel temizlik ve bakımı yapılarak mescit veya uygun hizmetlerde kullanılmalıdır.

1. "Bey Mescidi", İstanbul Kültür Sanat Ansiklopedisi, s. 1239

2. Ibid.

4. 2. EĞİTİM YAPILARI

4. 2. 1. ŞAH SULTAN MEKTEBİ

Şah Sultan Mektebi

- Yer:** Eyüp Feshane Caddesi üzerinde, sebil ve türbe ile beraberdir.
- Yapan:** Mimarı İbrahim Kamil Ağa'dır.
- Yaptıran:** Şah Sultan (III. Selim'in kızkardeşi)
- Tarih:** H. 1215 - M. 1800-1801
- Mimari:** Mektep sütünlü bir revak ve sebilin üstünde oturmaktadır. Avludan güzel bir merdivenle çıkarılır. Mektep girişi revakları bugün kapatılmıştır. Mektep girişi revakları bugün kapatılmıştır. Basık kemer pencerelerle aydınlanmaktadır. Yol cephesi üzerinde berok bir kuş evi vardır. Dış cephe duvarları sıvalıdır. Pencere söveleri mermerdir. Çatısı kurşun kaplıdır. Sebil gözleri üstünde şiirler yazılı kitabeler vardır.
- Üslup:** Türk baroğu

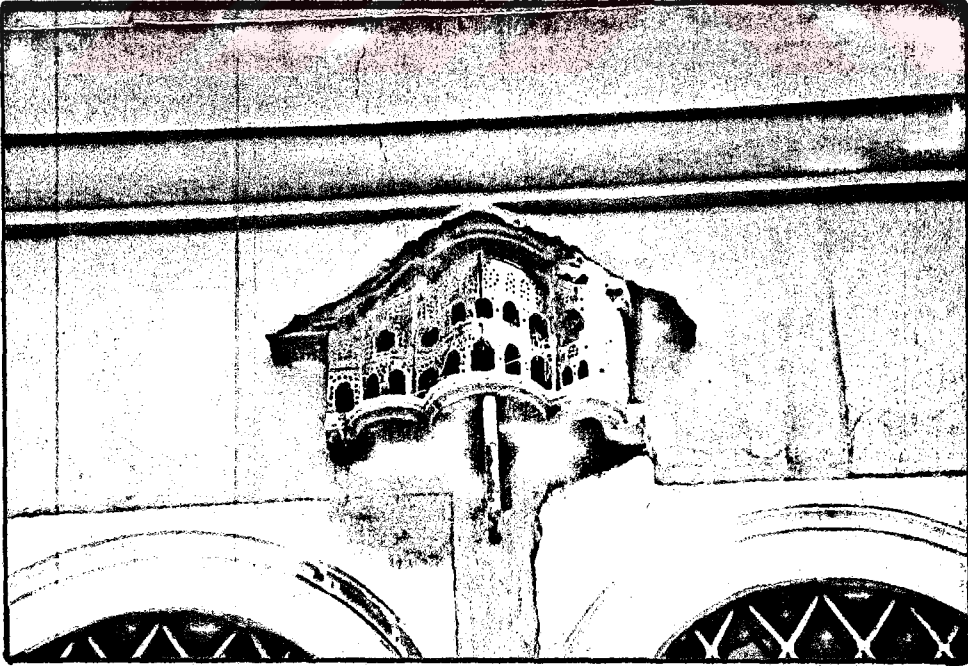
Şah Sultan Mektep-Sebil-Türbesi Genel Görüntü

Ek yapılar:

Şah Sultan Sebili, çeşmesi (Mektebin altında)

Şah Sultan Türbesi (Mektebin yanı)

Şah Sultan Çeşmesi (Mektep avlusunda)

Şah Sultan Mektebi yol cephesindeki kuş evi

Mektebin Bugünkü Durumu:

Mektep genel olarak iyi durumdadır.

- * Çatı kurşun kaplaması elden geçirilmelidir.
- * Mektebin kapatılan giriş revakı açılmalıdır.
- * Cephedeki kısmi tahribat giderilmelidir.

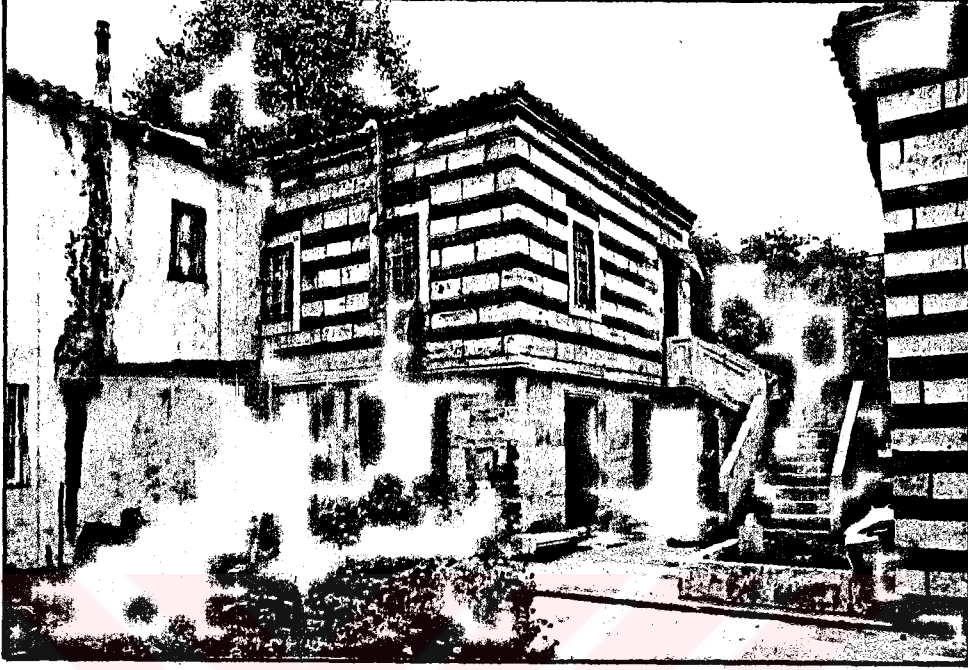
Şah Sultan Manzumesi Ana Girişi

1. Aslanapa: Osmanlı Devri Mimarisi, s. 420

2. ibid.

3. ibid.

4. 2. 2. SEKBANBAŞI RAMAZAN AĞA MEKTEBİ

Ramazan Ağa Mektebinin görünüşü

- Yer:** Eyüp Zal Mahmud Paşa Caddesinde, Kızıl Mes-cid'in bitişiğindedir.
- Yapan:** Mimarı belli değildir.
- Yaptıran:** Sekbanbaşı Ramazan Ağa¹
- Tarih:** H. 994 (Kitabesine göre)
- Yapılış amacı:** Kur'an okunması, öğretilmesi için.
- Mimari:** Mektep kare planlıdır. Altı türbedir. Banisi Ra-mazan Ağa burada yatmaktadır. Mektebe kesme küfeki taştan güzel bir merdivenle çıkılmaktadır. türbe kısmı küfeki kesme taştan, mektep ise bir sı-ra kesme taş, iki sıra derzli tuğladan örülmüştür.

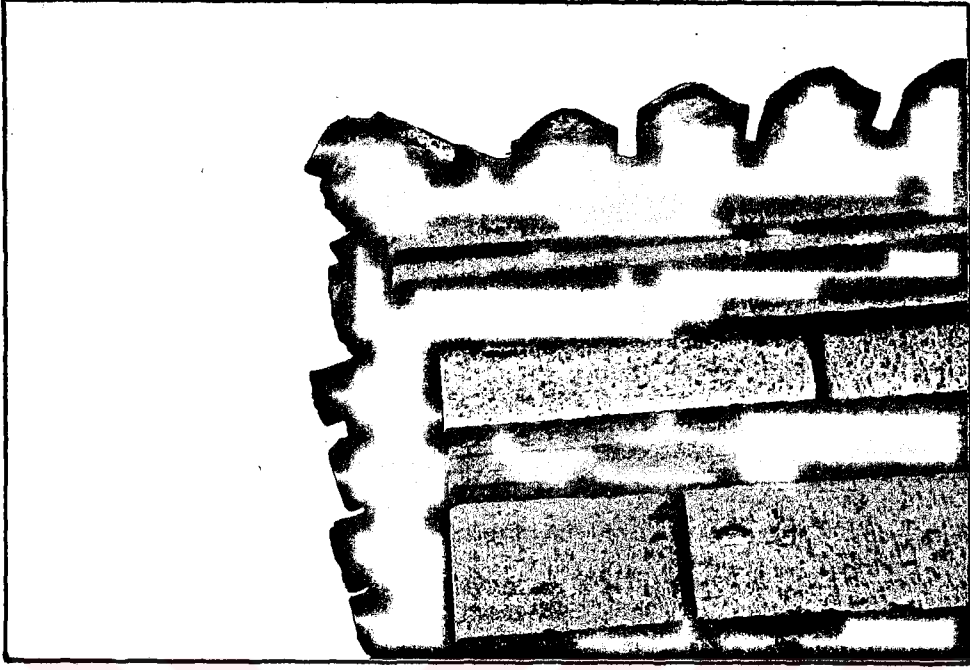
Giriş cephesinde bir, yanlarda ikişer dikdörtgen küfeki taş pervazlı pencereleri vardır. Arka cephesi sağırdır. Mektep bugün kütüphane olarak kullanılmaktadır. Görevli kişiler bulunamadığı için içine girişmemiştir. Mektebin giriş cephesi 6.41 m, yan cephesi 6,28 m.dir. 1.60 m. genişliğinde merdiveni vardır.

Üslup:

Mektep klasik üslup ve teknikle inşa edilmiştir.

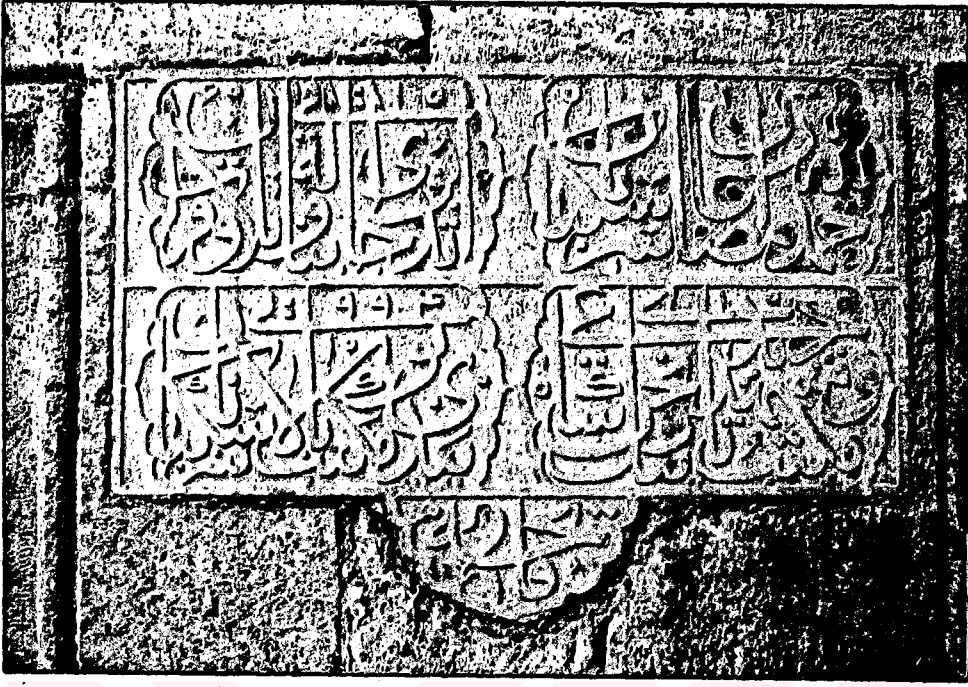
Mektebin giriş cephesinden detay

Mektebin giriş cephesinden saçak detayı

Mektebin giriş cephesinde köşe silmesi

Mektebin Kitabesi

Kitabe:

Sekbanbaşı Ramazan Ağa Mektebinin kitabesi, Mektebin cadde tarafındaki cephede türbe duvarına gömülü, mermer kabartma bir kitabedir. 4 satırlık kitabe celi sülüs karakterle yazılmıştır.

"Hamdülillah Ramazan Ağa Sersekbanan
Etti bu cayı bina ola tilaveti Kur'an
Dedi mektebü meşhedinin tarihin sai
Yaptı bu mektebi bâlâyı sersekbanan
Fatıha (H. 994)

Bugünkü durumu:

Mektebin yapısı genelde iyi durumdadır. Girişin solundaki cephede pencereden soba borusu çıkarılmış ve bunun akıntısı cephede kirlenmeye sebep olmuştur. Mektep yine aynı cepheden komşu parseldeki ikinci grup kabul edilen yapının tecavüzüne uğramıştır. Yapılacak bir çalışma ile yapının kirlenmeden ve komşu yapı tecavüzünden kurtarılması gerekmektedir. Mektebin cadde cephesinde bir hazire vardır.

4. 2. 3. BALÇIK (MESCIDİ-TÜRBESİ) TEKKESİ

Balçık Tekkesinden bugün ayakta kalan iki duvar. (1992)

Yer: Eyüp Feshane Caddesi ile Cezeri Kasım Akar Çeşme Sokağının kesiştiği noktada 67. ada köşesinde bulunmaktadır.

Yapan, yaptıran: Belli değildir. (İlk yapan, yaptıran)

Tarihçe: 1458/59 dahülhadis (Hadis okutulan mektep)

1551/92 Mescid, mescid-tekke

1826/27 tekke

1835/36, 19. yy. 2. yarısı tamirat.

1591/92'de Gazi Tiryaki Hasan Paşa tarafından Mescid olarak ihya edilmiş, mescid-tekke olarak kullanılmıştır.

1826/27 de tekkeyi satın alan Şeyh Mehmed Efendi, tekkeyi yenibaştan inşa ettirmiş, bir de türbe

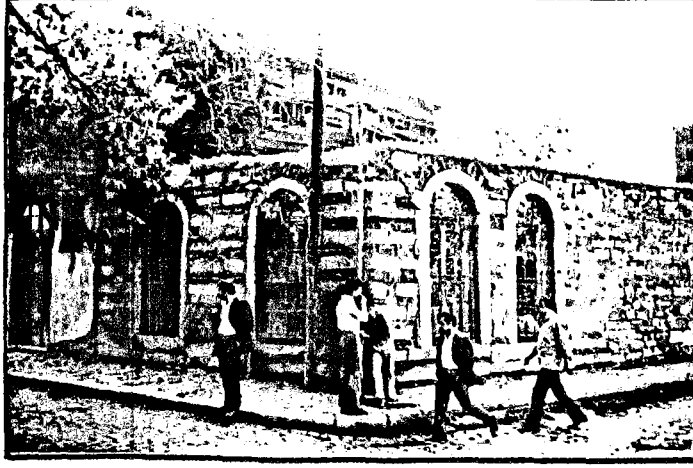
eklemiştir. Geçen yüzyılın ikinci yarısında harem ve selâmlık kısımları yeniden ihya edilmiştir. 1925 den sonra metruk kalan Balçık Tekkesi, 1939 da bir yangın geçirerek harap olmuş ve zamanla yangından artakalan parçalar da yok olmuş, bugüne bir iki duvar kalıntısı kalmıştır. Yapının güneyinde selâmlık-hârem, kuzeyinde Feshane caddesi üzerinde türbe ve buna batı yönünde bitişen mescid-tevhidhane bulunmaktaydı.¹

Mimari:

Yapının boyutları dışarıdan 13x7 m.dir. İki katlı kagir olan yapının duvarları taş ve tuğla sıralarıyla örülmüştür. Batı yönündeki duvarın kısmen ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Mescid-Tevhidhane-Türbe bir bütün oluşturuyor. Türbe doğuda yer almaktadır. Cadde üzerinde doğu duvarında iki, sokak üzerinde kuzey duvarında da iki adet sepet kulpu kemerli penceresi vardır. Bu pencerelerin Mescid ve tevhidhaneyi de aydınlattığı eski resimlerinden anlaşılıyor. Yapının güney (mihrap) duvarı ve türbeye ait duvarları gayrisi sağır bırakılmıştır. Batı yönünde ise mahfiller ve giriş yer almaktadır.²

Harem ve selamlık:

Dış boyutları 11,5 x 9 m. iki katlıdır. Ahşap iskelet, dışı ahşap kaplı içi bağdadi sıvalıdır. Çatısı alaturka kiremit kaplıdır. Zemin kat girişi doğuda Feshane Caddesi üzerindedir.³

Balçık Tekkesinin 1977 tespit çalışmalarında çekilen fotoğrafı
(Anıtlar Kurulu Arşivi)

Balçık Tekkesinin hizmet verdiği tarikatlar:⁴

Kuruluş - 1715/16 - Halvetiyye - Sünbülüyye

1715/16 - 1818 Havetiyye - Şemsiyye

1818-1826 - Halvetiyye - Uşşakiyye

1826-1925 - Saadiyye

Üslup:

Sepet kulpu kemerler II. Mahmud zamanının ampir üslubunu hatırlatmaktadır. Yapının tamamı hakkında birşey söylemek mümkün değildir.⁵

Bugünkü durum:

Balçık Tekkesinin bugün sadece yarı yıkık türbe duvarları kalmıştır. Türbede birkaç mermer şahide vardır. Halen yeri oto tamirhanesi olarak kullanılmaktadır.

Yapı, eski fotoğrafları ve belgeleri bulunarak restitasyon ve restorasyon çalışması sonucu eğitim hizmetleri için kullanılabilir.

1. Tanman, "İstanbul Tekkelerinin", s. 846

2. *ibid*, s. 847

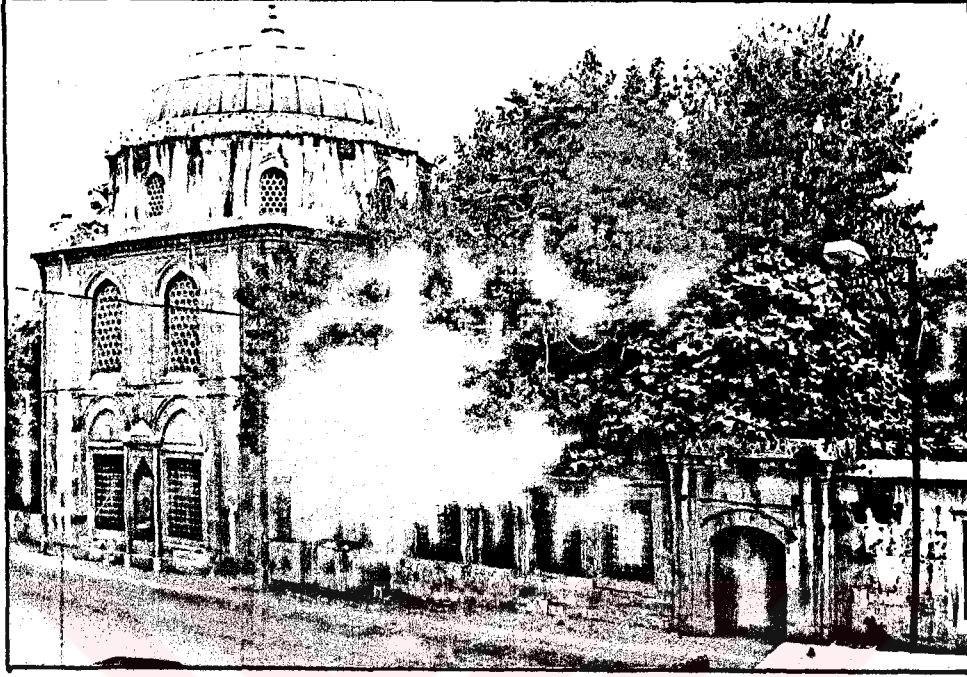
3. *ibid*,

4. *ibid*,

5. *ibid*, s. 848.

4. 3. TÜRBELELER

4.3. 1. NAKKAŞ HASAN PAŞA TÜRRESİ

Nakkaş Hasan Paşa Türbesi

Yer: Zal Mahmud Paşa caddesinde, Zal Mahmud Paşa Camii yanındadır.

Yapan: Mimarı belli değildir.

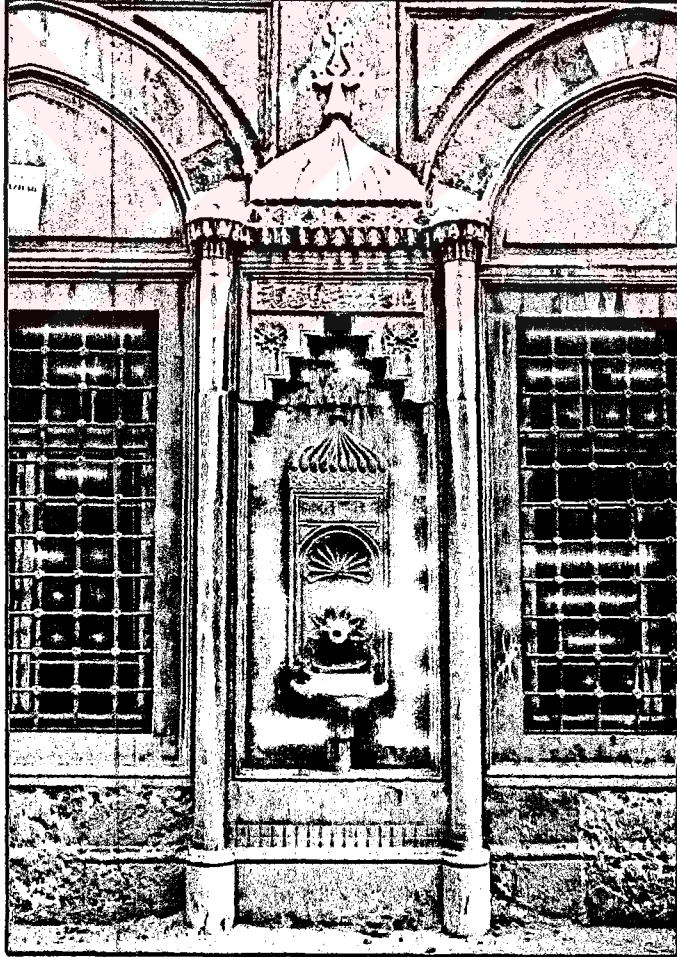
Yaptıran: Nakkaş Hasan Paşa. Enderundan yetişmiştir. Yeniçeri Ağası, Beylerbeyi ve Vezir olmuştur. H. 1031-M. 1623 de vefat etmiş ve türbesinde toprağa verilmiştir.¹

Tarih: H. 1031-M. 1623 (Tarih kitabesi yoktur)²

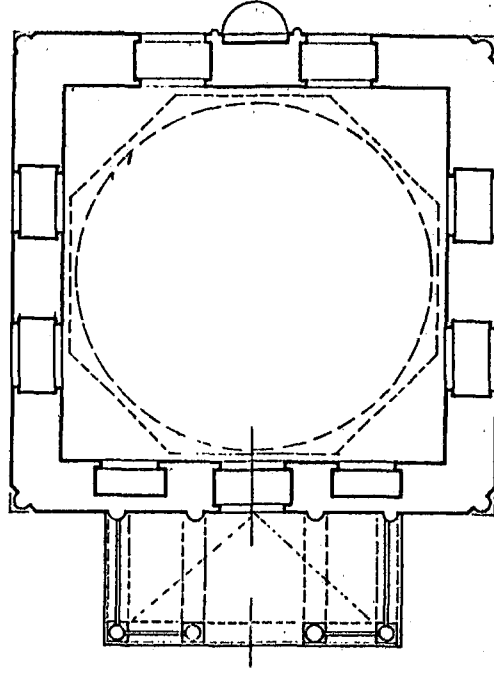
Mimari: Türbe kare planlıdır. Türbenin cadde üzerindeki cephesinde bir çeşme ve üstünde tarihsiz bir kitabe vardır. Girişte dördü duvara bağlı sekiz sütunlu, mukarnas başlıklı, kemerli, düz çatılı bir revak vardır. Kemerler üzerinde ayet yazılı iki kitabe vardır. Türbe duvarlarında iki sıra pencere görülmektedir. Türbe onaltıgen kasnaklı kubbe ile örtülüdür.

Nakkaş Hasan Paşa Türbesi Giriş

Nakkaş Hasan Paşa Türbesi Cephesindeki Çeşme

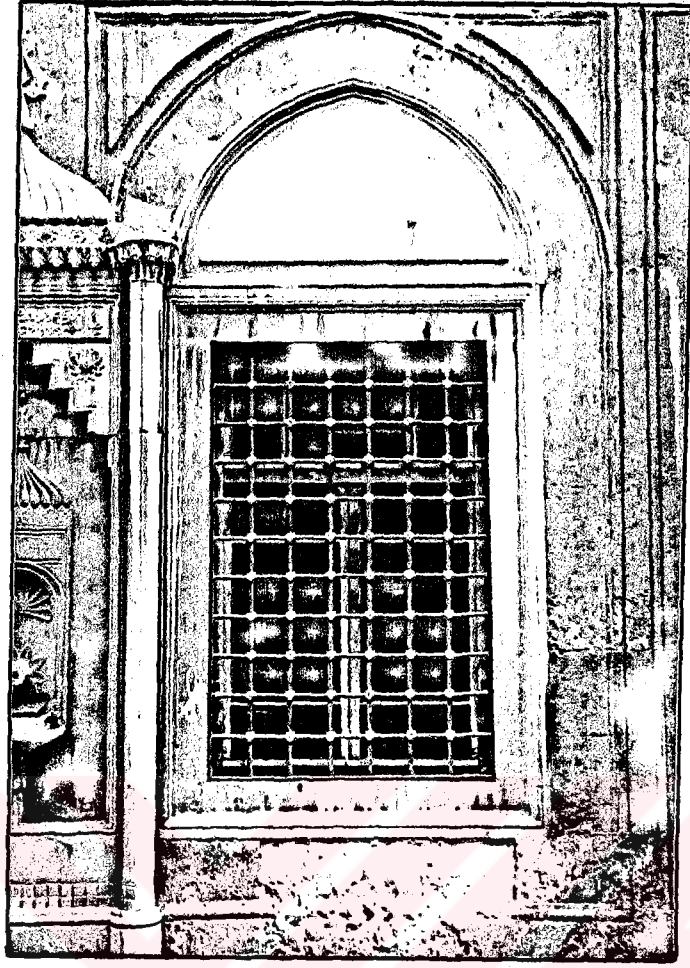
0 1 2 3 4

Nakkaş Hasan Paşa Türbesi Planı (Demiriz)

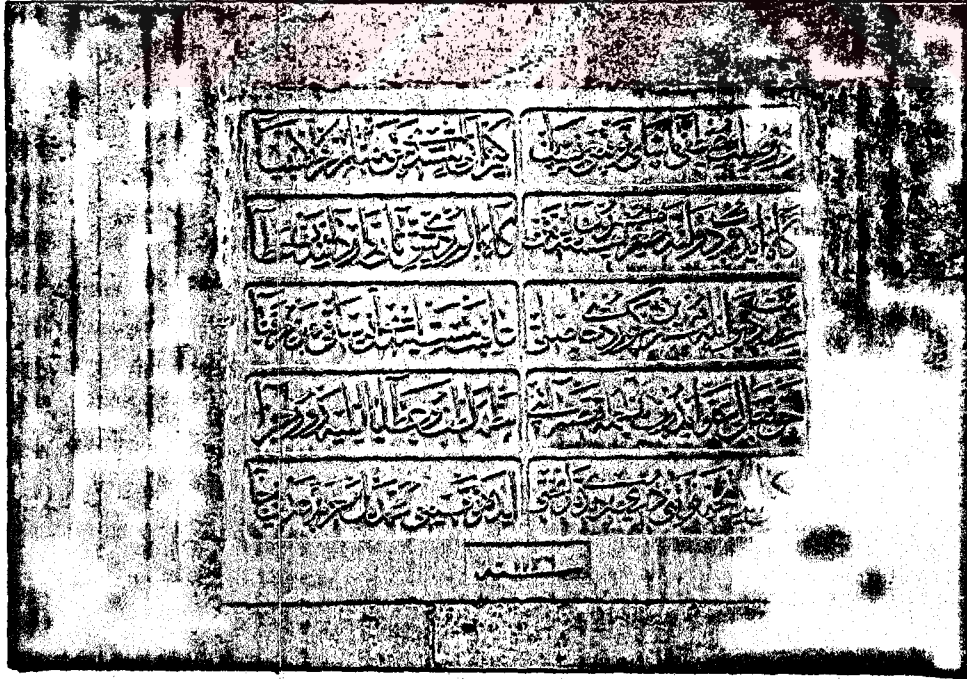
Türbenin gövdesi bir sıra mukarnas konsolla son bulur. Kasnağın her köşesinde yuvarlak duvar payeleri vardır. Kasnakta sekiz sivri kemerli kafa penceresi vardır. Küfeki taştan inşa edilen yapının kitlesi, köşelerde silindirik duvar payeleri ve çeşitli silmelerle yumuşatılmıştır. İki sıra pencereler silmelerle belirtilmiştir. Geniş bir avlu duvarı içindedir. Türbede 12 kabir vardır.³

Üslup:

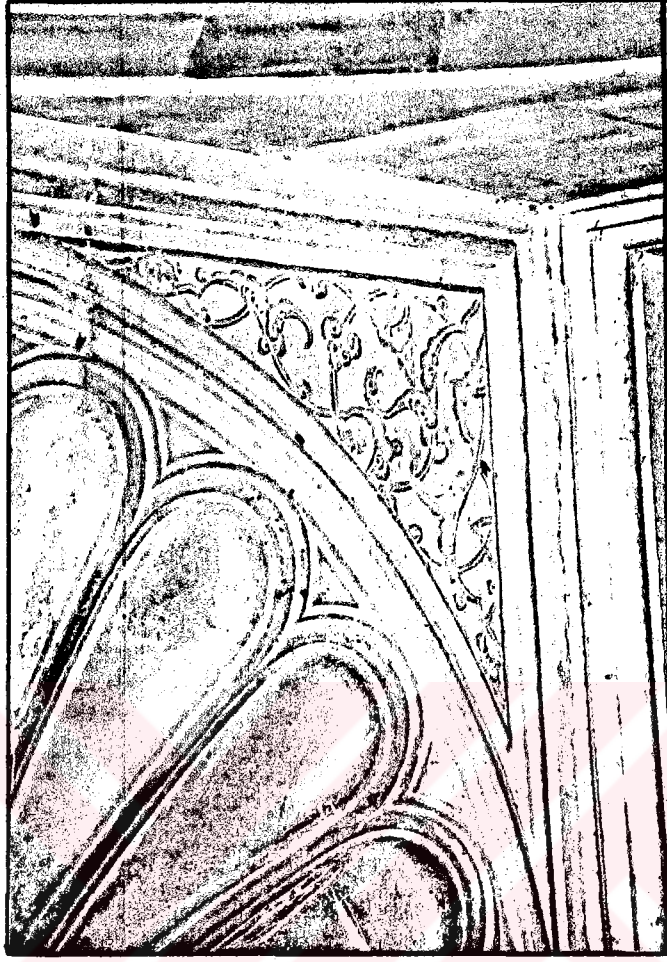
Klasik Osmanlı döneminin sonlarına has özelliklere sahiptir.

Türbenin alt penceresinden detay

Türbenin yol cephesindeki H. 1136-M. 1723-24 tarihli kitabe.
(Türbe ile ilgili değildir.)

Türbenin giriş kapısı üstündeki rumî kabartma.

Süsleme:

Türbe içinde kalemişi süslemeler vardır.⁴ Giriş kapısı üzerinde çok güzel rumî kabartma motifler vardır. Lahitler üzerinde silik nakışlar vardır.⁵ Taşkın bir silme ile biten kasnağın üstü kabartma rumî motiflidir.

Bugünkü Durumu:

Türbe iyi durumdadır. Avlusu, haziresi bakımsızdır. Avlu duvarları yer yer tahrip olmuştur. Muhtasar bir bakım gereklidir. Ayrıca cephedeki çeşme faaliyete geçirilmelidir.

1. Demiriz, Eyüp'de Türbeler, s. 64.

2. İbid

3. Tahaoğlu, "İstanbul'da Osmanlı Türbeleri Tipolojisi", s.235

4. Demiriz, op. cit. s.65

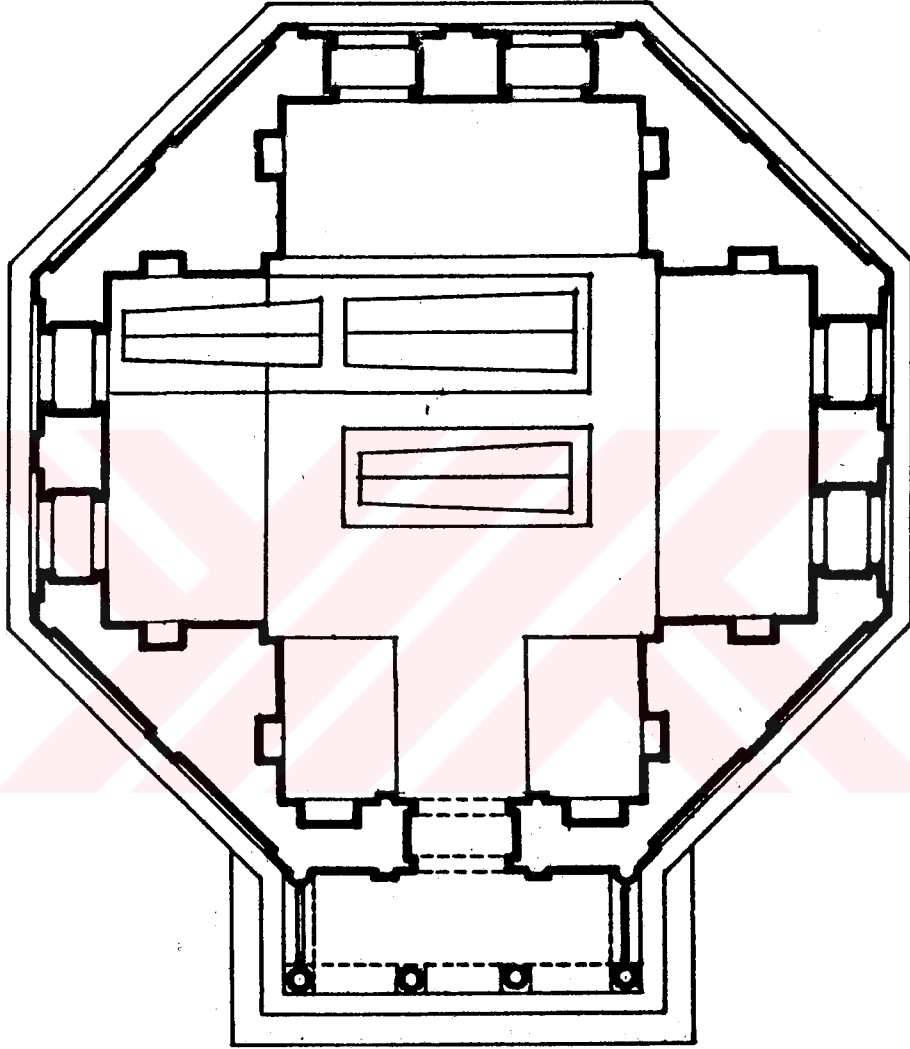
5. İbid.

4. 3. 2. ZAL MAHMUD PAŞA TÜRBESİ

Zal Mahmud Paşa Türbesi

- Yer:** Eyüp Zal Mahmud Paşa Camii avlusunda.
- Yapan:** Mimar Sinan
- Yaptıran:** Zal Mahmud Paşa
- Tarih:** 1580'li yıllar.¹ (1562-63)²
- Mimari:** Kesmetaştan yapılmıştır. İşçilik çok kalitelidir. Dıştan sekizgen içten haçvari planlıdır. Çift cıdarlı kubbe ile örtülüdür. Haç kolları ayna tonozlarla örtülüdür. Girişte baklava başlıklı dört sütunlu, üç kemeli bir revak vardır. Sekizgen gövdenin bir kenarı 4.75 m., iç kubbe çapı 5.10 metredir. Kubbesi ve revakı kurşunla kaplıdır.

R. 226 Zâl Mahmud Paşa Türbesi, Eyüp. Plan

Alt katta haç kollarına gelen ikişer pencere, üst katta da tekrarlanmış, alt katın penceresiz olduğu taraflarda üst sırada tek pencere açılmıştır. Böylece ortaya çıkan ilginç cephe düzeni sade çöktürmelerle zenginleştirilmiştir. Üst sıradaki tek pencereler içeriye tonozlu 90 derece açılı iki kolla ulaşmaktadır.³

Üslup: Türbe klasik üslup ve teknikle inşa edilmiştir.

Süsleme: Kubbe, pandantifler, ayna tonozlar kalem işleri ile süslenmiştir. Bu süslemeler 1960'lı yıllarda kalemkâr Sabri İrteş tarafından yenilenmiştir. Belki yeni desenler de eklenmiştir.

Türbede yatanlar: Zal Mahmud Paşa

Eşi Şah Sultan

Kimliği belirsiz bir kişi.⁴

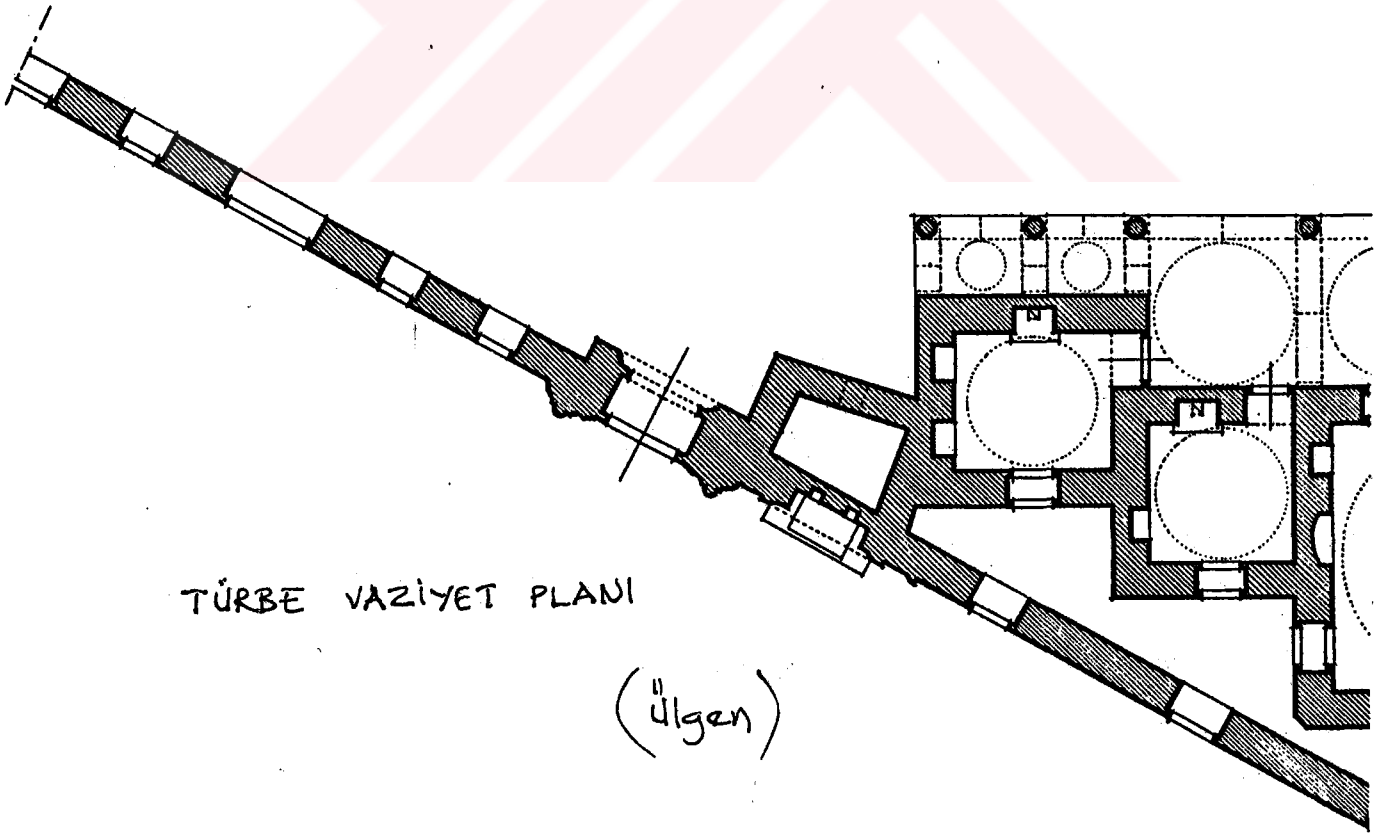
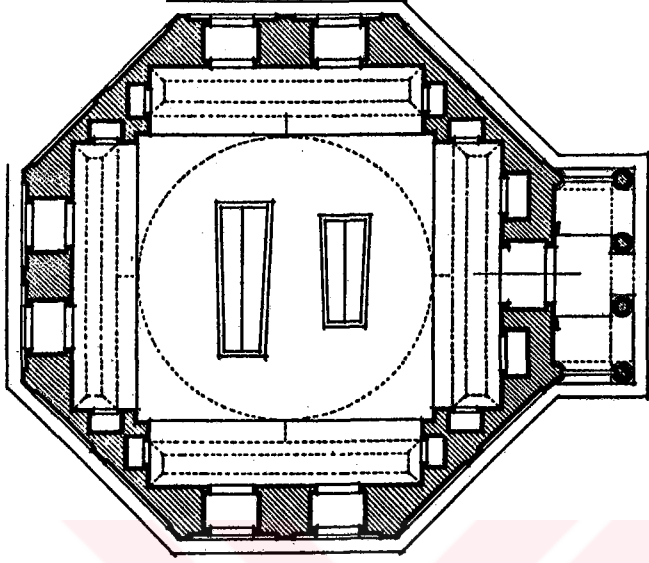
Bugünkü durumu: Türbe iyi durumdadır. Küçük onarımlar dışında orijinalliğini muhafaza etmektedir.

1. Demiriz, Eyüp'de Türbeler, s.84.

2. Tahaoğlu, "İstanbul'da Osmanlı Türbeleri Tipolojisi", s. 134

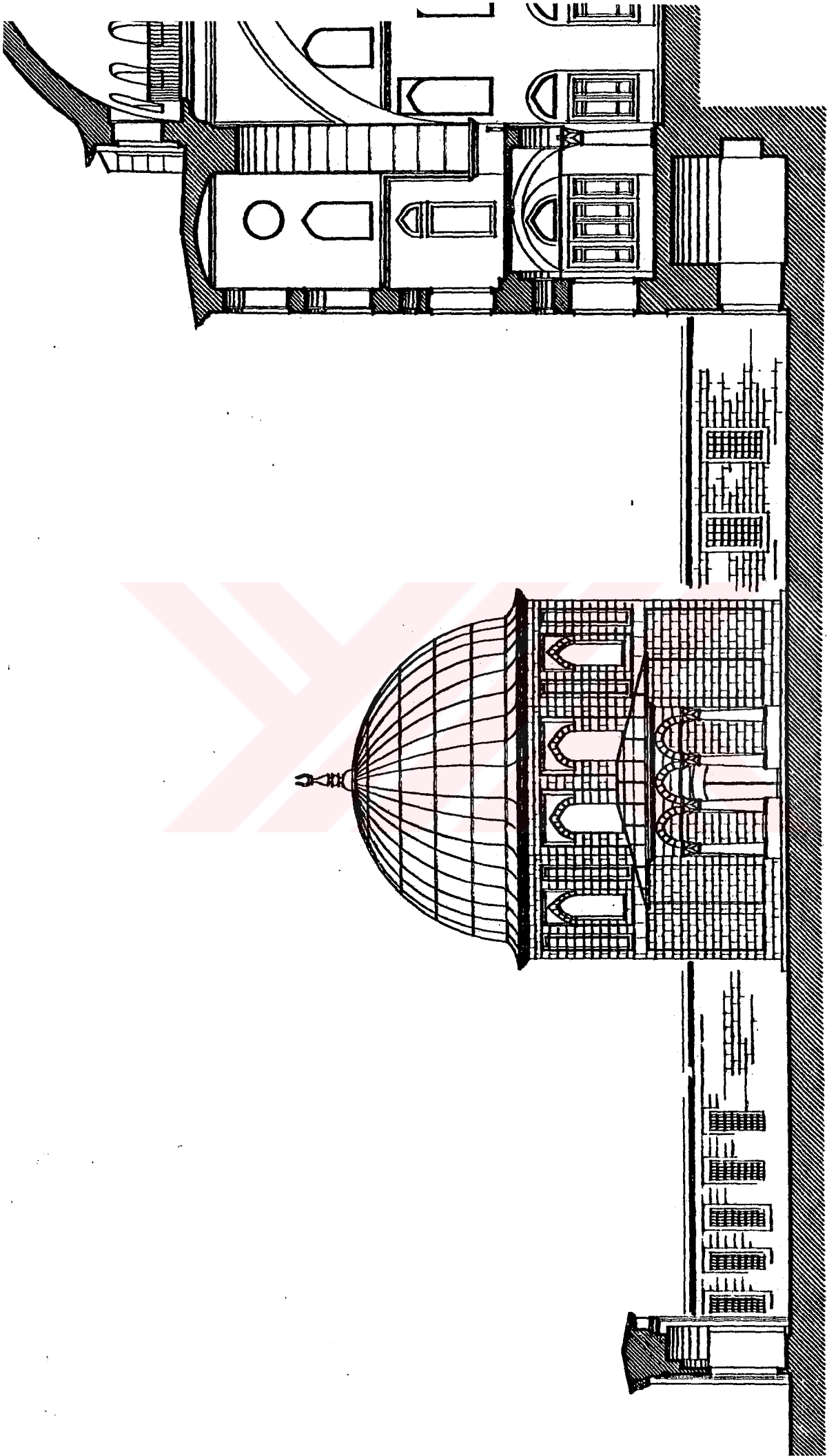
3. Kuran, Mimar Sinan, s. 205

4. İbid.

TÜRBE VAZİYET PLANI

(ülgen)

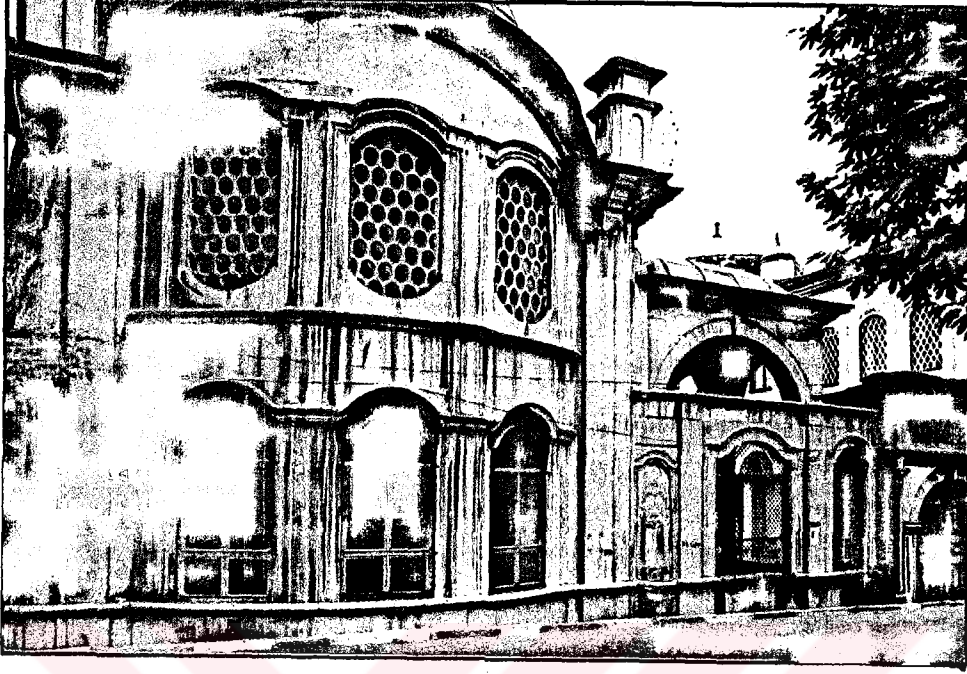

TÜRBE GİRİŞ CEPHESİ

100 CM. 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

(ölçen)

4. 3. 3. ŞAH SULTAN TÜRBESİ

Şah Sultan Türbesi

Yer: Eyüp Feshane Caddesi üzerinde, Zal Paşa Türbesinin yapındadır.

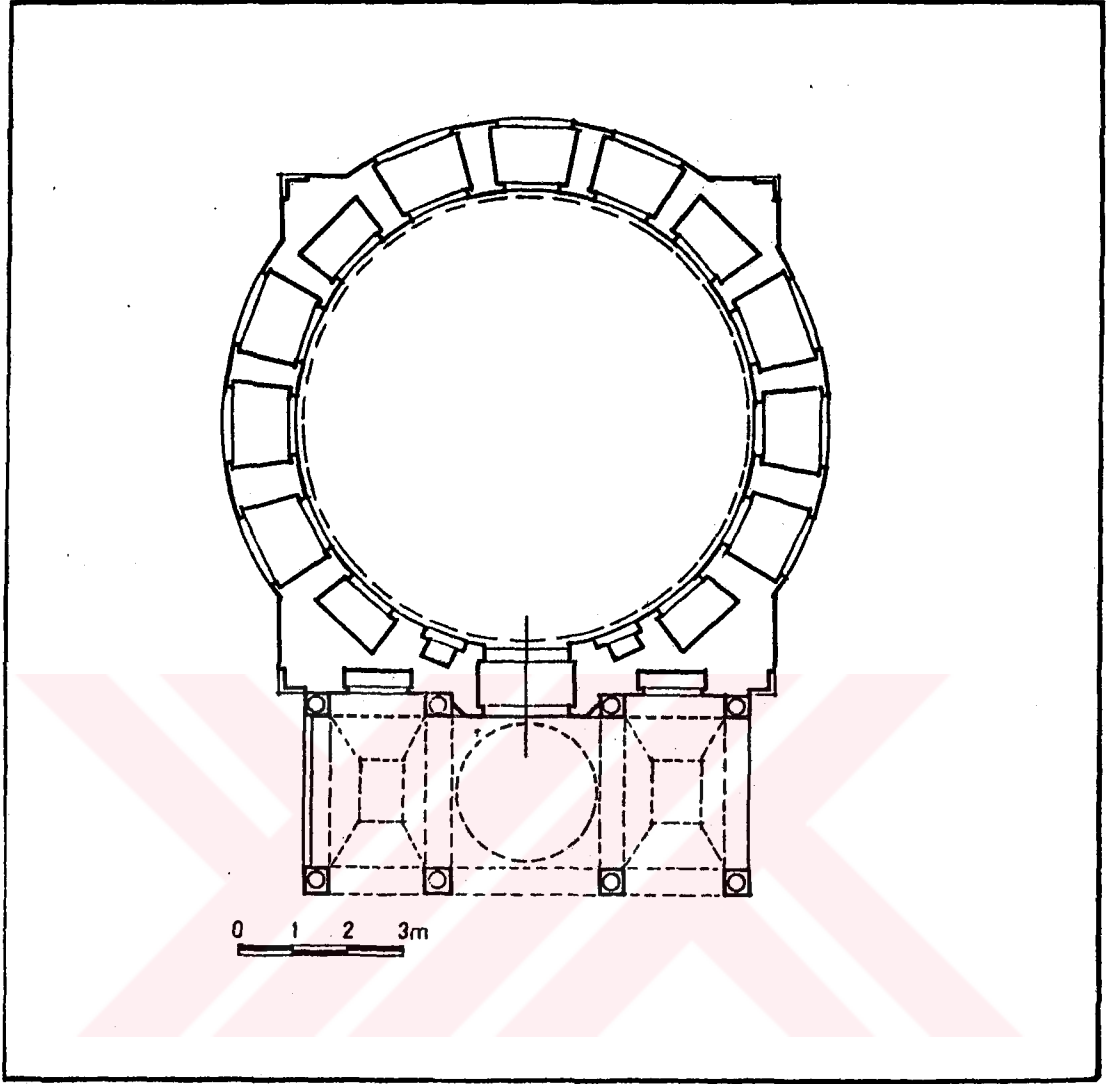
Yapan: Mimarı İbrahim Kamil Ağa'dır.¹

Yaptıran: Şah Sultan (II. Selim'in kızkardeşi)²

Tarih: H. 1215 - M. 1800-1801³

Mimari: Türbenin tamamı mermer bloklardan yapılmıştır. Barok üsluptaki türbe içerden ve dışardan çeşitli mimari ve süsleme elemanlarıyla hareketlendirilmiştir. Planı bir kare ile dairenin kesişmesini andırır. Kareyi oluşturan bölümler, dört ağır paye ile bunların üzerindeki küçük ağırlık kulelerinden ibarettir. Dışarıya doğru şişkin duvarlar ise silindirik bir kitleyi oluştururlar.

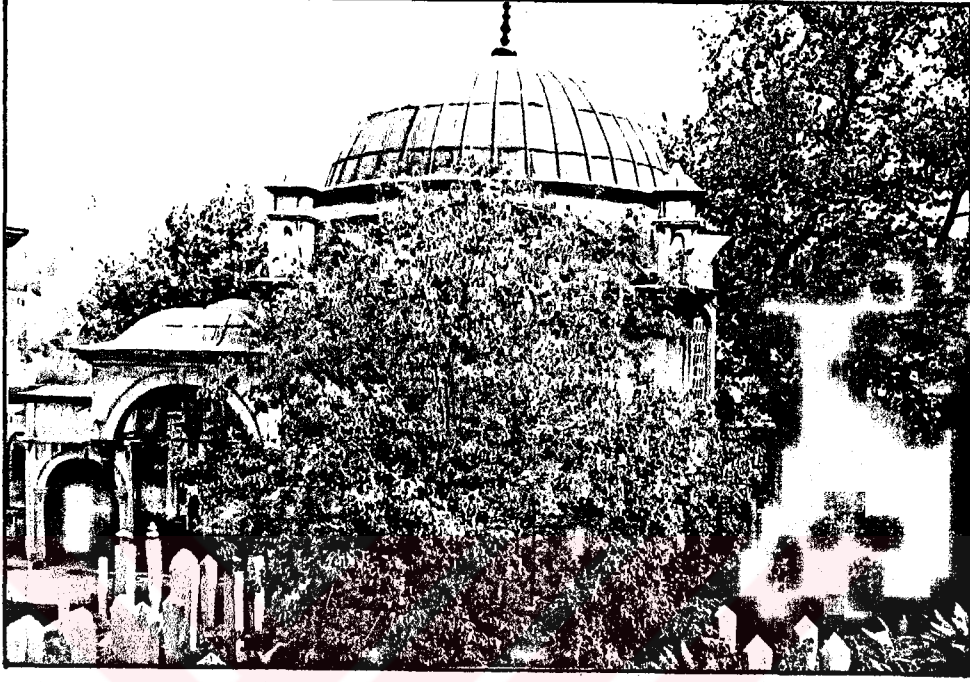
Türbe girişinde üçlü bir revak vardır. Yandakiler ayna tonozla ortadaki kubbe ile örtülüdür. Tonoz

Şah Sultan Türbesi Planı (Demiriz)

ve kubbe içleri barok kalem işleri ile süslüdür. Basık kırık kemerleri, ovale yaklaşan pencereleri ile türbe, Türk barok mimarisinin ilginç örneklerindedir. Türbe içte 8 m. çaplı bir daire plan gösterir. Türbe altta II, üst sırada 12 olmak üzere 23 pencere ile aydınlanır. Alttakiler kapaklı ve basık kemerlidir. Üst pencereler, alt ve üstten basık kemerlerle ovale yakın form gösterirler. Türbe zemini ahşap döşemedir.

Kurşun kaplı kubbe, askı kemerlere oturtulmuş dairevi kaşnağa oturarak yapıyı tamamlar. Kubbe tepesinde madeni bir alem vardır.⁴

Şah Sultan Türbesi Avlu Cephesi

Üslüp:

Türbe, Türk Barok üslubunda inşa edilmiştir.

Süsleme:

Kubbede, kornişlerde, revak kubbelerinde, pantiplerde barok kalemşi süslemeler vardır. Türbe girişinde kapı üstünde, sağında ve solunda ayetler yazılı üç kitabe vardır. İçerde alt pencereler üzerinde bir yazı kuşağı vardır. İçerde pencere köşeliklerinde ismi celâl, ismi nebi ve aşeri mübeşşere isimleri vardır. türbede bolca barok silmeler, plastlar kullanılmıştır. Türbe duvarındaki çeşmelerde barok kabartma yaprak motifleri vardır.⁵

- Türbede yatanlar:** 1- Şah Sultan (1802)
2- Şah Sultan'ın annesi Mihraşah Sultan (1800)
3- Şah Sultan'ın eşi Silahtar Mehmed Paşa.⁶

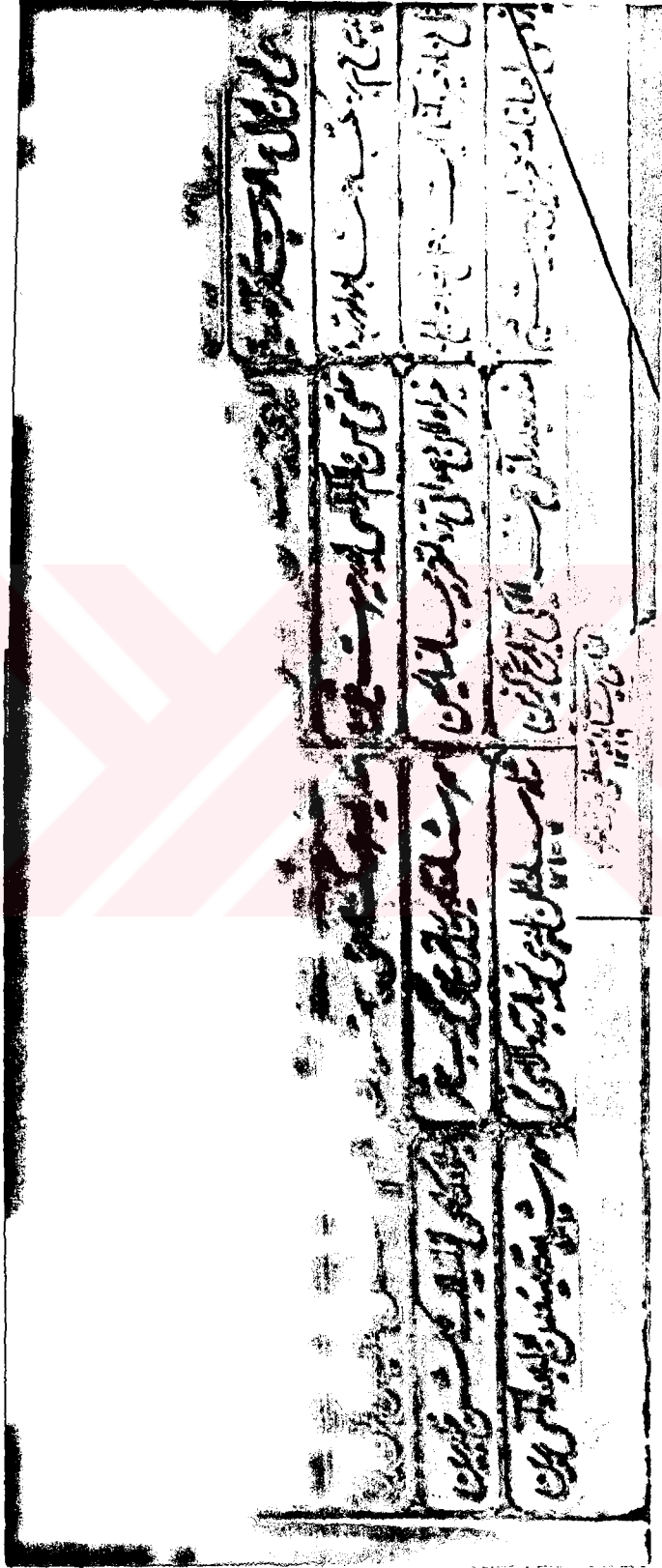
(Solda)

(Sağda)

Şah Sultan Türbesi avlu duvarındaki çeşmeler

Kitabe:

Türbenin avlu kapısı üzerinde 12 beyitlik mermer kabartma tâlik kitabe yer almaktadır. 1215 tarihli kitabenin hattat ı Yeserizâde Mustafa İzzet Efendidir. Kitabenin okunuşu:

Gevher-i ser-tac-ı iffet zib ü fer-i saltanat
Revrak-ı ismetsaray devlet-i din-i mübin
Şeh Selim-i saltanat pirayenin hemşiresi
Şah Sultan bint-i merhum Mustafa Han-ı güzin

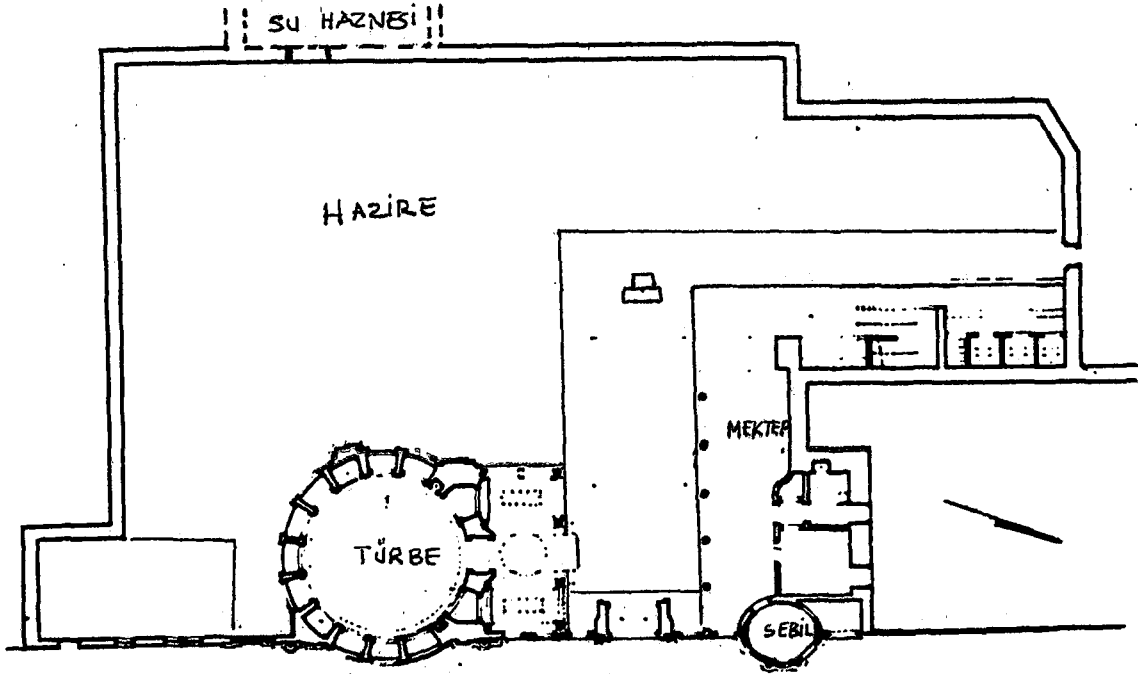
Mihr-i şah kadın ki oldur mader-i pür şefkati
İsmeti nuruyla bulmuştu Ziya ru-i zemin
Onu Sultan Mustafa ikinci kadın eyleyip
Devletinde görmüşdü rağbeti ol nazenin

Çıktı elden ol hüma uçtu feraz-ı sidreye
Girdi hayfa halk-ı âlem mateme oldu hazin
Kıldı efrad-ı riâyet işte madere
Yaptı âli türbe kabr-i evzen müstahkem metin

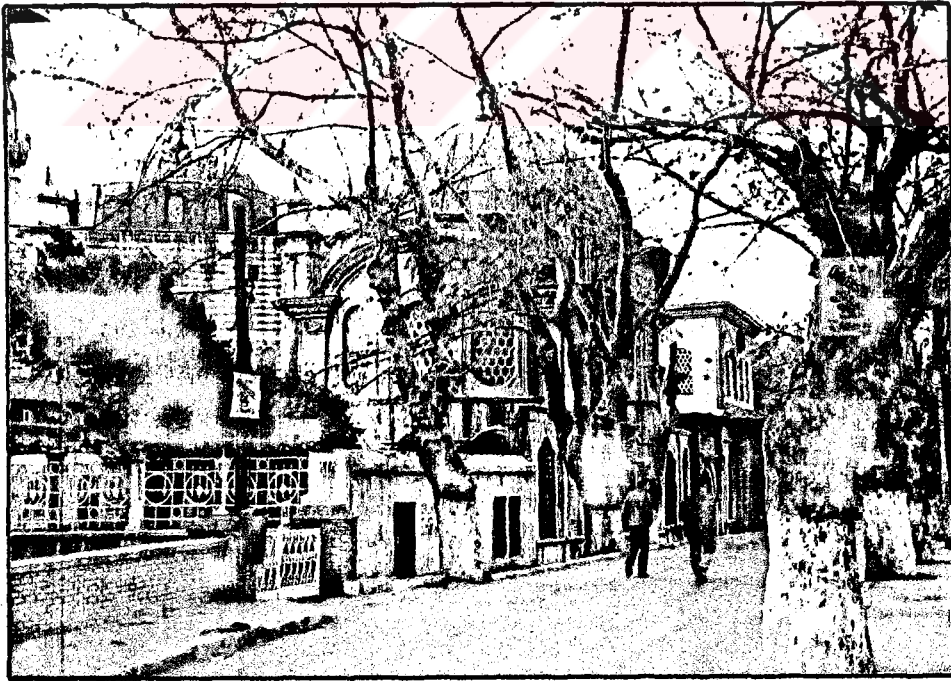
Yaptı hem bir mekteb-i ra'na Civar-ı türbede
Halkı hüsn-i âlem ârâsı eder hayret-i karîn
Şad eder merhumenin ruhun çü savt-ı bülbülân
Daim etfal okudukça onda Kur'an-ı mübin

Gel dua -i hayra âğâz et gönül ihlâs ile
Hayr olan deavâtı reddetmez mücibü's - sâilin
Mihr-i şah kadın riyaz-ı Cennet edip makar
Cilvegâhı ola ,a rab gülşen-i hüld-i berin

Yazdı ihya hâme-i mu'ciz beyan bir beyt kim
mündericdir onda garra iki tarih-i güzin
Şah Sultan yaptı ziba türbe-i vâlâ-yı nev
Mihr-i şah kadına adn ola bu me'vay-ı berin 1215"

Şah Sultan Türbe-Sebil-Mektep Vaziyet Planı (Aslanapa)

Şah Sultan Türk-Sebil-Mektebi
(Feshane Caddesi)

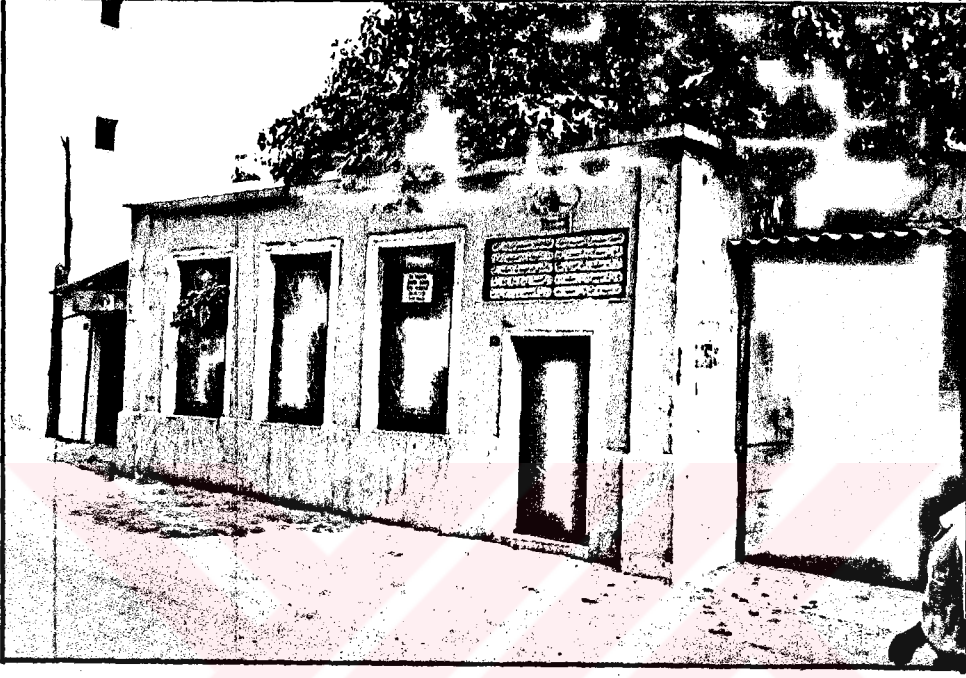
Türbenin bugünkü durumu:

Türbe bugün genel olarak iyi durumdadır. Cephe mermerlerinin temizlenmesi gereklidir. Pencere çerçevelerinin cilaları yenilenmeli, genel bakımı yapılmalıdır. Türbe duvarındaki çeşmeler faaliyete geçirilmelidir. (Temizleme, musluk takımı, bitki temizliği)

Türbe yol cephesi boyunca yolun 1-1,5 m. alt hizasında kalmıştır. Feshane Caddesi yol kotu 1-1,5 m. düşünülerek türbenin avlu seviyesi hizasına indirilmelidir. Bunu yapmak için çevre şartları da müsaittir.

1. Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, s.418
2. ibid
3. ibid.
4. Tahaoglu, "Osmanlı Türbeleri....." s.296
5. ibid, s. 297.
6. ibid, s. 301.

4. 3. 4. EBUD-DERDA TÜRRESİ
(Hazreti Ebud-Derda el-Ensari)

Ebud-Derda Türbesi

Yeri: Sahabeden Hazreti Ebud-Derda'nın türbesi Eyüp Zal Mahmud Paşa Caddesinde, Zal Mahmud Paşa Camii ile Cezeri Kasım Paşa Camii arasındadır. İstanbul'da Ebu'd-Derda'nın diğer bir makamı da Karacaahmed mezarlığındadır.

Yapan: Mimarı belli değildir.

Yaptıran: Türbenin ilk yapısına ait bilgi yoktur. Kitabesine göre, harap durumda bulunan türbeyi, bugünkü haliyle Sultan II. Mahmud yaptırmıştır.

Tarih: H. 1251 - M. 1835/36

Mimari: Türbe dikdörtgen planlı ve üstü açıktır. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in 1953'de yayınladığı resimde üstü kapalı görünmektedir. Cadde üstündeki cephesin-

de dikdörtgen bir kapı ile üç pencere bulunmaktadır. Kapı üstünde II. Mahmud'un tuğrası ve Kitabe bulunmaktadır. Diğer üç duvarı sağdır. Türbe, pencere alt hizasına kadar beyaz mermer kaplıdır. Diğer cephe bölümleri sıvalıdır. Duvar üstleri düz harpusta ile kapatılmıştır. Türbe içinde yazısız iki şahide vardır.

Üslup:

Pencerelerin orijinal ampir parmaklıkları yapının üslubunu gösteriyor.

Türbenin kitabesi

Kitabe:

Üstte Sultan II. Mahmud'un isminin yazılı olduğu mermer kabartma tuğra. Tuğradaki adli mahlası kazanmış. Tuğra Hattat Haşim (?-1261) imzalıdır. Altta on satırlık celi tâlik üslupta mermer kabartma kitabe bulunuyor. Hattat: Kadiasker Mustafa İzzet Efendi (1801-1876). Kitabe tarihi: H. 1251-M. 1835/36.

"Şah-ı alem himmetiyle hak bu kim bulmaktadır.

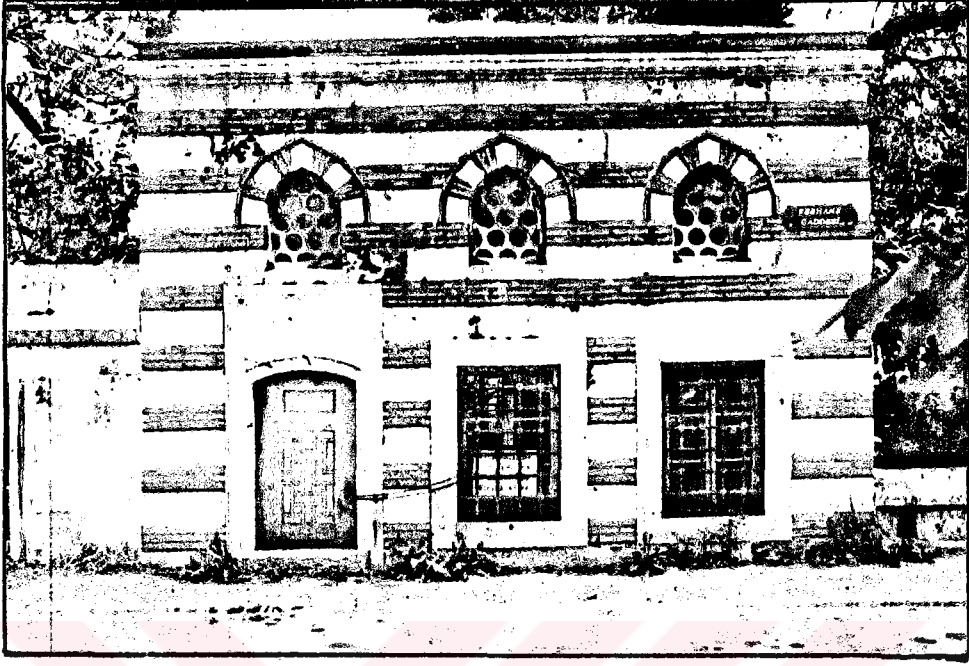
Mülk-i millet zahir ü batında ahsen-i intizam
Bir taraftan her kıla'u bir taraftan her bika'
Nev-be-nev ihya pezir olmada bir vefk-i meram
İşbu meşhed işte olmuşken sahabi'ye muzaf
Olmamışdı ahd-i sabıkta karin-i ihtimam
Eyledi inşasını ferman ziyaret eyleyub
Ömrü efüzün olsun ol hakan-ı irfan irtisam
Kıldı mimar-ı kalem tarihin Es'ad'a
Yapdı şehi Mahmud Ebud-Derda için rana makam.
1251"

Kitabe şiiri, vak'anüvis Esad Efendinindir.

Bugünkü durumu: Türbenin yapısı iyi durumdadır. Duvar üstü harpuştalar meyilli yapılabilir. Açık yeşil cephe boyası uyumsuzdur.

Koyu yeşil, kiremit kırmızısı veya kavuniçi rengi boyanabilir. Kitabe zemini koyu yeşil, kabartma yazılar varak yapılmalıdır.

4. 3. 5. KARABAŞ AHMET EFENDİ TÜRBESİ

Yer:

Eyüp Feshane Caddesi üzerinde Zal Mahmud Paşa medresesi yanındadır.

Karabaş Tecvidi müellifi Karabaş Ahmet Efendi'nin türbesidir.

Mimarî:

Türbe dikdörtgen planlıdır. Bir sıra kesmetaş üç sıra tuğla ile örülmüştür. Üzeri çapraz tonozla örtülüdür. Çatı beton şapla kapatılmıştır. Caddeye bakan cephede üstte sivri kemerli üç pencere, altta dikdörtgen iki pencere ile basık kemerli kapı yer alır. Kapı üstünde mermer kitabe vardır. Diğer cephelerde alth üstlü birer pencere vardır.

Karabaş Ahmet Efendi Türbesinin Kitabesi

Kitabe:

Mermer kabartma kitabe celi sülüs hatla yazılmıştır. Hattatı, son devrin ünlü hat ustası Hattat Hamid Aytaç (1891-1982)'dir. Kitabede Kur'an'dan İsra süresi 14. âyet yazılıdır.

Mânâsı:

"Kitabını oku, bugün, hesap görücü olarak sen kendine yetersin."

Üslup:

Yapı klasik tarzda inşa edilmiştir.

Süsleme:

Türbeye girilemedi. Pencereden görüldüğü kadarıyla, duvar tonoz geçişinde mukarnaslı geçiş öğeleri vardır.

Bugünkü durum:

Türbe genel olarak iyi durumdadır. Cephelerde yer yer kirlenme vardır. Cephe temizliği gereklidir.

4. 4. SU YAPILARI

4. 4 1. ŞAH SULTAN SEBİLİ

Şah Sultan Sebili, Mektebi

- Yer:** Eyüp Feshane Caddesinde (Mektebin altı)
- Yapan:** Mimar İbrahim Kâmil Ağa.¹
- Yaptıran:** Şah Sultan (III. Selim'in Kızkardeşi)²
- Tarih:** H. 1215 - M. 1800-1801³
- Mimari:** Sebil cepheden dışa taşan beş gözlü silindirik bir yapı olup sebil gözlerini üstten çeviren kemerler asimetriktir. Palmet şeklindeki kilit taşı da buna uydurulmuştur. Sebilin içinde barok bir çeşme vardır. Sebilin mermer cephesi üstündeki ahşap saçak kurşun kaplıdır.⁴
- Üslup:** Türk baroğu.

Sebil'in bugünkü durumu:

Sebil iyi durumdadır. Faal değildir. Cephesi kirlenmiştir. Yol seviyesi 1-1,5 m. sebili gömmüştür.

Cephe temizlenmelidir.

Feshane caddesi yol kotu Şah Sultan Manzumesi boyunca yapı girişleri seviyesine düşürülmelidir.

Bu seviye 0.30 - 1,50 m. arası değişmektedir.

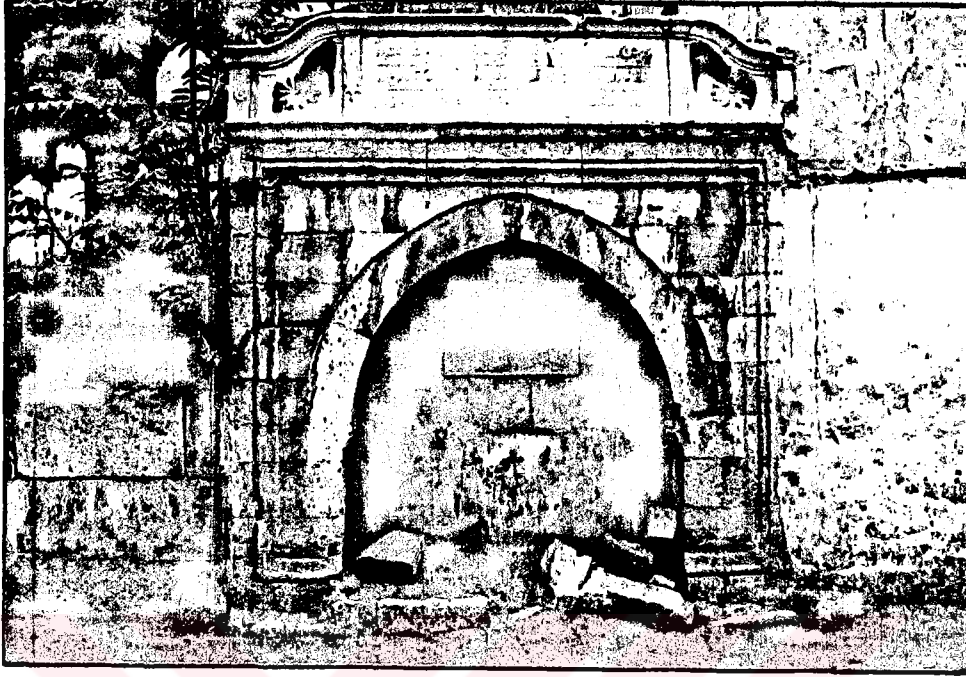
1. Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, s. 419

2. Ibid.

3. Ibid.

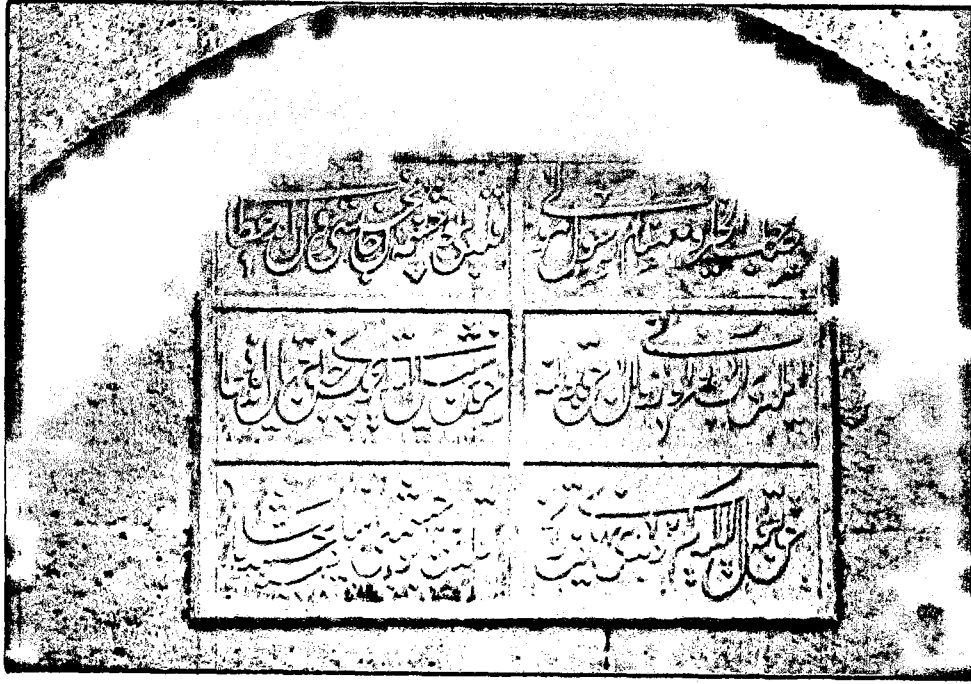
4. Ibid.

4. 4. 2. MEHMED PAŞA ÇEŞMESİ

Mehmed Paşa Çeşmesi

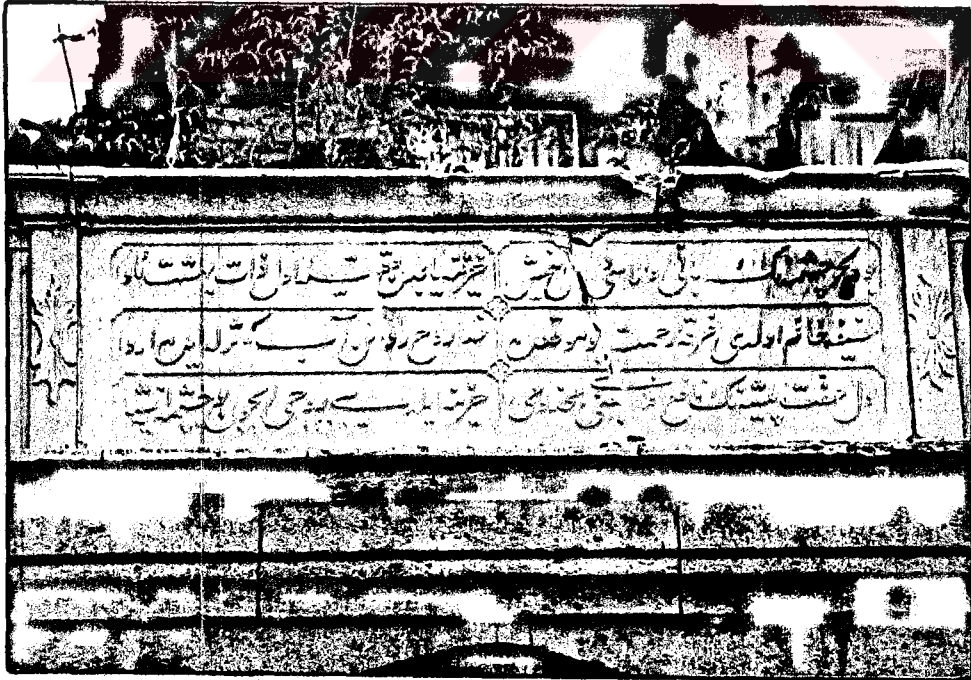
- Yer:** Zal Paşa Caddesinde Kızıl Mescit karşısındadır.
- Yapan:** Mimarı belirsiz.
- Yaptıran:** Mehmet Paşa
- Tarih:** H. 978- M. 1570¹
- Mimari:** Çeşme kesme küfeki taştan klasik üslup ve tek-
nikte yapılmıştır. Sivri kemer içinde 6 satırlık kita-
besi vardır.
- Kitabe:** Mermer kabartma olarak sülüsle yazılmıştır. Ta-
rih beyti şudur:
"Hak kabul eyliye kim dedi Nihadi tarihi
Kıldı bu çeşmeyi bünyad Mehemmed Paşa."²
978 (M. 1570)

Mehmet Paşa Çeşmesi Kitabesi

Onarım:

Çeşme 1268 yılında Nafi Efendi tarafından annesi Afife Hanımın hatırasına ihya edilmiş ve üstüne ampir üslupta talukla yazılmış bir tamir kitabesi konmuştur.

Tamir Kitabesi

Bugünkü durumu: Çeşme bugün faal değildir. Çeşme teknesi bozulmuş. Cephe taşlarında kırılma ve kirlenme var. Tamir kitabesi yer yer tahrib olmuş. Musluğu yok. Çok güzel olan bu çeşme ihya edilmeli, sağ köşesindeki baraka türü yapı kaldırılmalıdır.

1. Tanışık, İstanbul Çeşmeleri I, s.28
2. İbid.

4. 4. 3. ŞAH SULTAN ÇEŞMESİ

Şah Sultan Çeşmesi

Yer: Eyüp Feshane Caddesinde Zal Mahmud Paşa Camii Giriş Avlu duvarı üstündedir.

Yapan: Mimar Sinan

Yaptıran: Şah Sultan (II. Selimin küçük kızı, Zal Mahmut Paşanın eşi)

Tarih: H. 958 - M. 1551

Kitabedeki tarih beyti şudur:

"Teşnediller dediler tarihini
Çeşme i mai hayatü canfeza"

958.¹

Mimari: Klasik üslupta kemerli ve kesmetaşandır. Haznesi vardır. Teknesi çukurda kalmıştır. Kare cephe silme ve çökertmelerle hareketlendirilmiştir. Alın rumi kabartmalarla bitmektedir. Musluğun iki yanında küçük, kemerli su taşı gözleri vardır. Çeşme faal değildir.

Bugünkü durumu: Çeşme bugün yol seviyesinin 1,5 m. altında kalmış, teknesi tahrib olmuştur. Cephe taşlarında yer yer erime vardır.

Kirlenme ve bitkilerden temizlenmelidir.

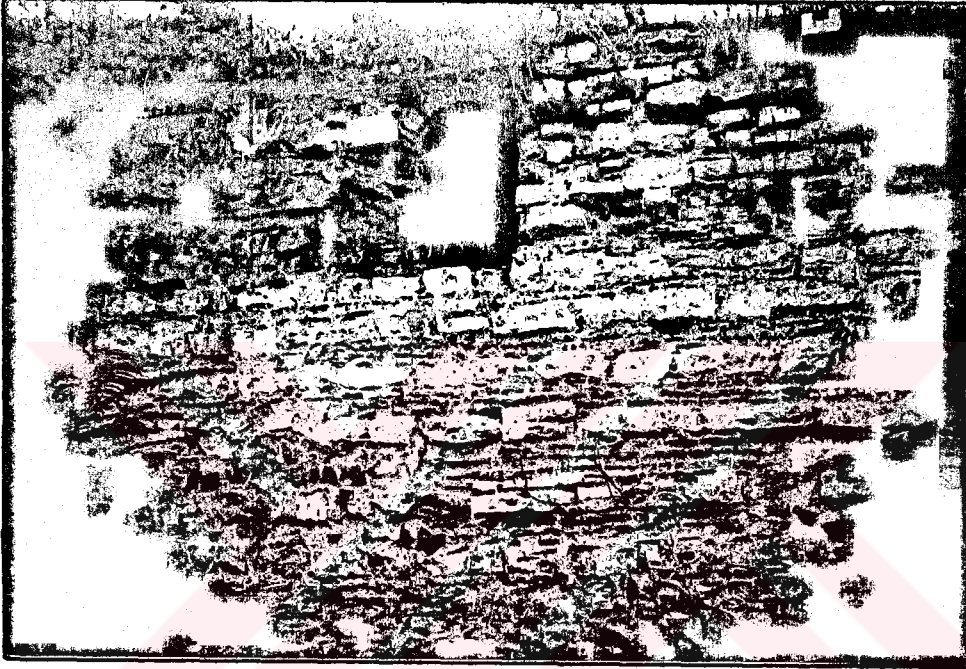
Eriyen taşlar değiştirilmeli.

Yol kotu 1,5 m. düşürülerek çeşmenin ortaya çıkması sağlanmalı.

Çeşme musluğu ve teknesi yapılmalı.

Önü Haliç'e kadar park olan bu çeşme ihya edilirse dinlenenler için bir mutluluk ve sevinç kaynağı olacaktır.

4. 4. 4. SU HAZNESİ (Şah Sultan Mektebi iç avlu duvarında)

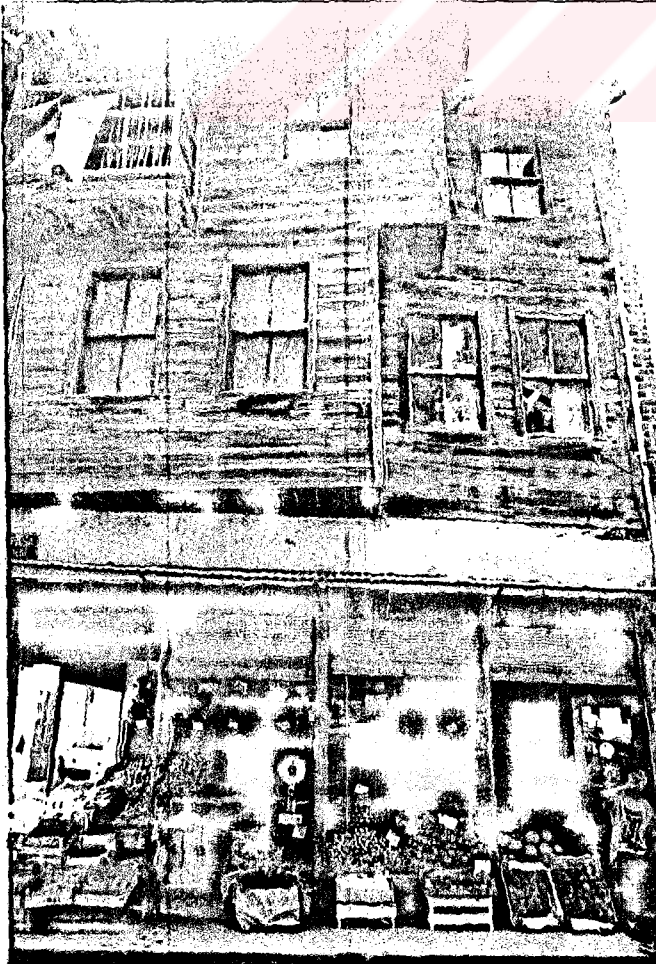
Su haznesinin Şah Sultan Mektebi avlusundan çekilen resim

Su haznesi bir sıra küfeki taş, değişik sıra adetlerinde tuğla ile inşa edilmiştir. Üstü tonoz kaplıdır. Şah Sultan Mektebi avlusuna açılan tuğla kemer bir girişi vardır. Sağ üst resimde taş bir çörteni görülmektedir. Etrafının engelli olması sebebiyle detaylı inceleyemedim. 2,5 / 14-15 / 28-29 ölçülerinde tuğlaları vardır. muhtemelen Şah Sultan külliyesine su sağlamaktaydı. Bugün çok bakımsız haldedir. Kaynaklarda hakkında hiçbir bilgiye rastlanmamıştır. Restore edilerek Şah Sultan külliyesi içinde yeni bir fonksiyon verilebilir.

4.5. SİVİL YAPILAR

(1979 tarihli Eyüp Koruma İmar Planı içindedirler)

4.5.1. Sivil Yapı (Zal Paşa Caddesi, 63 ada, 61 Parsel)

3. Katlı

1. kat:

Kârgir,

Cepheler bozulmuş,

Ticaret

2.3. kat:

Ahşap,

cepheler karakterini koru-
yor,

Bakımsız,

Konut

4.5.2. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 63 ada, 50 parsel)

1992

1977 (Y.A.K. Arşivi)

3. Katlı.

1. kat:

Ahşap,

Cephe tamamen bozulmuş,

Ticaret

2.3. kat:

Ahşap,

sol pencereler değişmiş,

Cumbalar yok olmuş,

Konut

Ö : 1/100

4.5.3. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 63 ada, 48 parsel)

3 Katlı

1.2. katlar kargir,

3. kat ahşap,

Cephe karakterini koruyor,

Cephe ve çatıda kısmi bozulmalar var, bakımsız,

Konut olarak kullanılıyor.

4.5.4. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 65 ada, 30 parsel)

2 katlı.

Ahşap yapı

1. kat cephesi değişmiş, bozulmuş,

2. kat cephesi karakterini koruyor, bakımsız,

Konut olarak kullanılıyor.

4.5.5. Sivil Yapı (Zal Paşa Caddesi, 65 ada 44 parsel)

2 katlı,

Kârgir

Cephede, deęişme ve bozulma var,

Konut işlevli,

İlk silueti bilinmiyor.

4.5.6. İki adet sivil yapı, (Zal Paşa Caddesi, 65 ada, 46 parsel)

(1)

(1991)

(2)

(1992)

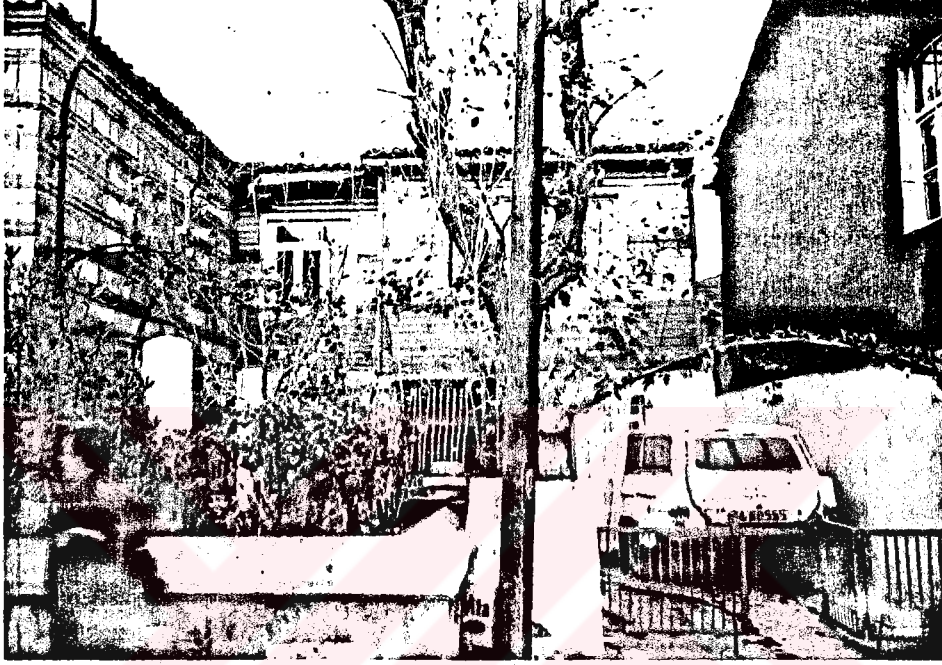
1. Yapı:

Tek katlı ahşap,
Cephe karakterini kısmen koruyor,
Cephe alt bölümleri bozulmuş, bakımsız.
Cephe sol kısmında yarı bodrum dükkan açılmış.
Konut işlevli.

2. Yapı:

İki katlı ahşap,
Cephe karakterini koruyor,
Bakımsız, yan duvarlar kaymış.
Konut işlevli,
1991 de yukarıdaki fotoğrafta (2) görülen yapı bugün yok. (1992)

4.5.7. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 65 ada, 51 parsel)

2 Katlı,

1. kat kârgir,

2. kat ahşap,

Cephe büyük ölçüde değişmiş, bakımsız,

Konut işlevli,

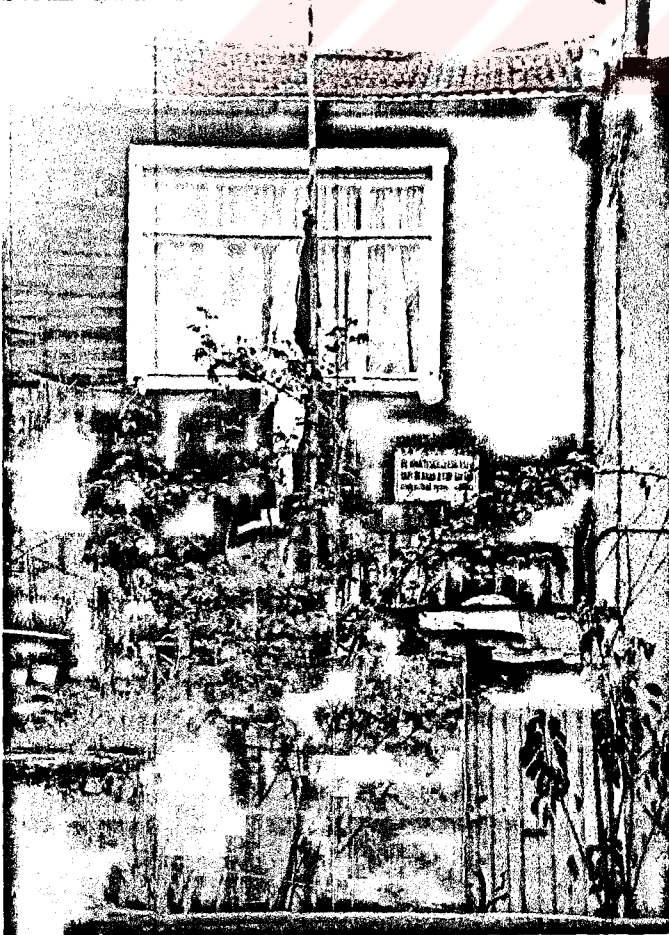
İlk haline ait belge yok.

4.5.8. Sivil Yapı, (Kızıl Mescit Arkası, 65 ada, 3 parsel)

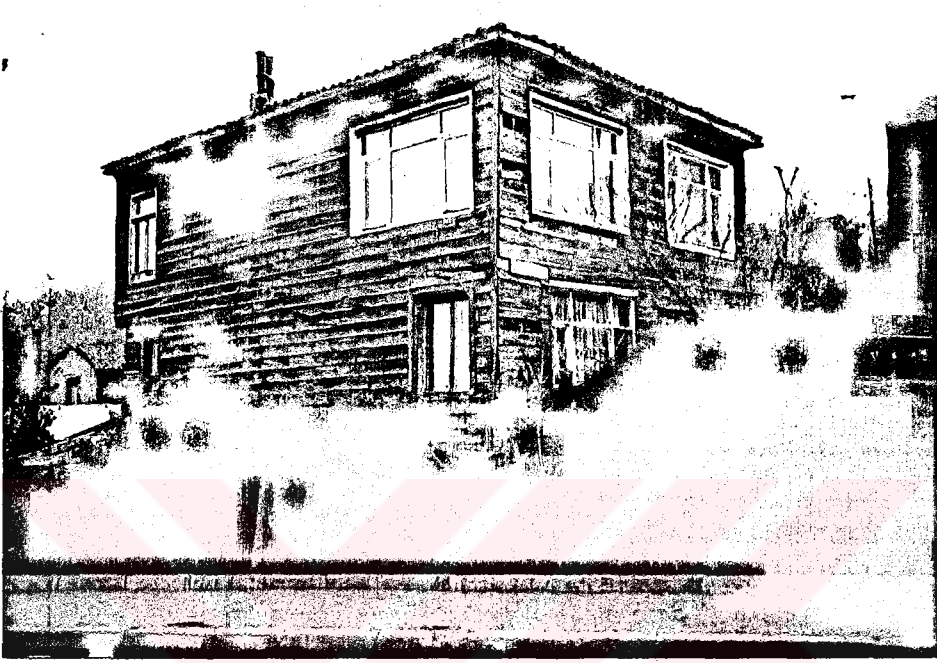
2 katlı ahşap, yapı,
Yarı bodrum kat kârgir,
Cephe büyük ölçüde değişmiş, bakımsız,
Konut işlevli, ilk silueti belirsiz.

4.5.9 Sivil Yapı, (Kızıl Mescit Arkası, 65 ada, 5 parsel)

2 katlı,
1. kat, kârgir,
2. kat ahşap,
Cephe değişmiş, bakımsız
Konut işlevli,
İlk silueti belirsiz.

4.5.10. Sivil Yapı, (Kızıl Mescit Arkası, 65 ada, 6 parsel)

2 katlı.

Ahşap yapı.

Cepheler büyük ölçüde değişmiş, bakımsız.

Konut işlevli.

İlk silueti bilinmiyor.

4. 6. KAMU YAPILARI

4. 6. 1. FESHANE

Feshane'nin genel görünüşü

Yer:

Eyüp Feshane caddesi ile Haliç arasındadır.

Tarihçe:

Feshane, çuha ve fes ihtiyacını karşılamak için kurulmuştur. Feshane-i Amire'nin kurulması Sultan II. Mahmud (1808-1839)'un ordu için emrettiği yeni kıyafet düzeniyle alakalı idi.

1828 de Kadırgada ilk feshane kurulmuş.

1833 de Sultan Abdülmecid'in fermanıyla feshane Haliçte III. Selim'in kızkardeşi Hatice Sultan'a ait yalının bir bölümüne taşınmıştır. Bu yapı, büyükçe bir ahşap bina idi.

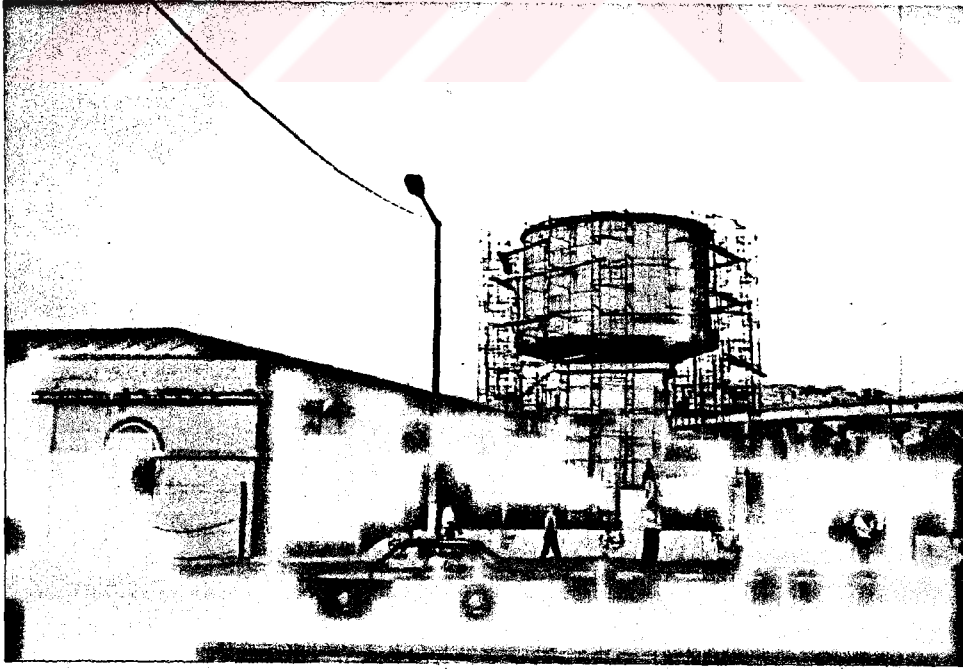
1843'de tesis, bir dokuma bölümü ilavesiyle büyütüldü. Bu bölümde halı ve abalar imal ediliyordu.

1866 yangınından sonra fabrika alçak bir bina şeklinde tekrar inşa edilmiştir. 1883-85 de ek geniş bir hol binası inşa edildi.

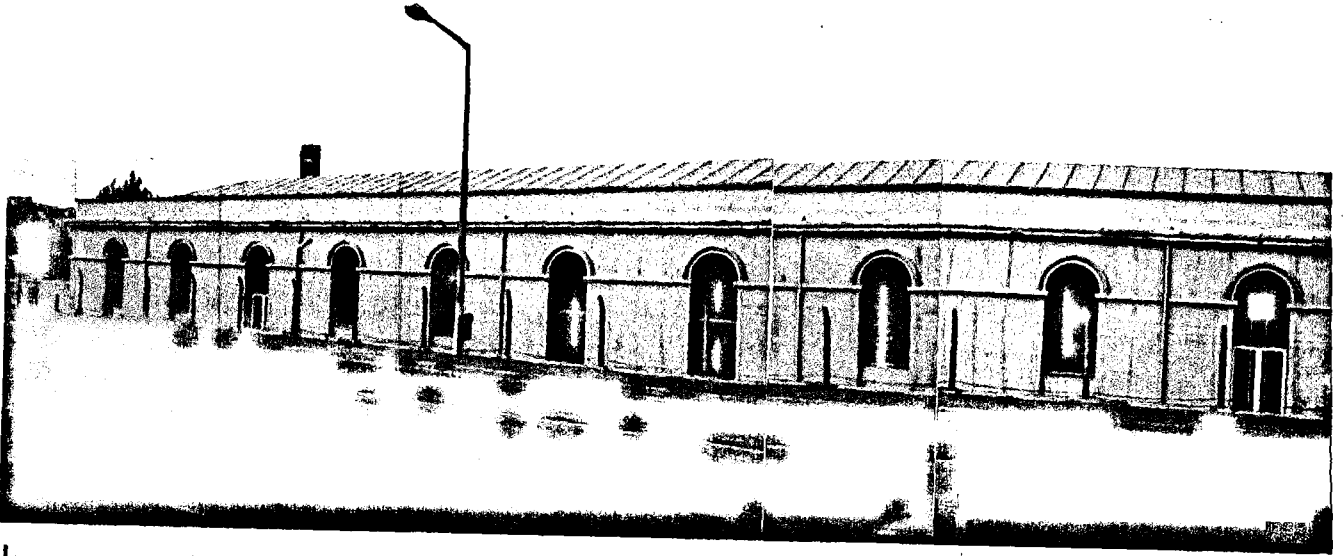
1904'de imalathane geliştirildi.

1923'de askeri idareden Sanayi ve Maadin Bankasına, 1939'da Sümerbank'a bağlandı.¹

1980'li yıllarda İstanbul Belediyesi'ne terk edilen yapı, bir çok ek bölümleri yıkılmış, bugüne içi ve çevresi boşaltılmış dört duvar kalmıştır. İstanbul Belediyesi ve özel sektör işbirliğiyle, modern sanatlar müzesi yapılmak üzere çalışmalar devam etmektedir. Osmanlı'nın teknolojik gelişmelerini gösteren tarihi sanayi ve endüstri müzesi yapılırsa daha mantıklı olurdu.

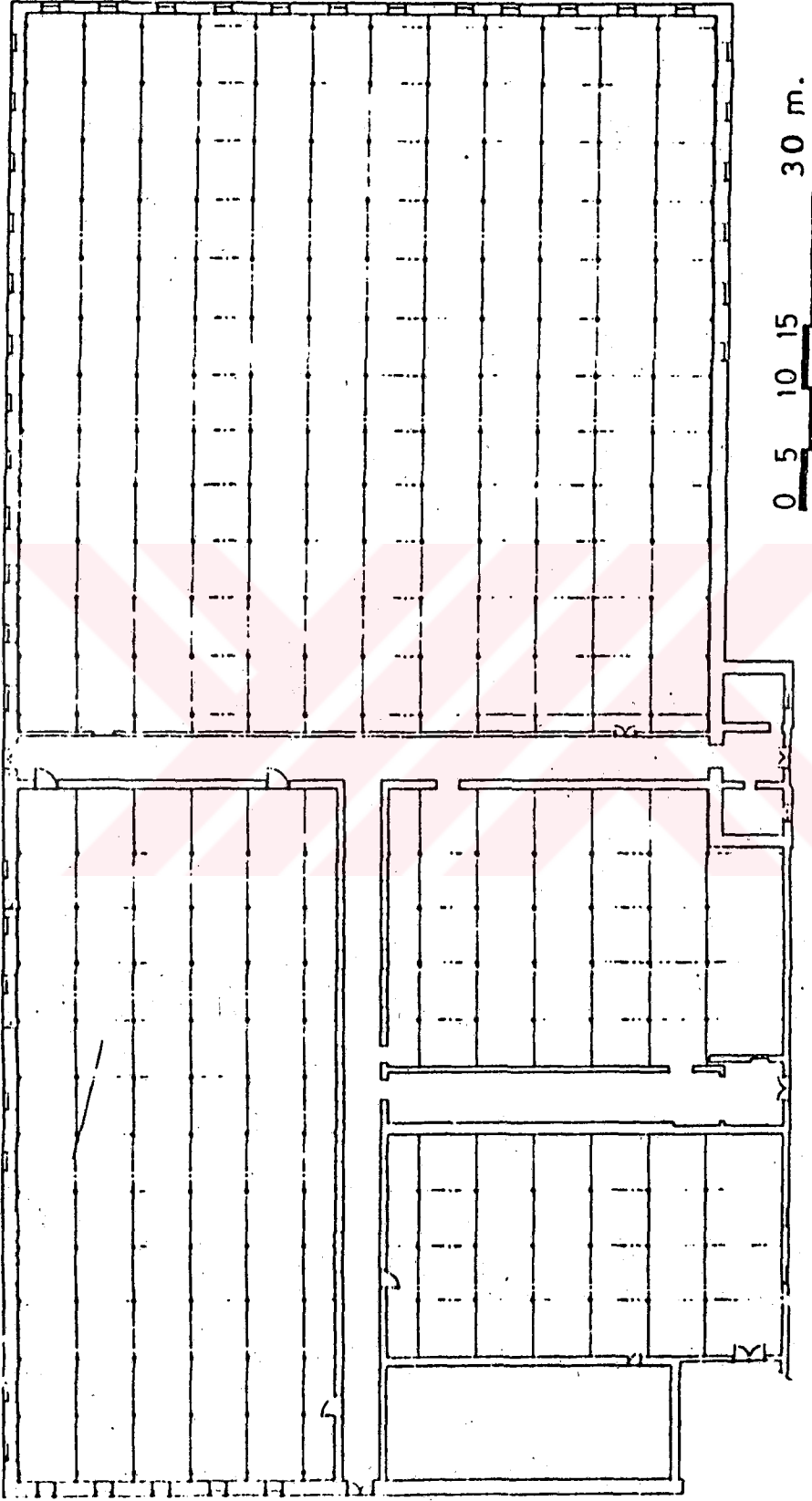
Feshane ve sağ köşesindeki kule

Feshane'nin Feshane Caddesi cephesi

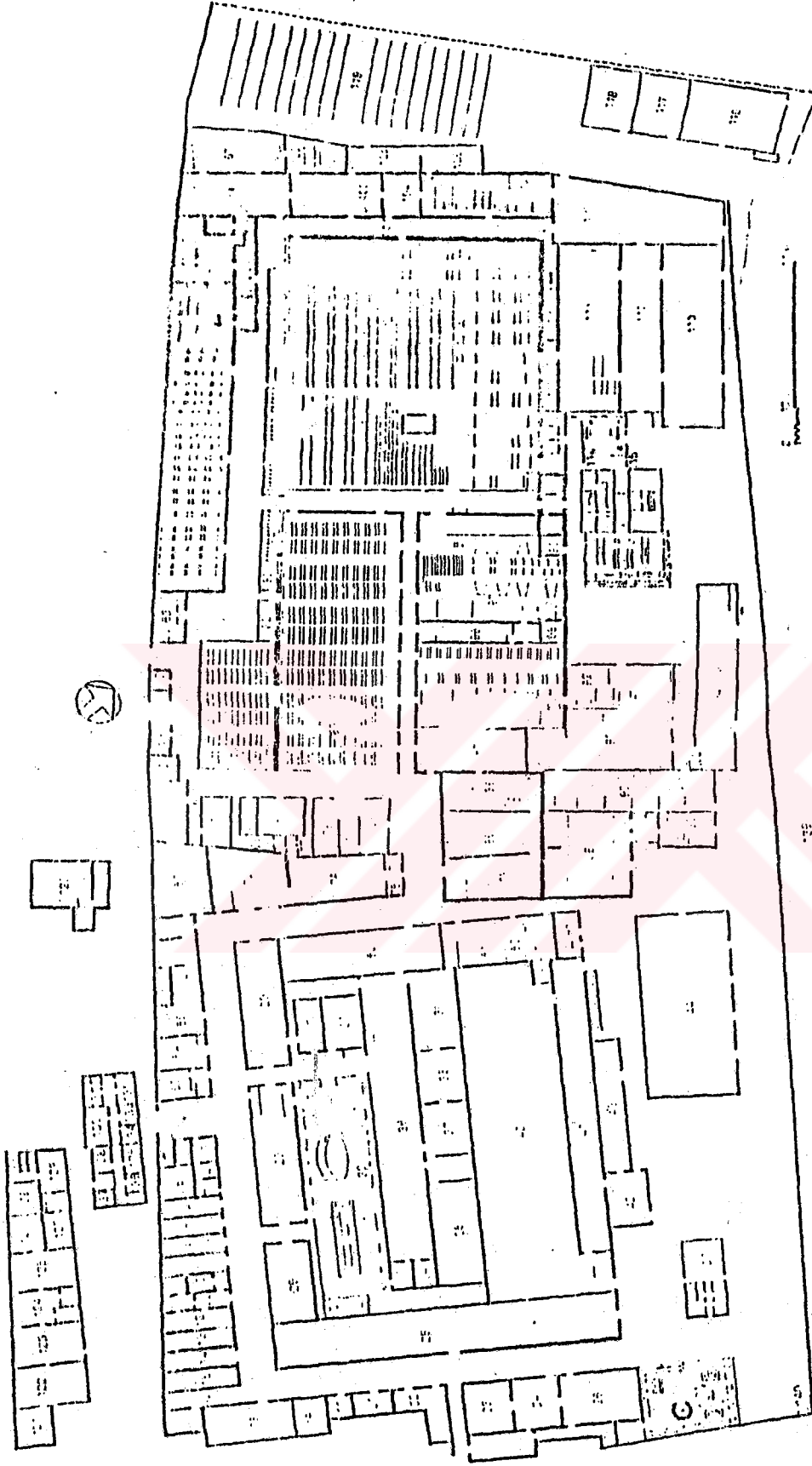
Müller, "15-19. Yüzyıllar arasında İstanbul'da imalathane ve fabrikalar",
s. 74-76

0 5 10 15 30 m.

GİRİŞ: Resim: 185 - FESHANE KAT PLANI

(Hüseyin Doğan)

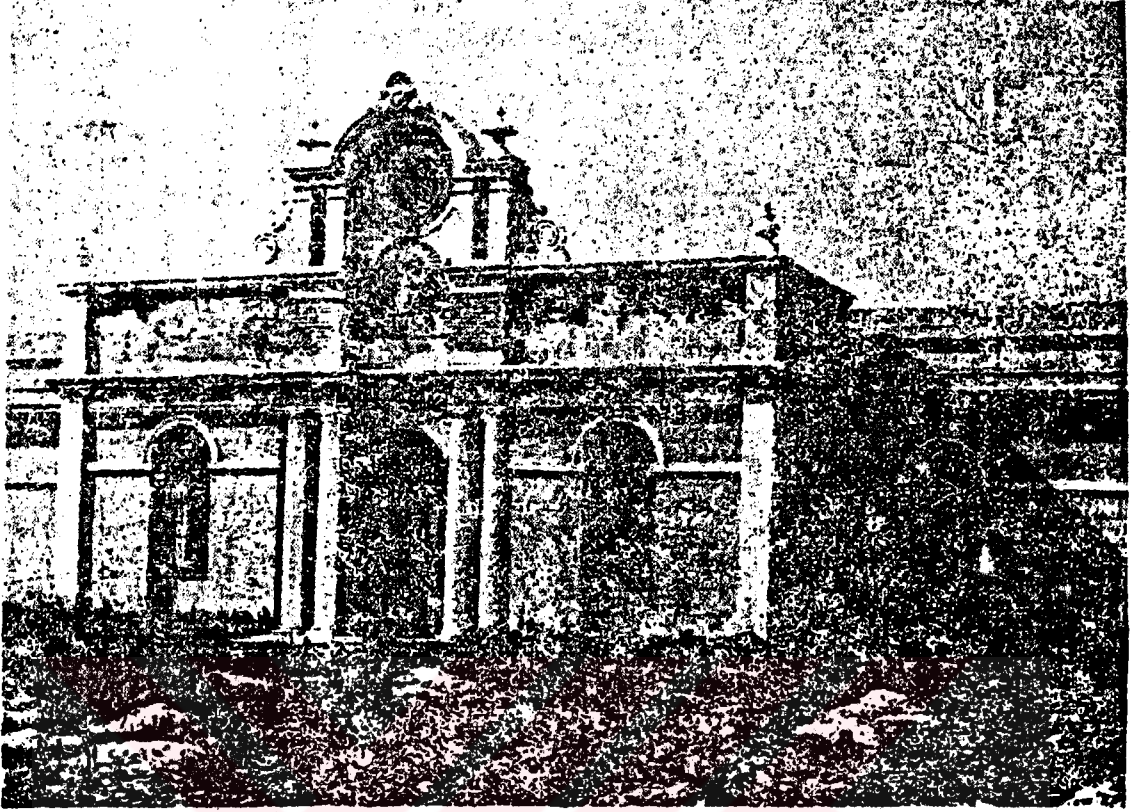

Resim 182 Fethanin Sümerbanka
değerlendirildiği yıllardaki planı
ve mekânlarda verilen forklasyonlar.

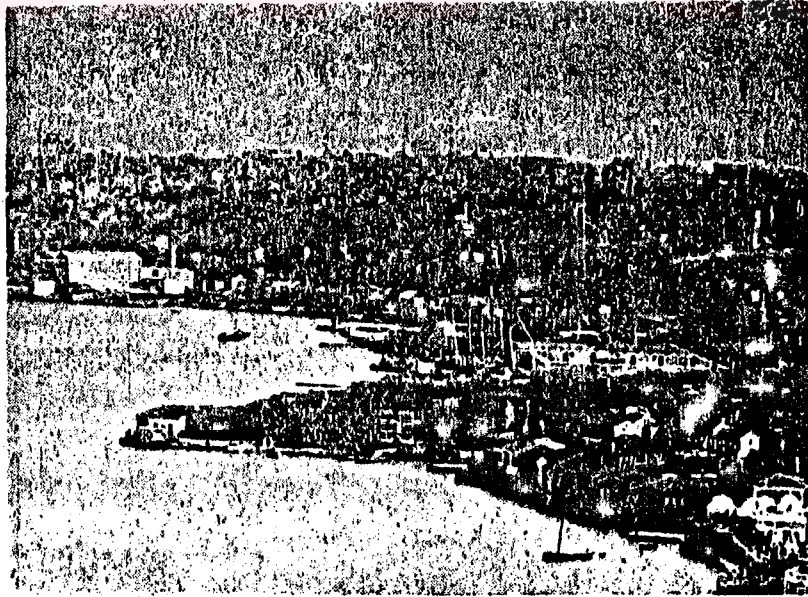
(H. Doğan)

1 — Giriş, 2 — Bekleme, 3 — İdare, 4 — Şef, 5 — Su deposu, 6 — Yağ ambarı, 7 — Demir ambarı, 8,9 — Arşiv deposu, 10,11,12,13 — Mamul ambarı, 14,15 — Emaneti aynıye ambarı, 16 — Oto garajı, 17 — Hurda araç ambarı, 18 — Kumaş ambarı, 19 — Kilim ambarı, 20 — Yerli mallar evrak ambarı, 21 — Hamal koğuşu, 22 — Çuval tamir ambarı, 23 — Çeltik makina ambarı, 24 — Soda ambarı, 25 — Eski hurda fes makineleri ambarı, 26 — Yapağı ambarı, 27 — Lokal, 28 — Bay Nazım Fabrikası, 29 — Yemekhane, 30 — Mutfak, 31 — Kaynak dairesi, 32 — Havuz başı, 33 — Tamirat şefliği, 34 — Kâtip odası, 35 — Gayri mamul ve iç teşkilât ambarı, 36 — Mekanik atölye, 37 — Demirhane, 38 — Marangoz makina dairesi, 39 — Marangoz tezgâh dairesi, 40,41,42 — Gayri mamul ambarı, 43 — Umumi araçhane, 44 — Kömür parkı, 45 — Tutkal dairesi, 46,47 — İtfaiye garajı, 48 — Sabunhane, 49 — Fabrika araçhanesi, 50 — Vestiyer, 51 — Yedek parça numune model ambarı, 52 — Yeni dink dairesi, 53,54 — İç teşkilât ambarı, 55 — Trikotaj, 56 — Konfeksiyon dairesi, 57 — Dökümhane, 58 — Su deposu, 59 — İnşaat dairesi ambarı, 60 — İnşaat şefi, 61 — Kâtip, 62 — Santral, 63 — Personel, 64 — Vigogne dokuma, 65 — Vigogne çözgü, 66 — Vigogne vargel dairesi, 67 — Vigogne iplik, 68 — Dökümhane ambarı, 69 — Transmisyon atölyesi, 70 — Ressamlar dairesi, 71 — Elektrik atölyesi, 72 — Gayri mamul ambarı, 73 — İctimai teşkilât, 74 — Gayri mamul ambarı, 75 — Şef odası, 76 — Kâtip odası, 77 — Revizyon boya atölyesi, 78 — Transformator, 79 — Su deposu, 80 — Santral dairesi, 81 — Dokuma, 82 — Makina yedek parça atölyesi, 83 — Makina bakım, 84 — Kadın işçi helâları, 85 — Dokuma dairesi, 86 — Perdah, 87 — Cımbız, 88 — Kazan dairesi, 89 — Santral şefliği, 90 — Yapağı yıkama, 91 — Boyahane ve sobalar, 92 — Şardon dairesi, 93 — Boya laboratuvarı, 94 — Tefrik dairesi, 95 — Dink dairesi, 96 — Tahar, 97 — Çözgü, bobin, 98 — Sodali su, 99 — İplik kâtip, 100 — İplikhane, 101 — Kırpıntı ambarı, 102 — Vigogne tarak dairesi, 103 — Vigogne tarak, 104 — Vigogne hallaç, 105 — Vigogne paçavra açma, 106 — Derozet dairesi, 107 — Kırpıntı dairesi, 108 — Kırpıntı ambarı, 109,110 — İplik yedek parça ambarı, 111 — Hallaç dairesi, 112 — Harman dairesi, 113 — Temiz yapağı ambarı, 114 — Müdüriyet (I. kat planı), 115 — Müdüriyet (II. kat planı), 116 — İmalât ve inşaat kereste ambarı, kayikhane, 117 — Demir ambarı, 118 — Asit ambarı, 119 — Harbi Umumiden kalma betonarme direk ve girişler sahası, 120 — Ham cımbız dairesi, 121,122, 123 — Mamul ambarı, 124 — Hol, 125,126 — Mamul ambarı, 127 — İdare deposu, 128 — Su deposu, 129 — Dershane, 130 — Hasta yatakhaneli, 131 — Dişçi, 132 — Doktor, 133,134 — Hasta yatakhaneli, 135 — Şef, 136 — Müzehane, 137 — Spor odası, 138 — Pasif koruma, 139 — Haliç iskelesi, 140 — Bekçi.

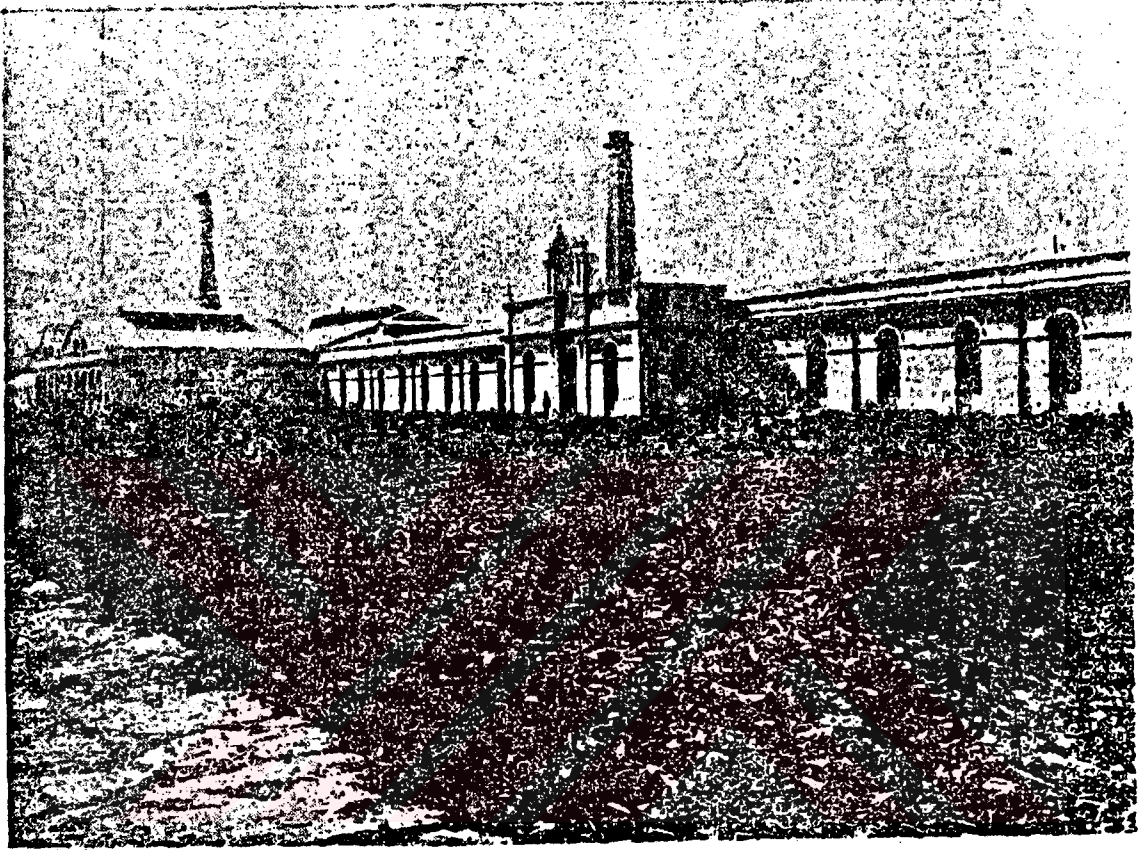
(H. Doğan)

Resim 13 : Feshane'nin Haliç'e bakan cephedeki ana giriş kapısı. (DAİ İstanbul, Neg. nr. R. 24934)

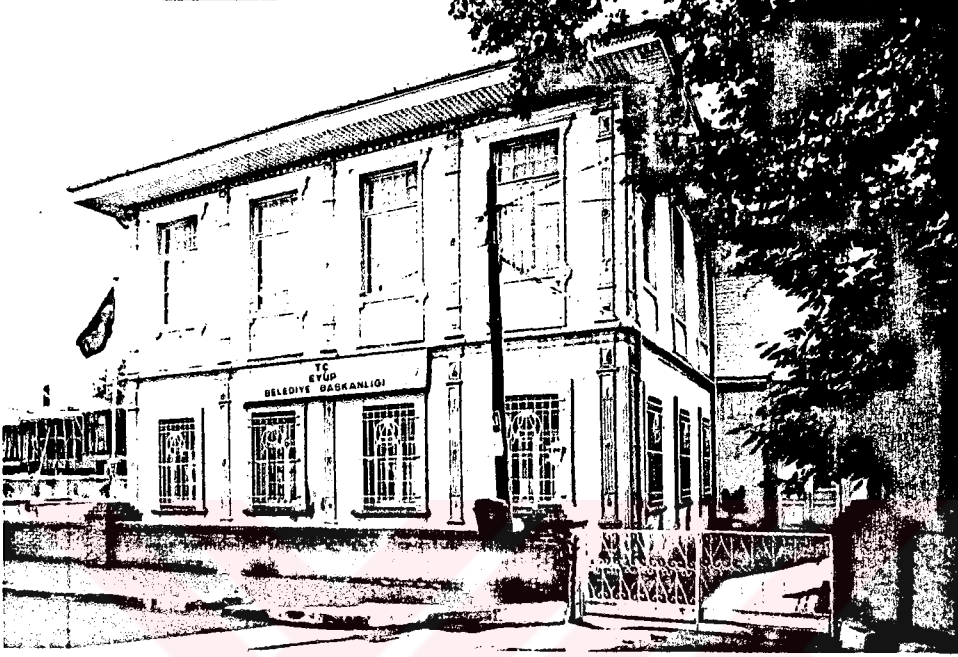

Resim 14 : Daha sonralara ait Başka bir kesit (1890 civarı) Feshane'nin bitmiş hali görülmektedir. (DAİ İstanbul, Neg. nr. R. 24931).

Resim 15 : Feshane'nin Halic'e olan cephesi. 1883-85 inşaat kesiti. (DAİ. İstanbul Neg. nr. R. 24924)

4. 6. 2. ASKERİ DİKİM EVİ BİNASI

Askeri Dikim Evi Binası - Feshane Caddesinde
(65 ada - 22 parsel)

Yarı kargir bu ahşap yapı bugün Eyüp Belediyesi hizmet binası olarak kullanılmaktadır. 19. yy. tipik yapı örneklerinden olan bina oldukça iyi durumdadır.

5. EYÜP'LE İLGİLİ KORUMA ÇALIŞMALARI

Eyüp'le ilgili kayda değer koruma amaçlı çalışma 1977-79 yıllarında yapılmıştır.

5.1. Tespit ve Tescil Çalışması

1977 yılında tüm Eyüp bölgesinde korumaya değer eserlerin tespitleri Rölöve ve Anıtlar Kurulu tarafından yapıp tescil edilmiştir.

5.1. Eyüp Koruma İmar Planı

Yapılan tespit ve tescil çalışmaları esas alınarak İstanbul Belediyesi tarafından Eyüp Koruma İmar Planı yapılmış ve bu plan 13.9.1979 tarihinde Kültür Bakanlığınca onaylanmıştır.

1979 onaylı Eyüp Koruma İmar Planının Zal Mahmud Paşa ve Çevresiyle ilgili bölümü ekte sunulmuştur.

5. 3. 1979 onaylı Eyüp Koruma İmar Planında bulunan ve bugün yok olan veya değişen yapılar. (1977 tarihli fotoğraflar Yüksek Anıtlar Kurulu arşivindedir)

5. 3. 1. Askerlik Şubesi Binası (Feshane Caddesi, 65 ada 24 parsel)

2 katlı kârgir yapı bugün yerinde yoktur.

(1977)

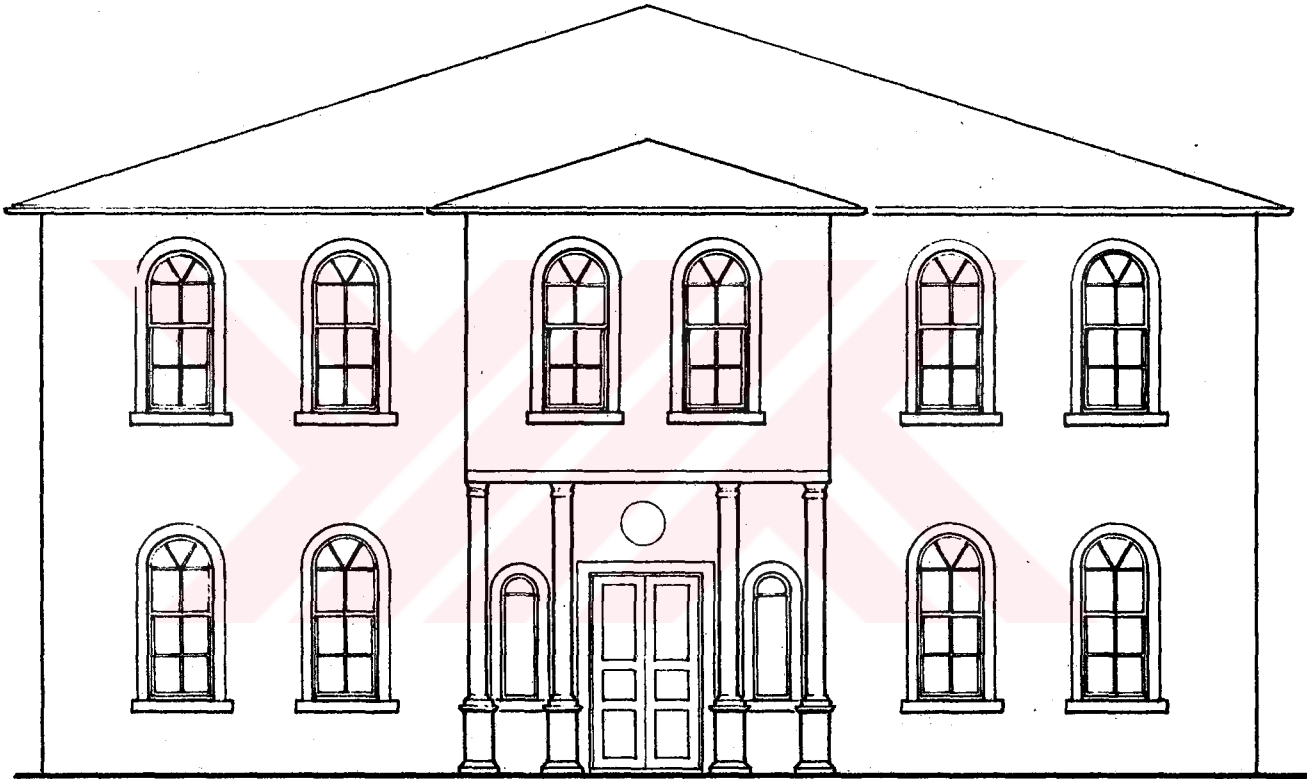

(1977)

Bugün
yerinde
bir
büfe
var

(1992)

Ö: 1/100

5. 3. 2. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 65 ada, 37 parsel)

3 katlı ahşap konut bugün yoktur.

(1977)

(1992)

Yerinde oto tamirhanesi var.

Ö. 1/100

5. 3. 3. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 64 ada, 2 parsel)

Yarı kârgir, 3 katlı ahşap binanın ön cephesi tamamen değişmiş.

(1977)

(1992)

Ö. 1/100

5. 3. 4. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 64 ada, 2 parsel)

1992

3 katlı yapının ön cephesi tamamen değişmiş, ilk silüetine ait belge yok.

5. 3. 5. Sivil Yapı (Zal Paşa Caddesi, 64 ada, 1 parsel)

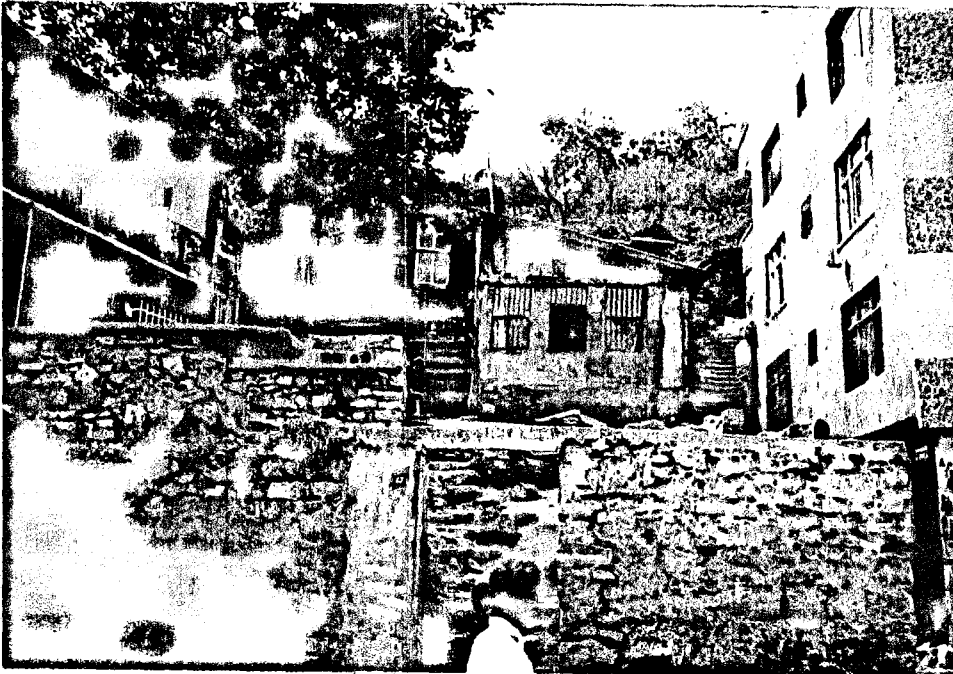
3 katlı ahşap yapının büyük bölümü yıkılmıştır.

(1977)

(1977)

(1992)

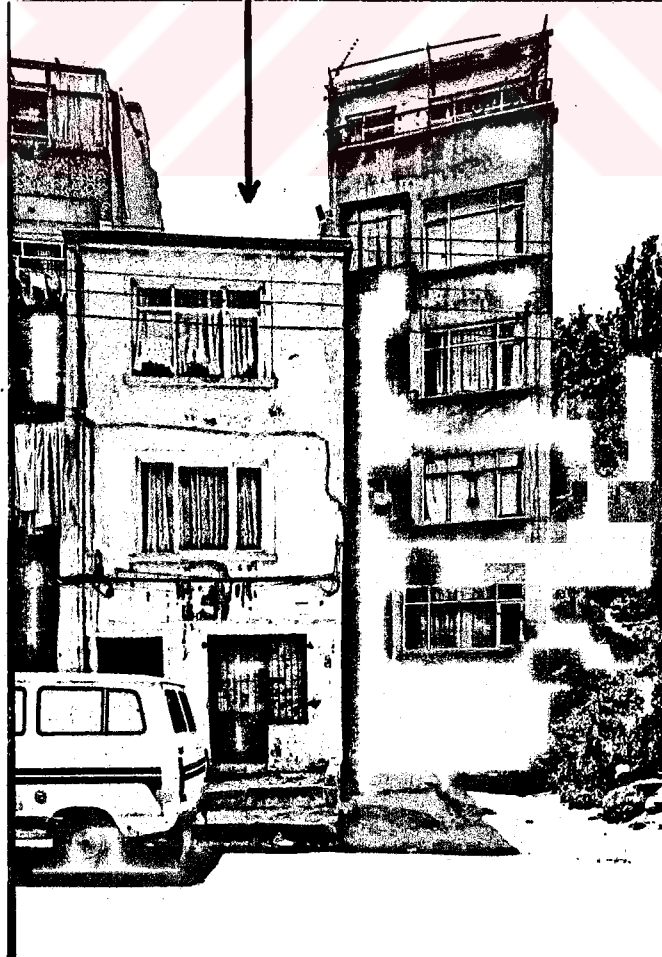
Ö. 1/100

5. 3. 6. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 63 ada, 25 parsel)

Yapı tamamen değişmiştir.

(1977)

(1992)

Ö: 1 / 100

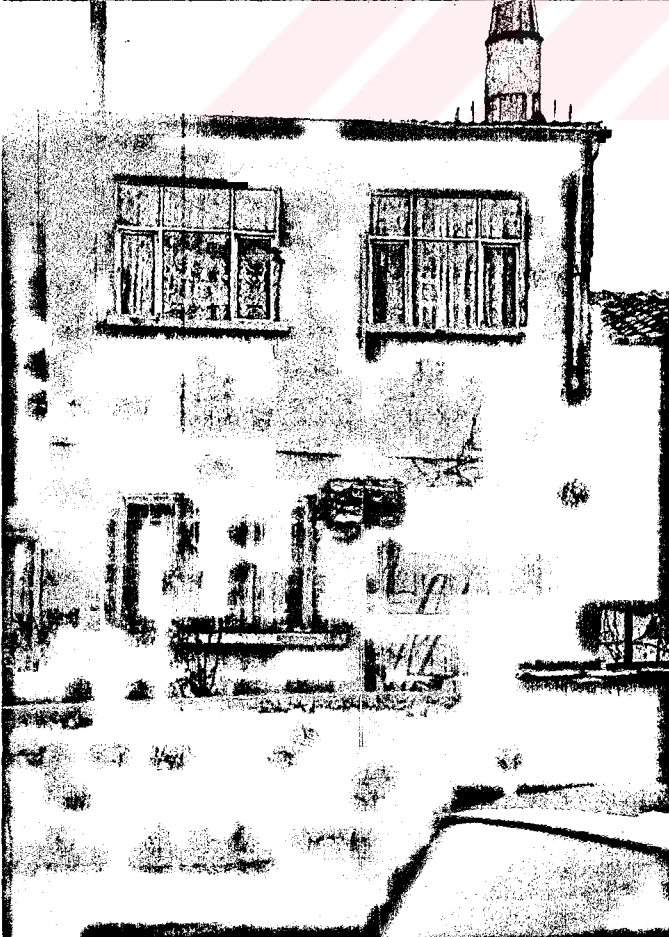
5. 3. 7. Sivil Yapı, (Zal Paşa Caddesi, 65 ada, 43 parsel)

Yapı tamamen değişmiş, ilk silueti belirsiz.

(1992)

5. 3. 8. Sivil Yapı, (Kızıl Mescit Arkası, 65 ada, 4 parsel)

2 katlı yapı cephesi tamamen değişmiş,

ilk silueti bilinmiyor.

(1992)

5.4. Eyüp Koruma İmar Planının Kısa Tenkidi:

1979 onaylı Eyüp Koruma İmar Planı yapılmış, ardından İstanbul Belediyesinde sivil konutlar üzerine "bu bina tescilli eski eser yapı olarak Eyüp Sultan sıhhileştirme Projesi içindedir" yazılı levhalar çakılmıştır. Aradan 13 yıl geçmesine rağmen sıhhileştirilen bir yapı olmadığı gibi birçok tarihi yapı yok olmuş, bir çoğu da değişmiştir. İlgili kurumlar bu yapılarla ilgilenmek şöyle dursun, ellerindeki tespitte ait belgelere dahi sahip olamamışlardır.

Koruma İmar Planı tek eser esasına göre yapılmış olup, tarihi çevre, yoğunluk fikirleri gözetilmemiştir. Aşağıdaki fotoğraf Zal Paşa Caddesinin 1977 de çekilmiş bir bölümüdür. Fotoğrafta üç ahşap yapı görünmekte, solda görünmeyen bir ahşap yapı daha vardır, beş yapılı sıranın dört yapısı ahşap yapı iken üçü tescil edilmemiş, bir yapı tescil edilmiş o da bugün tamamen bozulmuştur. Tescil edilmeyen yapı yerlerine 3 kat, yeni imar verilmiştir. Bu yerlerde yine aşağıdaki bugün çekilen bir fotoğrafta görüleceği üzere 4 ve 5 katlı betonarme binalar yapılmıştır. Böylece cadde karakteristik silüetini tamamen kaybetmiştir. Yine geçen 13 yıl içinde 8 yapı ya tamamen yok olmuş ya da büyük ölçüde değişmiştir.

Zal Paşa Caddesi
1977

Zal Paşa Caddesi
1992

6. ÖNERİLER

6.1. Eyüp Koruma İmar Planının Uygulanması:

Eyüp Koruma İmar Planı yeni çalışmalarla desteklenerek uygulanabilir hale getirilmelidir. Yeni sahil yolunun yapımı, bu yolun Edirnekapı-Topcular anayoluna bağlanmak üzere oluşu, Eyüp'te İmar hareketlerini hızlandıracaktır. Gerekli tedbirler alınmazsa kalan sivil mimari örnekleri de yok olacaktır.

6.2. Ulaşım:

Zal Mahmud Paşa Camii ve çevresini ulaşım yeni sahil yoluyla rahatlamıştır. Zal Paşanın Haliç yönündeki Feshane Caddesi, Zal Paşa Camiinin içinde bulunduğu ada boyunca servis yolu haline gelmiştir. Bu yol, Şah Sultan ve Zal Mahmut Paşa Camii Avlusu kotundan 1-1,5 m yükselmiştir. Bu yolun kotunun düşürülmesi, asfaltın kaldırılarak parke taş döşenmesi, bölgenin karakterine daha uygun olacaktır. Yine Zal Paşa Caddesi kotu düzeltilerek parkelenmeli, yaya kaldırımları yapılmalıdır. Aynı şekilde Cezeri Kasım Akar Çeşme Sokak da asfalttan arındırılıp parke taş döşenmelidir.

6.3. İşlev:

Bölgedeki sivil yapılar konut olarak kullanılıyor. Konutlarda genellikle Eyüp'ün geleneksel aileleri oturuyor. Bunlar genelde fakir aileler. Bu evlerde yaşamak istemiyorlar. Sebep ise yapıların gayri sıhhi durumda olması. Bu konutların bakımını yapacak maddi imkanları yok, eski eser restorasyonu ile ilgili hiçbir fikirleri yok. Bu aileler oturdukları bölgeyi çok seviyorlar. Bu ailelere evlerini koruyacak imkanlar sağlanmalıdır. Böylece hem tarihi mimari

örnekleri, hem de sosyal dokusu korunmuş olur.

6.4. İmar İhlalleri:

Bölgedeki imar ihlalleri süratle tespit edilip düzeltilmelidir. Bölgenin periyodik kontrolünü sağlayacak Koruma İmar Polisi kurulabilir.

6.5. Koruma Çalışmalarının Yayını:

Yapılan tespit, tescil çalışmaları, belgeler, koruma İmar Planları kısa sürede yayınlanmalıdır. Belirli ilgili kurumlarda kalan belgeler kaybolabilmektedir. Yayın yoluyla, koruma bilincinin yerleşmesine büyük katkı sağlanacağı gibi, suistimallerin de önüne geçilecektir.

6.6. Korumanın Yönetimi:

Korumayla ilgili kurum ve mercilerin çok iyi koordine edimleri gerekmektedir. Gerekli kararlar, uygulamalar, çalışmalar imar hareketleri hızına paralel olmalıdır. Yine eski eser malikleriyle ilgili mercilerin ilişkisinin çok iyi olması gereklidir.

7. SONUÇ

Ülkemizde koruma çalışmalarının iyi olduğu söylenemez. Kısmi olarak yapılan çalışmalar da istenilen neticeyi vermemektedir.

Tarihi çevrenin hızla yok edilmesinin en büyük sebebi kültür eksikliğidir. Ülkemiz insanında tarihi ve estetik duyuş seviyesi çok düşüktür. Bunda tarihi çevre teknik kültürünün yok olmasının da çok payı vardır.

Tarihi eserlerin bakımının pahalı olması, bölge insanının sosyo-ekonomik yetersizliği de korumanın önemli bir sorunudur. Yine de insanımız çok para harcayarak kötü ve çirkin bir çevrede yaşıyor.

Tarihi çevreyle ilgili çalışmaların koruma bilincini artıracığına inanıyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- ALEMDAROĞLU, Bakiye, Eyüp Kazası Monoğrafyası, İstanbul, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü tezi, 1964, s. 5-32
- ASLANAPA, Oktay, Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılâp Kitabevi, İst, 1986
- Bey Mescidi İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, Cilt 2, Tercüman Gazetesi Yayını, İstanbul 1982.
- DEMİRİZ, Yıldız, Eyüp'de Türbeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989
- EYİCE, Semavi, "Haliç Sempozyumu", İ.T.Ü. İnşaat Fakültesi İstanbul geoteknik su ve çevre mühendisliği sorunları araştırma gurubu sempozyumları 1, İstanbul, 1975, s.263-281.
- GALANTI, Avram, "Ebu Eyyüb-i Ensari'nin kabrinden çıkan kitabe" Yeni Mecmua, İstanbul, Sayı 2, 1918, s. 53.
- GÜNGÖR, Mehmet, Eyüp Jeomorfolojisi, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1964, s. 3.
- INCİCYAN, G. 18. Asırda İstanbul, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü Yayınları, 1976, s. 77-78.
- KESKİN, Metin, Eyüp Nişanca tarihsel çevre araştırması, İstanbul, Y.Ü., 1987, s. 4-8.
- KÖMÜRCÜYAN, E Çelebi, İstanbul Tarihi, İstanbul.
- KURAN, Aptullah, Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayını, İstanbul 1986.
- MARIUS, Canard, "Tarih ve efsaneye göre Arapların İstanbul seferleri", İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul, Sayı 2, 1956, s. 217-221.
- ÖZ, Tahsin, İstanbul Camileri, Cilt 1 Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987
- SELÇUK, Mürsel İstanbul karasuları ve yakın çevresinin tarihi gelişimi ve peyzaj planlaması açısından değerlendirilmesi, İstanbul, Y. Ü., 1988, s.6-9
- SOYBOĞA, Coşkun Eyüb Abideleri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi tarih bölümü tezi, 1962, s. 5-39.
- TAHAOĞLU, Tahsin, "İstanbul'da Osmanlı Türbeleri Tipolojisi" İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1988.
- TANIŞIK, İbrahim Hilmi, İstanbul Çeşmeleri, Cilt 1, T.C. Maarif Vekilliği Yayını, İstanbul 1943
- TANMAN, Baha, "İstanbul Tekkelerinin Mimari ve süsleme Özellikleri", İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora tezi, İstanbul 1990
- ÜNVER, A. Süheyl İstanbul'da Sahabe Kabirleri, İstanbul, İstanbul Fetih derneği yayınları, Nr. 4, 1953, s. 30-36.
- WIENER, Wolfgang Müller, "15-19. yüzyıllar arasında İstanbul'da İmalathane ve Fabrikalar", Osmanlılır ve Batı teknolojisi, ed. Ekmettin İhsanoğlu, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1992.
- YÜKSEL, Aydın, II. Beyazıt Devri Mimarisi, Fetih Cemiyeti Yayını, İstanbul 1983